

A Nemzetközi Bíróság
1997. szeptember 25-ei
ÍTÉLETE

**BŐS-NAGYMAROS VÍZLÉPCSŐ RENDSZER
(MAGYARORSZÁG / SZLOVÁKIA)**

A Külügyminisztérium által készített fordítás.

NEMZETKÖZI BÍRÓSÁG

HÁGA

1997

1997.
szeptember 25.
Általános lista
92. szám

1997. szeptember 25.

A BŐS-NAGYMAROS VÍZLÉPCSŐ RENDSZERREL KAPCSOLATOS ÜGY (MAGYARORSZÁG / SZLOVÁKIA)

Az 1977. szeptember 16-án megkötött, a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer építéséről és üzemeltetéséről megkötött szerződés – "Vonatkozó okmányok".

A beruházás munkálatainak Magyarország részéről 1989-ben történt felfüggesztése és leállítása – A szerződések jogáról szóló 1969-es bécsi egyezmény alkalmazhatósága – A szerződések joga és az államok felelősségének szabályai – A szükségállapot meghatározása mint egy cselekedet jogszerűtlenségének kizárására vonatkozó alap – A tettet elkövető állam "létfontosságú érdek"-e – Környezet – "Súlyos és küszöbön álló veszély" – A tett mint a veszélyeztetett érdek megvédésére szolgáló "egyetlen eszköz" – A "szükségállapot bekövetkeztét elősegítő" állam.

Csehszlovákia eljárás módja 1991 novemberétől a C-változattal kapcsolatosan, és annak üzembe helyezése 1992 októberében – "A megközelítő alkalmazás" javasolt elvéből eredő érvek – Az 1977-es szerződés korlátainak elismerése – A nemzetközi vízfolyások erőforrásainak méltányos és ésszerű megosztásához való jog – Jogszerűtlen cselekedet elkövetése és az ezt megelőző előkészítő jellegű magatartás – A kárenyhítés kötelessége – A kár kiszámításának kizárólagosságára vonatkozó elv – Ellenrendszabályok – Válasz a nemzetközileg jogszerűtlen cselekedetre – Részarányosság – A megosztott erőforrás egyoldalú felügyelet alá vonása.

Magyarország bejelentése 1992. május 19-én az 1977-es szerződés felmondásáról és az ezzel kapcsolatos okmányok – Jogi következmények – A szerződések jogának hatálya alá eső kérdések – A szerződések jogáról szóló Bécsi Egyezmény 60. és 62. cikke - Szokásjog- – A teljesítés ellehetetlenülése – A végrehajtáshoz szükséges "tárgy" végleges eltűnése vagy lerombolása – Az 1977-es szerződés által előírt kötelezettségnek valamelyik Fél által kezdeményezett megsértéséből eredő ellehetetlenülés – A körülmények alapvető megváltozása

– *A Felek egyetértésének létfontosságú alapja – A még teljesítendő kötelezettségek mértéke – A szerződéses kapcsolatok állandósága – Az 1977-es szerződés tényleges megszegése – A szerződésszegés tényének és a megszüntetésről szóló bejelentésnek a napja – A szerződésszegés áldozata, aki korábban maga is szerződésszegést követett el – A környezetvédelmi jog új normáinak kialakulása – Fenntartható fejlődés – Az 1977-es szerződés azon rendelkezései, amelyek közös megegyezéssel lehetővé teszik az ilyen új normák figyelembe vételét – A szerződés megtagadása – Kölcsönös nem teljesítés – A pacta sunt servanda elvének oszthatatlansága – Az 1977-es szerződés érvényben maradása a kölcsönös megegyezéssel történő felbontásig.*

A Bíróság ítéletének jogi következményei – Csehszlovákia felbomlása – Az utódállamoknak a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos kötelezettségeiről szóló 1978-as Bécsi Egyezmény 12. cikke – Szokásjog – Államok utódlása a területhez "csatolt" jogokat és kötelezettségeket létrehozó szerződésre gyakorolt hatás nélkül – Szabályzatlan állapot, amely mindkét Félnek a szerződésben foglalt kötelezettségeinek elmulasztása révén jött létre – Ex injuria jus non oritur – Az 1977-es szerződés célkitűzései - Kötelezettségek, amelyek teljesítését az események meggátolták - A Felek által elfogadott álláspontok a szerződés megkötése után – Jóhiszemű tárgyalások – A beruházás (projekt) környezetre gyakorolt hatásai – Mindkét Fél által elfogadandó megoldás keresése - Közös rend(szer) - Mindkét Fél által elkövetett cselekményekért való jóvátétel – Együttműködés a megosztott vízi erőforrások használatra – Károk – Utódlás a jogok és kötelezettségek tekintetében a beruházással (projekt) kapcsolatosan – Egymást keresztező jogszerűtlen cselekedetek – Elszámolása a munkálatok kivitelezése tekintetében.

ÍTÉLET

Jelen vannak: SCHWEBEL *elnök*; WEERAMANTRY *elnökhelyettes*; ODA, BEDJAOUI, GUILLAUME, RANJEVA, HERCZEGH, SHI, FLEISCHHAUER, KOROMA, VERESCHCHETIN, PARRA-ARANGUREN, KOIJMANS, REZEK *bírák*, SKUBISZEWSKI *Ad hoc bíró*, VALENCIA-OSPINA *jegyző*

A Magyar Köztársaság képviselőiben:

Őexcellenciája Szénási György úr, Nagykövet, a Külügyminisztérium Nemzetközi Jogi Főosztályának vezetője

mint kormányképviselő és jogtanácsos

Őexcellenciája Tomaj Dénes úr, a Magyar Köztársaság hollandiai nagykövete

mint társ-kormány képviselő

James Crawford úr, a nemzetközi jog Whewhell professzora, University of Cambridge,

Pierre-Marie Dupuy úr, az University Panthéon-Assas professzora (Párizs II) és a párizsi *Institute des Hautes Études Internationales* igazgatója

Alexandre Kiss úr, nyugállományú kutatási igazgató, *Centre National de la Recherche Scientifique*

Valki László úr, a nemzetközi jog professzora, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest,

Nagy Boldizsár úr, a nemzetközi jog docense, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest,

Philippe Sands úr, a londoni egyetem nemzetközi jogi docense, School of Oriental and African Studies, valamint a New York University jogászprofesszora,

Katherine Gorove asszony, jogtanácsos

mint jogtanácsosok és védőügyvédek

Dr. Howard Wheeler, a hidrológia professzora, Imperial College, London,

Dr. Vida Gábor, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a biológia professzora, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapest,

Dr. Roland Carbiener, tiszteletbeli egyetem tanár, University of Strasbourg

Dr. Klaus Kern, mérnök szaktanácsadó, Karlsruhe,

mint ügyvédek;

Edward Helgeson úr,

Stuart Oldham úr,

Molnár Péter úr,

mint szakértők;

Dr. Kovács György,

Timothy Walsh úr,

Kovács Zoltán úr

mint műszaki szaktanácsadók;

Dr. Nyikos Attila,

mint asszisztens;

Axel Gosseries úr, LL.M.,

mint fordító;

Kocsis Éva,

Tompa Katinka

mint titkárnők.

A Szlovák Köztársaság képviselőiben:

Őexcellenciája Dr. Peter Tomka úr, Nagykövet, a Külügyminisztérium jogtanácsosa
kormányképviselő;

Dr. Vaclav Mikulka, a Nemzetközi Jogi Bizottság tagja
társ-kormány képviselő, védőügyvéd és jogtanácsos;

Derek W. Bowett úr, C.B.E., Q.C., F.B.A., tiszteletbeli Whewell egyetemi tanár, a
nemzetközi jog professzora, University of Cambridge, a Nemzetközi Jogi Bizottság
volt tagja,
mint jogtanácsosok;

Stephen C. McCaffrey úr, a nemzetközi jog professzora, University of the Pacific,
McGeorge School of Law, Sacramento, Egyesült Államok, a Nemzetközi Jogi
Bizottság volt tagja,

Alain Pellet úr, egyetemi tanár, University of Paris X - Nanterre és Nemzetközi
Politikai Tanulmányok Intézete, a Nemzetközi Jogi Bizottság tagja,

Walter D. Sohler úr, New York állam és a "Columbia-kerület" Ügyvédi Kamarájának
tagja

Sir Arthur Watts, K.C.M.G., Q.C., ügyvéd, Anglia és Wales Ügyvédi Kamarájának
tagja,

Samuel S. Wordsworth, *avocat à la cour d'appel de Paris*, védőügyvéd Anglia és Wales
területén, Frère Cholmeley, Párizs

mint jogtanácsosok és védőügyvédek;

Igor Mucha úr, a hidrológia professzora és korábban a pozsonyi Comenius Egyetem
Természettudományi Karán a Talajvíztani Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára

Karra Venkateswara Rao úr, a Vízi erőforrások Műszaki Intézetének igazgatója,
Építőmérnöki Tanszék, City University, London,

Jens Christian Refsgaard úr, kutatási és fejlesztési igazgató, Dán Hidraulikai Intézet,
mint jogtanácsosok és szakértők;

Dr. Cecilia Kandrácová, főosztályvezető, Külügyminisztérium,

Luděk Krajhanzl úr, jogi képviselő, Vyroubal Krajhanzl Skácel és társai Jogi Iroda,
Prága,

Miroslav Liška úr, a Közönségkapcsolati és Szakértői Részleg vezetője, Vízügyi
Fejlesztési Állami Vállalat, Pozsony,

Dr. Peter Vršansky, követ-tanácsos, *chargé d'affaires a.i.* a Szlovák Köztársaság hágai
nagykövetségén,

mint tanácsadók;

Anouche Beaudouin asszony, *allocataire de recherche*, University of Paris X -
Nanterre

Cheryl Dunn asszony, Frere Cholmeley, Párizs,

Nikoleta Glindová asszony, attasé, Külügyminisztérium

Drahoslav Stefánek úr, attasé, Külügyminisztérium,

mint jogi asszisztensek.

A BÍRÓSÁG

a fenti összetételben

gondos mérlegelés után

a

Magyar Köztársaság és a Szlovák Köztársaság között

Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer ügyében

az alábbi ítéletet hozta:

1. 1993. július második keltezésű és a Bírósági nyilvántartásban ugyanezen a napon
iktatott levelében Magyarország hollandiai nagykövete (a továbbiakban: Magyarország) és

Szlovákia hollandiai ideiglenesen megbízott ügyvivője (a továbbiakban: Szlovákia) közösen egy angol nyelvű Külön Megállapodást jelentett be a Bíróságon, amelyet Brüsszelben írtak alá 1992. április hetedikén és amely 1993. június 28-án lépett életbe, azon a napon, amikor a ratifikációs okmányokat kicserélték.

2. A Külön Megállapodás szövege a következő:

"A Magyar Köztársaság és a Szlovák Köztársaság,

Tekintettel arra, hogy a Bős–Nagymarosi Vízerőmű-rendszer felépítéséről és működtetéséről Budapesten, 1977. szeptember 16-án aláírt szerződés és az ahhoz kapcsolódó okmányok (a továbbiakban: Szerződés) végrehajtása, illetve megszüntetése, valamint az "ideiglenes megoldás" felépítése és működtetése tekintetében vita merült fel a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság és a Magyar Köztársaság között;

Figyelembe véve, hogy a Szlovák Köztársaság egyike a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság két utódállamának s egyedüli utódállam a Bős–Nagymarosi Tervvel kapcsolatos jogok és kötelezettségek tekintetében;

Elismerve, hogy az érintett Felek a vitát tárgyalások útján nem tudták rendezni;

Tudatában annak, hogy mind a magyar, mind a csehszlovák küldöttség kifejezésre juttatta azon kötelezettségvállalását, hogy a Bős–Nagymarosi Tervvel kapcsolatos vitát, annak minden vonatkozásával együtt, kötelező nemzetközi választottbíráskodás vagy a Nemzetközi Bíróság elé terjesztik;

Azt óhajtva, hogy a vitát Nemzetközi Bíróság rendezze;

Emlékeztetve azon kötelezettségvállalásukra, hogy a Nemzetközi Bíróság ítéletéig alkalmazni fogják azt a Dunára vonatkozó átmeneti vízgazdálkodási rendszert, amelyben a Felek megállapodnak;

Azt óhajtva továbbá, hogy meghatározzák a Nemzetközi Bíróság elé terjesztendő kérdéseket,

az alábbiakban állapodtak meg:

1. Cikk

A Felek a 2. Cikkben meghatározott kérdéseket a Nemzetközi Bíróság elé terjesztik, a Bíróság Alapszabálya 40. Cikkének (1) bekezdése alapján.

2. Cikk

(1) A Bíróság felkéretik arra, hogy a Szerződés és az általánosan elfogadott nemzetközi jog, valamint olyan egyéb szerződések alapján, amelyeket a Bíróság alkalmazhatónak találhat, döntse el:

a) volt-e joga a Magyar Köztársaságnak 1989-ben felfüggeszteni, majd ezt követően felhagyni a Nagymarosi Tervvel, valamint a Bósi Terv azon részeivel kapcsolatos munkálatokkal, amelyek tekintetében a Szerződés a Magyar Köztársaságra ruházta a felelősséget;

b) volt-e joga a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaságnak arra, hogy 1991 novemberében megkezdje az "ideiglenes megoldás" megvalósítását, és hogy 1992 októberétől működésbe hozza ezt az Európai Közösségek Bizottsága, a Magyar Köztársaság és a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság független szakértői munkacsoportja 1992. november 23-i jelentésében leírt rendszert (a Dunának a vízre és a hajózási vonalra vonatkozó következményekkel járó felduzzasztása csehszlovák területen az 1851,7 folyamkilométernél);

c) melyek a Magyar Köztársaságnak a Szerződés megszüntetéséről szóló, 1992. május 19-i jegyzéke jogkövetkezményei.

(2) A Bíróság felkérte továbbá arra, hogy állapítsa meg azokat a jogkövetkezményeket, ideértve a Felek jogait és kötelezettségeit, amelyek az e Cikk (1) bekezdésében foglalt kérdésekről hozott ítéletéből következnek.

3. Cikk

(1) Minden, az eljárásra és a bizonyításra vonatkozó kérdést a Bíróság Alapszabályával és eljárási szabályzatával összhangban kell szabályozni.

(2) A Felek mindazonáltal felkérte a Bíróságot annak elrendelésére, hogy az írásbeli eljárás a következő összetevőkből álljon:

a) egy kereset, amelyet a Felek mindegyikének legkésőbb tíz hónappal azt a napot követően kell előterjesznie, amelyen ezt a Külön-megállapodást a Nemzetközi Bíróság Jegyzőjéhez eljuttatták;

b) egy ellenkereset, amelyet a Felek mindegyikének legkésőbb hét hónappal azt a napot követően kell előterjesznie, amelyen a másik Fél keresetének hitelesített példányát megkapta;

c) egy válasz, amelyet a Felek mindegyikének a Bíróság által meghatározott határidőn belül kell előterjesznie.

d) A Bíróság – amennyiben így határoz – kiegészítő írásbeli előterjesztéseket kérhet a Felektől.

(3) A Bíróság Jegyzője az írásbeli eljárás fent említett, az egyik Fél által hozzá beterjesztett összetevőit és mellékleteit mindaddig nem továbbítja a másik Félhez, amíg ez utóbbtól a megfelelő összetevőt meg nem kapta.

4. Cikk

(1) A Felek megállapodnak, hogy a Bíróság végső ítéletéig terjedő időszakra a Dunára vonatkozó átmeneti vízgazdálkodási rendszert hoznak létre és alkalmaznak.

(2) Megállapodnak továbbá, hogy az említett rendszer létrehozását vagy alkalmazását megelőző időszak folyamán, amennyiben valamelyik Fél úgy véli, hogy jogait a másik Fél magatartása veszélyezteti, e jogok védelme céljából haladéktalan konzultációt kérhet, illetve azt, hogy az ügyet szakértők elé terjesszék, ideértve az Európai Közösségek Bizottságát; s hogy az ilyen jogvédelem nem kereshető a Bírósághoz az Alapszabály 41. Cikkén alapuló kérelem benyújtásával.

(3) A fenti kötelezettségvállalást mindkét Fél alapvetőnek ismeri el a Külön-megállapodás megkötése és folyamatos érvényessége tekintetében.

5. Cikk

(1) A Felek a Bíróság ítéletét véglegesnek és magukra nézve kötelezőnek ismerik el s azt teljes egészében és jóhiszeműen kötelesek végrehajtani.

(2) A Felek azt követően, hogy a Bíróság ítéletét megkapták, azonnal tárgyalásokat kezdenek az ítélet végrehajtásának módozatairól.

(3) Amennyiben hat hónapon belül nem tudnak megállapodásra jutni, bármelyik Fél kérheti a Bíróságot, hogy kiegészítő ítéletben határozza meg az ítélet végrehajtásának módozatait.

6. Cikk

(1) Ezt a Külön-megállapodást meg kell erősíteni.

(2) A megerősítő okiratokat a lehető legrövidebb időn belül Brüsszelben kell kicserélni.

(3) Ez a Külön-megállapodás a megerősítő okiratok kicserélése napján lép hatályba. Ezt követően a Felek közösen juttatják el azt a Bíróság Jegyzőjéhez.

A fentiek hitelül az erre megfelelően felhatalmazott alulírottak ezt a Külön-megállapodást aláírták és pecsétjükkel látták el."

3. A Bíróság Alapszabályzata 40. cikkének 3. bekezdése, valamint az Eljárási Szabályzat 42. cikkének értelmében a Külön-megállapodást és ennek bejelentését a jegyző továbbította az Egyesült Nemzetek főtitkárának, az Egyesült Nemzetek tagjainak és más államoknak, amelyek a bíróság előtt megjelenhetnek.

4. Miután a Bíróság összetételében szlovák nemzetiségű bíró nem található, Szlovákia élt az Alapszabály 31. cikk 2. bekezdésében lefektetett jogával és *ad hoc* bírót választott az adott ügyben: Krzysztof Jan Skubiszewski urat.

5. Az 1993. július 14-i határozatával a Bíróság 1994. május másodikát jelölte meg határidőnek a Felek számára Keresetük benyújtásához és 1994. december 5-ig kellett Ellenkeresetüket beadni, a Külön-megállapodás 3. Cikkének 2(a) és (b) bekezdése értelmében. A peranyagokat az előírt határidőn belül mindkét Fél rendben benyújtotta.

6. 1994. december 20-i határozatával a Bíróság elnöke, miután meghallgatta a peres Felek képviselőit, 1995. június 20-án szabta meg a Válaszok beadásának végső határidejét, a Külön-megállapodás 3. Cikke 2(c) bekezdésének értelmében. A válaszokat az előírt határidőn belül mindkét Fél rendben benyújtotta és miután a Bíróság a továbbiakban nem tartott igényt egyéb peranyagra, az ügy ezzel készen állt a tárgyalásra.

7. 1997. január 27-én kelt levelében Szlovákia képviselője, hivatkozván a Bíróság Eljárási Szabályzatának 56. cikke 1. bekezdésére, kifejezte kormányának azon óhaját, hogy két új iratanyagot állíthasson össze; 1997. február 10-i levelében Magyarország képviselője kijelentette, hogy kormánya ellenzi az új anyagok becsatolását. 1997. február 26-án a Bíróság, miután rendben megbizonyosodott a két Fél nézetéről, a Bíróság Eljárási Szabályzatának 56. cikk 2. bekezdése értelmében úgy döntött, hogy hozzájárul a dokumentumok becsatolásához bizonyos feltételekkel, amelyekkel kapcsolatban a Feleket tájékoztatta. A Bíróság által e célból megadott határidőn belül Magyarország a szóban forgó cikk 3. bekezdése alapján megjegyzéseket nyújtott be a két anyag egyikéhez. A Bíróság felhatalmazta Szlovákiát, hogy a megjegyzésekre reagáljon, miután erre irányuló óhaját kifejezte; ezek az észrevételek is az előírt időben megérkeztek.

8. Ezen túlmenően mindkét Fél engedélyt kért arra, hogy a szóbeli meghallgatások során egy videokazettát mutathasson be. A Bíróság beleegyezett ebbe a kérésbe azzal a feltétellel, hogy a szóban forgó kazettákat a Felek előzetesen a jegyző közvetítésével egymásnak átadják. A csere ennek megfelelően megtörtént.

9. A Bíróság Eljárási Szabályzata 53. cikkének 2. bekezdése értelmében a Bíróság, miután megbizonyosodott a Felek véleményéről, úgy döntött, hogy a peranyagok és ezek mellékleteként szolgáló dokumentumok a szóbeli meghallgatások kezdetétől fogva nyilvánosak lesznek.

10. 1995. június 16-i levelében Szlovákia kormányképviselője meghívta a Bíróságot az üggyel kapcsolatos helyszínek meglátogatására annak érdekében, hogy, a Bíróság Eljárási Szabályzatának 66. cikke értelmében, a helyszínen bizonyítékokat szerezzen. A maga részéről Magyarország kormányképviselője 1995. június 28-i levelében jelezte, hogy amennyiben a Bíróság úgy dönt, hogy egy ilyen jellegű látogatás hasznos lenne, a maga részéről kormánya kész örömmel együttműködni annak megszervezésében. 1995. november 14-i levelükben a Felek képviselői közösen értesítették a Bíróságot annak a megállapodási jegyzőkönyvről, amelyet Budapesten és New Yorkban ugyanazon a napon írtak alá és amely a Bíróságnak javaslatot tesz azoknak az intézkedéseknek a megtételére, amelyek egy ilyen helyszíni szemle megtartásához szükségesek. 1997. február 3-án pedig az 1995. november 14-én kelt jegyzőkönyvet kiegészítő, kölcsönösen elfogadott feljegyzés szövegét jelentették be a Bíróságon. 1997. február 5-i határozatával a Bíróság elfogadta a Felek meghívását, hogy működésének gyakorlása során bizonyosságot szerezzen azon a helyszínen, amellyel a tárgyalás kapcsolatos, és ennek érdekében elfogadta a programnak a Felek által javasolt lebonyolítását. A Bíróság a területet 1997. április elseje és negyedike között látogatta meg; a Duna mentén egy sor helyszínt tekintett meg, és feljegyezte azokat a műszaki magyarázatokat, amelyeket a Felek által erre a célra kijelölt képviselők szolgáltatottak.

11. A Bíróság az első körben tíz nyilvános meghallgatást tartott 1997. március 3. és 7. között, valamint március 24. és 27. között, majd a fenti bekezdésben hivatkozott helyszíni szemlét követően egy második körben négy további meghallgatást tartott 1997. április 10, 11, 14, és 15-én. Ezek során a Bíróság meghallgatta:

Magyarország részéről: Szénási úr őexcellenciája
 Valki professzor
 Kiss professzor
 Vida professzor
 Carbiener professzor
 Crawford professzor
 Nagy professzor
 Dr. Kern
 Wheeler professzor
 Gorove asszony
 Dupuy professzor
 Sands professzor

Szlovákia részéről Dr. Tomka őexcellenciája
 Dr. Mikulka
 Wordsworth úr
 McCaffrey professzor
 Mucha professzor
 Pellet professzor
 Refsgaard úr
 Sir Arthur Watts

érvelését és válaszait.

12. A Felek szóban és írásban válaszoltak a Bíróság tagjai által feltett különféle kérdésekre. A Bíróság Eljárási Szabályzatának 72. cikkében található rendelkezésre hivatkozva mindkét Fél írásban nyújtotta be megjegyzéseit és hozzáfűzni valóját a feltett kérdésekre a másik Fél által adott válaszhoz.

*

13. Az írásbeli peranyag részeként a Felek az alábbi anyagokat terjesztették elő:

Magyarország részéről

a Keresetben, az Ellenkeresetben és a Válaszban (*mutatis mutandis* azonos szöveg)

"A Keresetben, az Ellenkeresetben és a Válaszban bemutatott bizonyítékok és jogi érvek alapján a Magyar Köztársaság

felkéri a Bíróságot annak megítélésére és kinyilvánítására,

Először, hogy a Magyar Köztársaságnak jogában állt 1989-ben felfüggeszteni, majd ezt követően leállítani a nagymarosi beruházást és a bösi beruházás azon részeit, amelyeket az 1977-es szerződés Magyarország feladatául jelölt meg;

Másodszor, hogy a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaságnak nem volt joga az "ideiglenes megoldás" eszközéhez nyúlni, (a Duna eltorlaszolása az 1851,7-es folyókilométernél csehszlovák területen és az ebből eredő következmények a vízfolyásra és a hajózóútra);

Harmadszor, hogy Magyarország jogszerűen és érvényesen szüntette meg 1992. május 19-én az 1977. szeptember 16-án kötött szerződést a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer megépítéséről és üzemeltetéséről;

felkéri továbbá a Bíróságot annak megítélésére és kinyilvánítására,

hogy a Bíróság elé terjesztett megállapítások, bizonyítékok, valamint érvek jogkövetkezményei az alábbiak:

- 1) az 1977. szeptember 16-án kelt szerződés a Magyar Köztársaság és a Szlovák Köztársaság között soha nem volt hatályban;
- 2) hogy a Szlovák Köztársaság felelősséggel tartozik a Magyar Köztársaság irányában a fentebb hivatkozott 'ideiglenes megoldás' üzemen tartása miatt;
- 3) hogy a Szlovák Köztársaság nemzetközileg felelős a Magyar Köztársaságnak és polgárainak okozott kárért és veszteségért amely az 'ideiglenes megoldás' következményeként keletkezett;
- 4) hogy a Szlovák Köztársaság kötelessége az így okozott kár és veszteség jóvátétele, és annak mértékéről, amennyiben a Feleknek a Bíróság ítéletétől számított hat hónapon belül nem sikerül megegyezniük, a Bíróság dönt;
- 5) hogy a Szlovák Köztársaságnak az alábbi kötelezettségeket kell teljesítenie:
 - f) a Duna vizének visszaterelése a Magyar Köztársaság és a Szlovák Köztársaság közötti nemzetközi határvonalat képező mederbe, vagyis a vonatkozó nemzetközi szerződések által meghatározott fő hajózóútba;
 - g) a Duna helyreállítása abba az állapotba, amelyben az ideiglenes megoldást megelőzően volt; és
 - h) megfelelő biztosítékok nyújtása avégből, hogy a Magyar Köztársaságnak és polgárainak az ideiglenes megoldás által okozott kár és veszteség ne ismétlődhessen meg."

Szlovákia részéről:

a Keresetben, az Ellenkeresetben és a Válaszban (*mutatis mutandis* azonos szöveg)

"A Keresetben, az Ellenkeresetben és a Válaszban bemutatott bizonyítékok és jogi érvek alapján, fenntartva a jogot, hogy követelését a további írásos peranyag fényében kiegészítse és módosítsa, a Szlovák Köztársaság

felkéri a Bíróságot annak megítélésére és kinyilvánítására,

- 1) hogy az 1977. szeptember 16-án Csehszlovákia és Magyarország által kötött szerződés a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer megépítéséről és üzemeltetéséről, valamint ennek kapcsolódó okmányai, amelyeknek Szlovákia elismert jogutódja, érvényben van és megkötésétől kezdve folyamatosan érvényben is volt; valamint, hogy a Magyar Köztársaság bejelentése 1992. május 19-én annak megszüntetéséről semmilyen jogi következménnyel nem járt;
- 2) hogy a Magyar Köztársaságnak nem állt jogában 1989-ben felfüggeszteni, majd ezt követően leállítani a nagymarosi beruházást és a bósi beruházás azon részeit, amelyeket az 1977-es szerződés Magyarország feladataul jelölt meg;
- 3) hogy a Cseh és Szlovák Köztársaságnak 1991 novemberében joga volt az "ideiglenes megoldás" eszközhöz nyúlni és azt 1992 októberétől üzembe helyezni; valamint, hogy a Szlovák Köztársaságnak jogában állt és továbbra is jogában áll a rendszert üzemeltetni;
- 4) hogy ezért a Magyar Köztársaság álljon el minden olyan magatartástól, amely gátolja az 1977-es szerződés jóhiszemű teljesítését és haladéktalanul tegye meg az összes szükséges lépést a szerződésből következő kötelezések megtételére annak érdekében, hogy a szerződés ismét betartassák, mindazokkal változtatásokkal, amelyekről a Felek esetleg megegyeznek;
- 5) hogy a Magyar Köztársaság kielégítő biztosítékokat adjon arra vonatkozóan, hogy a szerződés végrehajtását és a rendszer folyamatos működését a továbbiakban nem akadályozza;
- 6) hogy, az 1977-es szerződés megszegésének következményeként a Magyar Köztársaság a szerződésből következő kötelezettségeinek haladéktalan teljesítésén túlmenően fizessen teljes körű jóvátételt kamatokkal együtt a Szlovák Köztársaságnak azért a kárért és veszteségért amely a szerződésszegés következtében létrejött, beleértve az elmaradt hasznot is;
- 7) hogy a Felek haladéktalanul kezdjenek tárgyalásokat, különös tekintettel az 1977-es szerződésnek a mindkét Fél számára kötelező megvalósításához megfelelő intézkedések és egy új ütemterv elfogadására, valamint a Magyar Köztársaság által a Szlovák Köztársaságnak fizetendő kártérítési összeg meghatározására; és hogy, amennyiben hat hónapon belül nem jutnak megegyezésre, bármelyik Fél felkérhesse a Bíróságot, hogy egy további ítélettel határozza meg a végrehajtás módozatait."

* * *

15. A jelen peres ügy a Magyar Népköztársaság és a Csehszlovák Népköztársaság között " a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer megépítéséről és üzemeltetéséről" 1977. szeptember 16-án megkötött és aláírt szerződés (a továbbiakban: az 1977-es szerződés) folyamánya. A két szerződő állam neve az évek során többször változott; a továbbiakban ezért Magyarország illetve Csehszlovákia néven említjük azokat. Az 1977-es szerződés 1978 június 30-án lépett hatályba.

A szerződés rendelkezései szerint a Felek "közös beruházás"-ként egy vízlépcső rendszert építenek meg és üzemeltetnek. Preambuluma szerint a vízlépcsőrendszer tervezésének célja "a Duna Bratislava és Budapest közötti szakasza természeti kincseinek a Szerződő Felek vízgazdálkodási, energetikai, közlekedési és mezőgazdasági, valamint egyéb népgazdasági ágazatai fejlesztését szolgáló sokoldalú hasznosítására ...". Vagyis a közös beruházás lényegében vízi elektromos energia előállítását, a Duna idevágó szakaszain a hajózás feltételeinek javítását és a folyópartok mentén fekvő területek árvízvédelmét szolgálta volna. Ezzel egyidejűleg, a szerződés feltételeinek megfelelően, a Szerződő Felek vállalták annak biztosítását, hogy a beruházás eredményeként ne romoljon a Duna vízének minősége, és hogy a rendszer megépítéséből és üzemeltetéséből eredő természetvédelmi követelményeket betartják.

16. A Duna Európa második legnagyobb folyója, a Fekete-erdőtől a Fekete-tengerig terjedő 2.860 kilométer hosszú útja során kilenc ország határait keresztezi vagy érinti. 142 kilométer hosszon közös határt képez Magyarország és Szlovákia között. Az a szakasz, amely a jelen ügygel kapcsolatos, mintegy 200 kilométert érint Pozsony (Szlovákia) és Budapest (Magyarország) között. Pozsony alatt a folyó esése jelentősen csökken, és ezáltal kavicsból és üledékből álló hordalékkúp jön létre. A hordalékkúpot északkelet felé Szlovákiában a Kis Duna, délnyugatra, magyar területen pedig a Mosoni Duna határolja le. A régióban a két ország közötti határvonal legnagyobb részt a folyó főágában a sodorvonal mentén húzódik. A főág és a szlovákiai Kis Duna között elterülő rész a Csallóköz; a főág és a Mosoni Duna közötti magyar terület neve Szigetköz. Dunacsúny és ettől lejjebb Bős a folyónak ezen a szakaszán a szlovák területen található, Csúny a jobb parton, Bős a balon. Ettől lefelé, a különböző oldalágak befolyása után, a folyó magyar földre ér és a felszíni viszonyok dombosabbakká válnak. Nagymaros a Duna egy szűk kanyarjában fekszik nem sokkal azelőtt, hogy a folyó dél felé venné útját, ahol Budapest előtt a Szentendrei-szigetet fogja közre (lásd az egyes számú vázlatos térképet a 15. oldalon.)

17. A Duna mindig is életbevágóan fontos szerepet játszott a folyómenti államok kereskedelmi és gazdasági életében, hangsúlyozta és kiemelte kölcsönös egymástól függésüket, amely miatt a nemzetközi együttműködés elengedhetlenné vált. A hajózóút továbbjavításával a Duna, amely most már mesterséges csatornán keresztül kapcsolatban van a Majnával és a Rajnával is, fontos hajózási útvonallá vált, amely a Fekete-tengert köti össze az Északi-tengerrel. A folyónak azon a szakaszán, amely az ügyben érintett, az évszázadok során különböző árvízvédelmi beavatkozásokat végeztek, földművelés és erdőgazdálkodás folyt, az utóbbi időben pedig megnőtt a térség lakosságának száma és az ipari tevékenységek jelentősége. Az évek során a különféle emberi tevékenységeknek a folyóra és a környezetre gyakorolt összegződő hatása nem mindig volt kedvező, különösen ami a vízháztartást illeti.

Ezeknek a gondoknak az enyhítése csakis nemzetközi összefogással képzelhető el. A Duna mentén gyakran fordulnak elő vízügyi beruházások, amelyek vízerőművek alkalmazásával kívánják összevonni a hajózási feltételek javítását és az árvízvédelmi beavatkozásokat a villamos energia termelésével. Egyes folyómenti államok széleskörűen

kiaknázták a Duna vízi energia termelési lehetőségeit. A kérdéses folyószakasz illetően jellegű lehetőségeinek a kihasználására irányuló erőfeszítések története az adott ügyben egy 25 éves időszakra nyúlik vissza, amely az 1977-es Szerződés aláírásában teljesedett ki.

18. Az 1977-es Szerződés első cikkének első bekezdése leírja azokat a főbb műtárgyakat, amelyeknek megépítése a beruházás során szükséges. Rendelkezik két vízlépcső felépítéséről, az egyik Bősnél (csehszlovák területen), a másik Nagymarosnál (magyar területen), "egy egységes és oszthatatlan működési rendszer" részeként (lásd a kettes számú vázlatos térképet a 17. oldalon.) A Bíróságnak a későbbiekben még alkalma lesz részletesebben kitérni ezekre a műtárgyakra, amelyek, többek között, magukban foglalnak egy tározót Dunakiliti felett, magyar és csehszlovák területen; egy gátat magyar területen Dunakilitinél; egy üzemvíz-csatornát csehszlovák területen, amelyen a bősi zsiliprendszert kellett megépíteni (egy villamos erőművel együtt, amelynek beépített teljesítménye 720 MW); a Duna meder mélyítését attól a ponttól folyásirányban lefelé, ahol az üzemvíz csatorna visszatér a régi folyómederbe; a nagymarosi vízlépcső zsiliprendszerét magyar területen (amelyen az építendő villamos erőmű beépített teljesítménye 158 MW); és a Duna medrének mélyítését ettől lefelé.

Az 1. számú vázlatos térkép a 15. oldalon. **A Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer által érintett térség**

Megjegyzés: ez a vázlatos térkép csupán szemléltetés céljaira készült.
A vázlatos térkép nem méretarányos.

A szerződés első cikkének 4. bekezdése a továbbiakban úgy rendelkezett, hogy a rendszer műszaki leírását a "Közös Egyezményes Terv" fogja tartalmazni, amelynek összeállítására a két illetékes kormány ezzel a céllal 1976. május 6-án létesített megállapodása fog alapul szolgálni; az első cikk 4. bekezdése csupán annyit állapít meg, hogy "a közös beruházás megvalósítása a Közös Egyezményes Terv szerint történik".

A szerződés harmadik cikkének 1. bekezdése szerint

"A közös beruházás megvalósításával és a vízlépcsőrendszer működtetésével kapcsolatban felmerülő feladatok végrehajtásával kapcsolatos tevékenységek irányítása és felügyelete a Szerződő Felek kormányai által (... "kijelölt kormány megbízottakkal") történik."

Ezeknek a kormány megbízottaknak a feladata volt többek között "annak biztosítása, hogy a vízlépcsőrendszer megvalósítása... a közösen jóváhagyott Közös Egyezményes Terv és a beruházás ütemterve szerint haladjon." Amikor pedig a mű üzembe helyezése megtörtént, az ő feladatuk lett volna "a vízlépcsőrendszer üzemelési és működési eljárásainak kidolgozása és azok betartásának biztosítása".

A 4. cikk 4. bekezdése úgy rendelkezik, hogy:

"A közös beruházással kapcsolatos üzemeltetési tevékenységek megszervezését a Szerződő Felek végzik olyan módon, hogy a termelő üzemek üzembe helyezése az 1986-1990 közötti időszakban megtörténjen".

Az 5. cikk rendelkezett arról, hogy a közös beruházás költségeit a Szerződő Felek egyenlő arányban viseljék. Meghatározta, mely műveleteket kell az egyik és melyiket a másik Félnak végeznie. A 8. cikk a továbbiakban úgy rendelkezett, hogy a Dunakiliti gát, az üzemvíz csatorna és a nagymarosi valamint bósi zsiliprendszer a Szerződő Felek "egyenlő arányú" "közös tulajdona". A többi műtárgy tulajdonjoga azé az államé marad, amelynek a területén az megépült.

A Felek hasonlóképpen egyenlő arányban részesültek volna az üzembe állított rendszer hasznából is, különösen a vízerőművek által termelt alapterhelésű és csúcsumű villamos energiából (9. cikk).

A 10. cikk szerint a műtárgyak kezelését az az állam látja el, amelynek területén az található, "a közösen elfogadott üzemeltetési és működtetési szabályzatnak megfelelően", míg a 12. cikk úgy rendelkezett, hogy a vízlépcsőrendszer azon műtárgyainak üzemeltetési, karbantartási (javítási) és felújítási költségei, amelyek közös tulajdonban állnak, szintén egyenlő arányban oszlanak meg a Szerződő Felek között.

A 2. számú vázlatos térkép a 17. oldalon. **Az eredeti mű terve**

Megjegyzés: ez a vázlatos térkép csupán szemléltetés céljaira készült.

A vázlatos térkép nem méretarányos.

Angol nyelvű szöveg a térképen: Dunakiliti gát, felvízcsatorna, bősi erőmű, alvízcsatorna, nagymarosi erőmű.

A 14. cikk szerint:

"A Duna régi medrében Dunakiliti és Szap között a jóváhagyott Közös Egyezményes Terv vízmérlegében szereplő vízhozamot kell biztosítani, hacsak a természeti viszonyok vagy egyéb körülmények időlegesen nem követelnek ennél kisebb vagy nagyobb vízmennyiséget".

Ugyanezen cikk 3. bekezdése a következőképpen fogalmaz:

Abban az esetben, ha a Duna magyar-csehszlovák szakaszán a vízelvétel meghaladja a jóváhagyott Közös Egyezményes Terv vízmérlegében szereplő vízhozamot és ennek eredményeként a villamos energia termelés mértéke csökken, a többlet vízelvétel előnyeit élvező Szerződő Fél által kapott villamos energia mennyiségét ennek megfelelően kell csökkenteni."

A 15. cikk meghatározta, hogy " a Szerződő Feleknek a Közös Egyezményes Tervben leírt eszközökkel biztosítaniuk kell, hogy a Duna vizének minősége a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer megépítése és üzemeltetése következtében ne károsodjon."

A 16. cikk lefektette a Szerződő Feleknek a Duna medrének karbantartására vonatkozó kötelezettségeit.

A 18. cikk 1. bekezdése az alábbiak szerint rendelkezik:

"A Szerződő Felek, a számukra korábban kirótt kötelezettségeikkel összhangban és különösen a Duna hajózási rendjéről szóló, 1948. augusztus. 18-án Belgrádban aláírt egyezmény 3. cikke értelmében a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer megépítése és üzemeltetése során gondoskodnak a nemzetközi hajózási úton a zavartalan és biztonságos hajózás feltételeiről."

A 19. cikk rendelkezései szerint:

"A Szerződő Felek a Közös Egyezményes Tervben meghatározott eszközökkel biztosítják a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer megépítése és üzemeltetése következtében fellépő természetvédelmi követelmények betartását."

A 20. cikk a Szerződő Felek számára úgy rendelkezett, hogy azoknak a nemzeti beruházásaik keretében olyan lépéseket kell tenniük, amelyek a Bukarestben 1958. január 29-én aláírt, a Duna vizein való halászatról szóló egyezmény szellemében biztosítják a halászati érdekek védelmét.

A szerződés 22. cikk 1. bekezdése szerint a Szerződő Felek a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer megépítésének és üzemeltetésének érdekében megegyeztek a közöttük húzódó határvonal csekély mértékű felülvizsgálatában az alábbiak szerint:

- d) "A Dunakiliti-Körtvélyesi felvízi térségben az államhatár a 161.V.O.á. határponttól az I.5. határköig egyenes vonalban halad, olyan módon, hogy az érintett területek körülbelül 10-10 hektár kiterjedésben a két állam között kicserélődnek."

A továbbiakban a 2. bekezdésben rendelkezés történt arról, hogy az államhatárok revíziója és az így kialakult területsere " a Szerződő Felek között külön szerződés tárgyát képezi". Ilyen szerződés megkötésére nem került sor.

Végezetül a vitás kérdések rendezéséről történt rendelkezés a 27. cikkben az alábbi megfogalmazásban:

1. "A Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer megépítése és üzemeltetése során felmerülő vitás kérdések rendezése a kormány megbízottak feladata.
2. Amennyiben a kormány megbízottak sikertelenül próbálnak megegyezésre jutni a vitás kérdésben, azokat döntéshozatalra a Szerződő Felek kormányai elé terjesztik. "

19. A Közös Egyezményes Terv, amelyre a fentiekben hivatkozás történt, a rendszer célját és a mű jellegzetességeit egyaránt nagyszámú pontban taglalja. Legkésőbbi változatának 6.2. bekezdésében azt írja, hogy a bőszi üzemvíz csatorna áteresztő képessége másodpercenként 4.000 köbméter (m^3/s). Az erőmű "nyolc...turbinát tartalmaz egyenként 9,20 m átmérőjű lapátokkal" és "főként csúcsidőszakban és magas vízállás esetén folyamatosan üzemel". Ez a fajta üzemmód évi 2.650 gigawattórát adna (Gwh). A továbbiakban a terv 4.4.2. fejezete úgy rendelkezik, hogy:

"Az alacsony vízhozamok naponta tározásra kerülnek, ezzel biztosítva a bőszi erőmű csúcsidejű üzemét...a régi Duna mederbe az oldalágakba jutó vízhozamon felül legalább $50 m^3/s$ vízmennyiség átadása történik".

A terv a továbbiakban meghatározza, hogy - amennyiben az üzemvíz csatornában a víz mennyisége meghaladja a $4.000-4.500 m^3/s$ -ot - a felesleget a régi Duna mederbe irányítják. Végül, a terv 7.7. bekezdése szerint:

"A közös üzemeltetés szabályozása a Dunakiliti vízlépcső működtetésével kapcsolatban úgy rendelkezik, hogy szükség esetén a vegetációs időszakban a meder alkalmankénti átmosásának lehetőségén túl $200 m^3/s$ vízhozamot kell engedni".

A Közös Egyezményes Terv "Előzetes üzemeltetési és karbantartási szabályzatot" is tartalmazott, melynek 23. cikke meghatározta, hogy "A végleges működési szabályzatot a rendszer üzembe helyezését követő egy éven belül kell jóváhagyni." (Közös Egyezményes Terv, Összefoglaló dokumentáció, 0.-1-A kötet)

A terv 6.3. bekezdése szerint Nagymaros hat turbinával "olyan alaperőmű típusú vízi erőmű, amely az $1.000-2.500 m^3/s$ közti vízhozamok idején naponta öt órán át csúcsidőben képes működni". Az éves termelés 1.025 Gwh lett volna (vagyis a bőszi erőmű termelésének 38 %-a az ott beépített teljesítmény mindössze 21 %-ával).

20. Így a beruházás tehát a két érdekelt Fél közös komplex vállalkozása volt, amely egyenlő arányban osztotta meg a mű finanszírozási, építési és üzemeltetési terheit. Egységes és oszthatatlan jellegét a Közös Egyezményes Terv volt hivatott megvalósítani, amely az 1977-es szerződést egészítette ki. Magyarország lényegében a Dunakiliti duzzasztómű zsilipkapui és a nagymarosi műtárgyak, míg Csehszlovákia a bőszi műtárgyak felett gyakorolt volna felügyeletet.

21. A munkálatok ütemezését a Felek által 1977. szeptember 16-án egy, a kölcsönös segítségnyújtásról szóló megállapodás keretében rögzítették, az 1977-es Szerződés aláírásával együtt. Az megállapodás ezen túl bizonyos kiigazításokat is tartalmazott a szerződéshez képest az egyes Felek hatáskörébe utalt műtárgyakra vonatkozóan.

A beruházás munkálatai 1978-ban kezdődtek meg. Magyarország kezdeményezésére a két Fél előbb két 1983. október 10-én aláírt jegyzőkönyvben (az egyik az 1977-es szerződés 4. cikke 4. bekezdését, míg a másik a kölcsönös segítségnyújtásról szóló egyezményt módosította) megegyezett a munkálatok lassításáról és az erőművek üzembe helyezésének elhalasztásáról, majd egy 1989. február 6-án aláírt jegyzőkönyvben (amely a kölcsönös segítségnyújtásról szóló megállapodást módosította) azok felgyorsításáról.

22. A beruházás által Magyarországon kiváltott mélyreható bírálatok eredményeként a magyar kormány 1989. május 13-án úgy határozott, hogy felfüggeszti a nagymarosi erőmű kivitelezési munkálatait addig, amíg a szakértői csoportok által 1989. július 31-éig befejezendő különféle tanulmányok el nem készülnek. 1989. július 21-én a magyar kormány a nagymarosi erőmű kivitelezési munkálatainak felfüggesztését 1989. október 31-ig hosszabbította meg, és ezzel egyidejűleg felfüggesztette a Dunakiliti munkálatokat is. Végül 1989. október 27-én a magyar kormány úgy döntött, hogy a nagymarosi műtárgyak megépítésétől eltekint és Dunakilitinél a kialakult állapotot őrzi meg.

23. Ezen időszak alatt a Felek között tárgyalások folytak. Csehszlovákia is megkezdte az alternatív megoldások keresését. Ezek egyike, amely később C-változat néven vált ismertté, a Duna Csehszlovákia által történő egyoldalú elterelését szorgalmazta saját területen, mintegy 10 kilométerre Dunakiliti fölött (lásd a hármas számú vázlatos térképet a 21. oldalon). Végső állapotában a C-változat Dunacsúnnál egy bukógát, valamint egy ezt a gátat a felvízcsatorna déli végével összekötő terelőgát megépítését tartalmazta. Az ennek megfelelő tározó kisebb felülettel rendelkezik és megközelítőleg 30 százalékkal kisebb a tároló képessége, mint az eredetileg tervezett tározónak. Gondoskodtak kiegészítő berendezések megépítéséről is, nevezetesen: a Mosoni Duna ellátását szolgáló áteresztő műtárgy; egy duzzasztómű, amely többek között a árvizeknek a régi Duna meder felé terelését teszi lehetővé; egy kisegítő hajószilip; és két újabb vízerőmű, amelyek közül az egyik 4 Gwh óra éves termeléssel a Mosoni Dunán, a másik 174 Gwh-val a régi Duna mederben helyezkedik el. A Duna mellékágainak vízellátását csehszlovák oldalon az üzemvíz csatornából két áteresztő biztosítja Doborgaznál és Bósnél. Megoldást kellett találni a magyar oldal számára. Mi több, a Duna medrének mélyülése az üzemvízcsatorna és a régi meder összefolyásánál továbbra is fennállt.

A 3. számú vázlatos térkép a 21. oldalon. **A C variáns**

Megjegyzés: ez a vázlatos térkép csupán szemléltetés céljaira készült.

A vázlatos térkép nem méretarányos.

Angol nyelvű szöveg a térképen: Csúnyi gát, Dunakiliti gát, felvízcsatorna, bósi erőmű, alvízcsatorna, nagymarosi erőmű

1991. július 23-án a szlovák kormány úgy döntött, hogy "1991. szeptemberében megkezdi a bösi beruházás üzembe helyezésének megvalósítását az ideiglenes megoldás révén." A döntést a csehszlovák kormány július 25-én helybenhagyta. A C-változat munkálatai 1991. novemberében kezdődtek meg. A két Fél között eredménytelenül folytak a tárgyalások és 1992. május 19-én a magyar kormány szóbeli jegyzéket nyújtott át a csehszlovák kormánynak, amelyben 1992. május 25-i hatállyal felmondja az 1977-es szerződést. 1992. október 15-én Csehszlovákia megkezdte azokat a műveleteket, amelyek lehetővé teszik a Duna elzárását, és október 23-i kezdettel megkezdte a folyó elzárását.

24. 1992. október 22-én a Bíróságnál benyújtásra került "A Magyar Köztársaság folyamodványa a Cseh és Szlovák Köztársaság ellen a Duna folyó elterelése ügyében"; Magyarország azonban elismerte, hogy nem volt semmilyen alap, amelyre hivatkozva a Bíróság megállapíthatta volna saját joghatóságát a folyamodvány tárgyában, amely kérdésben Csehszlovákia nem tett semmilyen válaszlépést. Időközben az Európai Közösségek Bizottsága közvetítést ajánlott fel, és a két Fél valamint a Bizottság részvételével Londonban tartott megbeszélésen 1992. október 28-án a Felek elfogadtak bizonyos közbenső lépéseket. Lényegében megegyeztek abban, hogy az ügyet a Nemzetközi Bíróság elé viszik, hogy egy háromoldalú tényfeltáró bizottságnak jelentést kell tennie a C-változatról október 31-e előtt, és hogy egy független szakértőkből álló háromoldalú csoport javaslatokat fog tenni arra vonatkozóan, milyen sürgős intézkedések megtételére van szükség.

25. 1993. január elsején Szlovákia független állammá vált. 1993. április hetedikén Brüsszelben aláírták "a Magyar Köztársaság és a Szlovák Köztársaság Bős-Nagymarosi Tervvel kapcsolatos vitának a Nemzetközi Bíróság elé terjesztéséről szóló Külön-megállapodást", amelynek szövegét a fenti 2. bekezdés idézte. Miután a Külön-megállapodást a Bíróságon bejelentették, Magyarország 1993. augusztus 9-én keltezett levelében arról tájékoztatta a Bíróságot, hogy "eredeti folyamodványát ezennel tárgytalannak és... érvényét veszítettnek" tekinti.

A Külön-megállapodás 4. cikke szerint " a Felek [megegyeztek], hogy a Bíróság végleges ítéletéig egy ideiglenes vízmegosztási megoldást dolgoznak ki és valósítanak meg a Dunán." Ezt a vízmegosztást azonban nem lehetett egykönnyen elérni. A Dunacsúnyi gát feltöltése a régi Duna mederben, valamint az oldalágakban folyó vízmennyiség jelentős és gyors csökkenéséhez vezetett. 1993. augusztus 26-án Magyarország és Szlovákia egyezsége jutott egy háromoldalú szakértői csoport felállításáról (mindkét Fél részéről egy szakértő és három független szakértő, akiket az Európai Közösségek Bizottsága jelöl ki)

"a jelenlegi vízátadás okozta legfontosabb hatásokkal és a már megtett kárelhárítási intézkedésekkel kapcsolatban megbízható és vitathatatlan adatok szolgáltatása, valamint a megfelelő beavatkozásra vonatkozó javaslatok megtétele érdekében."

Az Európai Közösségek Bizottsága által kijelölt szakértők 1993. december elsején különféle intézkedések megtételére tettek javaslatot a helyzet átmeneti megoldása érdekében. A Feleknek nem sikerült az ajánlásokkal kapcsolatban egyezsége jutniuk. Hosszas tárgyalásokat követően végül 1995. április 19-én Megállapodást kötöttek "bizonyos ideiglenes műszaki megoldásokról és a Dunába valamint a Mosoni Dunába engedett vízmennyiségekről". Ez a Megállapodás a Mosoni Dunába kerülő víz mennyiségét $43 \text{ m}^3/\text{s}$ -ra emelte. A régi mederben éves szinten $400 \text{ m}^3/\text{s}$ átlagos vízhozamot állapított meg, amelybe az árvizek nem tartoznak bele. Végezetül Magyarország számára előírta a Duna magyarországi

mellékágainak vízellátását javítandó, egy részben víz alatti fenékküszöb megépítését Dunakiliti közelében.. Leszögezték, hogy az átmeneti megállapodás 14 nappal a Bíróság ítéletét követően érvényét veszti.

*

* *

26. A Külön-megállapodás preambuluma első albekezdése foglalkozik a Csehszlovákia és Magyarország között, az 1977. évi szerződés, valamint a "kapcsolatos okmányok" alkalmazásával és felmondásával összefüggésben felmerülő vitás kérdésekkel is; az albekezdés meghatározza, hogy a Külön-megállapodásban az 1977-es szerződésre és a fenti kapcsolt okmányokra hivatkozás a "Szerződés" néven történik. A "Szerződésre" kifejezett hivatkozás történik a Bírósághoz benyújtott Külön-megállapodás kérdéseinek megfogalmazásában a 2. cikk 1. bekezdésének (a) és (c) pontjaiban.

A Külön-megállapodás mindazonáltal nem határozza meg a "kapcsolatos okmányok" mibenlétét, és nem is sorolja fel ezeket. Ami a Feleket illeti, azok valamelyest foglalkoztak e kérdéssel, különösen az írásbeli peranyagban, ám anélkül, hogy megegyeztek volna a kifejezés pontos tartalmát vagy a hivatkozott okmányok tényleges mibenlétét illetően. A Bíróság azonban megjegyzi, hogy a Felek abban megegyezni látszottak, hogy a kifejezés takarja legalább az 1977-es szerződést megvalósító okiratokat, mint amilyen a kölcsönös segítségnyújtásról szóló megállapodás 1977 szeptember 16-án és annak 1983. október 10-én illetve 1989. február 6-án kelt módosításai (lásd a fenti 21. pontot), valamint az 1979. október 11-én Pozsonyban a kormány meghatalmazottaknak a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer építésével és működésével kapcsolatos köteletségévé tett közös üzemeltetési szabályzat kidolgozásáról szóló megállapodást. A Bíróság megjegyzi, hogy Magyarország, Szlovákiától eltérően, nem fogadta el azt az álláspontot, hogy a Közös Egyezményes Terv az 1977-es szerződéshez csatolt okirat lenne (lásd a fenti 19. pontot), amit visszautasított, mert nem "tekinti ugyanolyan szintű megállapodásnak, mint egyéb [...] idevágó szerződéseket és államközi megállapodásokat".

Végezetül a Bíróság megjegyzi, hogy a Felek a Külön-megállapodásban feltett kérdésekre nézetük szerint adandó válasz kifejtése során érvelésüket az 1977-es szerződés köré építették; valamint, hogy úgy tűnt volna, érvelésüket kiterjesztették a "kapcsolatos okmányokra" is, ha azokat az egész szerződéses rendszer járulékaiként tekintik, amelyek sorsa elméletileg annak legfőbb részéhez, az 1977-es szerződéshez kapcsolódik. A Bíróság tudomásul veszi a Feleknek a kérdéssel kapcsolatos álláspontját és úgy véli, hogy ezen a ponton túl szükségtelen az ügyel kimerítően foglalkozni.

*

* *

27. A Bíróság ezzel a Felek által feltett kérdések megfontolásához ért. A Külön-megállapodás 2. cikkének 1. bekezdésének (a) alpontja szerint a Bíróságot elsőként annak eldöntésére, kéri fel, hogy

"jogában állt-e a Magyar Köztársaságnak 1989-ben felfüggeszteni, majd ezt követően leállítani a nagymarosi beruházást és a bőszi beruházás azon részeit, amelyeket az 1977-es szerződés Magyarország feladatául jelölt meg."

28. A Bíróság emlékeztet rá, hogy az 1977-es szerződés 1. cikkének 1.bekezdése a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszert "egységes és oszthatatlan működésű létesítményként" írja le.

A rendszert alkotó főbb műtárgyakat általánosságban fentebb leírtuk (lásd a 18. pontot). Részletes ismertetésük az 1977-es szerződés 1. cikkének 2. és 3. bekezdésében található.

Bős esetében a 2. bekezdés az alábbi műtárgyak felsorolását tartalmazza:

- a) "A Dunakiliti-Körtvélyes térségében található felvízi építmények a Duna 1860-1842 folyamkilométere közti szakaszon magyar és csehszlovák területen, 131,10 mB (Balti tengerszint feletti magasság) árszintre méretezve;
- b) A Dunakiliti duzzasztómű és a kiegészítő hajózársilip magyar területen az 1842-es fkm-nél;
- c) Az üzemvíz csatorna (felvízcsatorna és alvízcsatorna) az 1842 és 1811-es fkm között csehszlovák területen;
- d) Zsiliprendszer a az üzemvíz csatornán csehszlovák területen, amely egy 720 MW beépített teljesítménnyel rendelkező villamos energia termelő erőműből, kettős hajózársilipből és ezek tartozékaiból áll;
- e) A Duna feljavított régi medre az 1842 és 1811-es fkm közötti közös magyar-csehszlovák határszakaszon;
- f) A Duna kimélyített és szabályozott medre az 1811-1791-es fkm között a közös magyar-csehszlovák határszakaszon".

Nagymaros esetében a 3. bekezdés az alábbi műtárgyak meghatározását tartalmazza:

- a) "Felvízi létesítmények és árvízvédelmi építmények a Duna 1791-1696,5 fkm közötti szakaszán és a mellékfolyóknak az árvizek által érintett szakaszán, magyar és csehszlovák területen, 107,83 mB (Balti tengerszint feletti magasság) árszintre méretezve;
- b) Zsiliprendszer az üzemvíz csatornán magyar területen, amely egy duzzasztógátából, egy 158 MW beépített teljesítménnyel rendelkező villamos energia termelő erőműből, kettős hajózársilipből és ezek tartozékaiból áll;
- c) A Duna kimélyített és szabályozott medre az 1696,25-1657-es fkm közötti magyar szakaszon"

29. Mindezen túlmenően az egyes műtárgyakkal kapcsolatosan a Felekre háruló köteleességek pontos megosztását az 1977-es szerződés 5. cikkének 5. bekezdése az alábbiak szerint tartalmazza:

"5. A közös beruházás megvalósításához szükséges munka és anyag felosztása Szerződő Felek között az alábbiak szerint történik:

- (a) A csehszlovák Fél felelőssége kiterjed:

- 1) A Dunakiliti-Körtvélyesi felvízi létesítményekre csehszlovák területen, a bal parton;
- 2) Az üzemvízcsatorna felvízi szakaszára csehszlovák területen;
- 3) A bősi zsiliprendszerre csehszlovák területen;
- 4) A nagymarosi vízlépcső árvízvédelmi berendezéseire csehszlovák területen, kivéve az Ipoly alsó folyását;
- 5) A növénytakaró helyreállítására csehszlovák területen;

(b) A magyar Fél felelőssége kiterjed:

- 1) A Dunakiliti-Körtvélyesi felvízi létesítményekre csehszlovák területen, a jobb parton, beleértve az összekötő gátat és a terelőgátat;
- 2) A Dunakiliti-Körtvélyesi felvízi létesítményekre magyar területen, a jobb parton;
- 3) A Dunakiliti duzzasztóműre magyar területen;
- 4) Az üzemvízcsatorna alvízi szakaszára csehszlovák területen;
- 5) A Duna medrének kimélyítésére és szabályozására Szap alatt a közös magyar-csehszlovák határszakaszon;
- 6) A Duna régi medrének feljavítására a közös magyar-csehszlovák határszakaszon;
- 7) A bősi vízlépcsőrendszer üzemeltetési berendezéseire (szállító eszközök, karbantartó gépek) csehszlovák területen;
- 8) A nagymarosi vízlépcső árvízvédelmi berendezéseire az Ipoly alsó folyásánál csehszlovák területen;
- 9) A nagymarosi vízlépcső árvízvédelmi berendezéseire magyar területen;
- 10) A nagymarosi vízlépcsőre magyar területen;
- 11) A nagymarosi vízlépcső alatti alvízi szakasz medrének mélyítésére magyar területen;
- 12) A nagymarosi vízlépcsőrendszer üzemeltetési berendezéseire (szállító eszközök, karbantartó gépek) magyar területen;
- 13) A növénytakaró helyreállítására magyar területen."

30. Mint azt a Bíróság korábban jelezte (lásd fentebb a 18. pontot), az 1977-es szerződés első cikkének negyedik bekezdése általánosságban úgy rendelkezik, hogy a vízlépcsőrendszer "műszaki leírását" a "Közös Egyezményes Terv" fogja tartalmazni. A munkálatok ütemezését a Felek által 1977. szeptember 16-án egy, a kölcsönös

segítségnyújtásról szóló megállapodás keretében rögzítették (lásd fentebb a 21. pontot). A megállapodás 1. cikkének 1. bekezdése értelmében az egész vízlépcsőrendszert üzembe kellett volna helyezni 1991-ben. Mint azt ugyanennek a cikknek a 2. bekezdése jelzi, az építési ütemterv összefoglalóját a megállapodáshoz csatolták, és intézkedés történt arra nézve, hogy az ütemezés részletes kidolgozását a Közös Egyezményes Terv tartalmazza. A későbbiek során az 1977. szeptember 16-án kelt megállapodást kétszer módosították. Az 1983. október 10-én aláírt jegyzőkönyvben a Felek előbb a munkálatok lassításáról és az erőművek üzembe helyezésének négy évvel történő elhalasztásáról egyeztek meg; majd egy 1989. február 6-án aláírt jegyzőkönyvben azoknak 15 hónappal való előrehozásáról és az egész rendszer 1994-es üzembe helyezéséről. Mindkét jegyzőkönyvhöz új építési ütemterv összefoglalót fűztek; ezeket az összefoglalókat megint csak Közös Egyezményes Tervben található új részletes ütemterv alapján kellett megvalósítani.

31. 1989 tavaszán a bösi szakasz munkálatai már előrehaladott állapotban voltak: a Dunakiliti duzzasztómű 90 %-ban készen állt, a bösi erőmű 85 %-ban készült el, és az üzemvízcsatorna 60 %-ban volt készen az alvízi és 95 %-ban a felvízi szakaszon, a Dunakiliti-Körtvélyesi tározó töltéseinek szakaszonként változóan 70-98 %-a készült el. Nem így Nagymarosnál, ahol, bár épültek töltések, az egyetlen műtárgy, amely magával a gáttal volt kapcsolatos, az annak építését megkönnyíteni hivatott körtöltés volt.

32. A Közép-Európában ezidőtájt zajló mélyreható politikai és gazdasági változások nyomán a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer Csehszlovákiában és még inkább Magyarországon fokozott nyugtalanság tárgya volt, a közvéleményben és egyes szakmai körökben egyaránt. A bizonytalanság nem csupán a beruházás gazdasági életképessége körül, hanem még inkább annak környezetvédelmi vonatkozásaival kapcsolatban keltett a beruházással szemben egyre nagyobb ellenállást és aggodalmat.

33. Ilyen körülmények között fogadott el a magyar kormány a Nagymarosi munkálatok felfüggesztését elrendelő határozatot 1989. május 13-án, amely így rendelkezett:

"az érintett minisztereknek további vizsgálatok elvégzését kell elrendelniük, annak érdekében, hogy a Minisztertanács alapos és megindokolt javaslattal állhasson a Parlament elé a beruházásról szóló nemzetközi szerződés módosításával kapcsolatosan. Ennek érdekében meg kell vizsgálnunk a nemzetközi és jogi következményeket, műszaki megfontolásokat, a Duna hajózási útjának biztosításával kapcsolatos kötelezettségeinket, valamint a nagymarosi beruházás esetleges leállításának környezeti, ökológiai és földrengéstani kihatásait. A továbbiakban vizsgálandó, hogyan lehet a kiesett villamos energiát pótolni és a kártérítési igényeket mérsékelni."

A nagymarosi munkálatok felfüggesztése ezeknek a tanulmányoknak az elkészültéig tartott volna, amelyek határideje 1989. július 31. volt. Csehszlovákia azonnal tiltakozott és a prágai magyar nagykövetnek 1989. május 15-én egy okiratot adott át, amely megfogalmazza Csehszlovákia álláspontját. A két ország miniszterelnökei 1989. május 29-én találkoztak egymással, de megbeszélésük nem vezetett kézzel fogható eredményre. Június másodikán a magyar parlament felhatalmazta a kormányt, hogy tárgyalásokat kezdeményezzen Csehszlovákiával az 1977-es szerződés módosítására.

34. A kormánybiztosok 1989. június 8-án és 9-én tartott találkozásán Magyarország számos esetben biztosította Csehszlovákiát arról, hogy a bösi térségben folytatja a

munkálatokat, és a tárgyalást rögzítő, aláírással hitelesített jegyzőkönyv az alábbi részt tartalmazza:

"A magyar kormánybiztos és a magyar kormány teljhatalmú megbízottja megállapította, hogy a magyar Fél a korábbi megállapodás szerint befejezi a bósi beruházás kivitelezését, ahogyan az a beruházási tervekben szerepel. Utasítást adtak ki a félreértés következtében felhagyott munkálatok ismételt megkezdésére a térségben."

E határozott ígéretek megismétlődtek a magyar kormánybiztos által a csehszlovák Fél teljhatalmú megbízottjának küldött 1989. június 9-én kelt levelében.

35. A nagymarosi munkálatok felfüggesztésével kapcsolatosan a magyar miniszterelnök- helyettes a csehszlovák partnerének küldött 1989. június 24-ei levelében a következőképpen fejezte ki magát:

"A Magyar Tudományos Akadémia (MTA) tanulmányozta a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer (BNV) nagymarosi részének elhagyásával illetve megvalósításával kapcsolatos környezeti, ökológiai, vízminőségvédelmi valamint szeizmológiai kihatásokat.

.....

Az Akadémiának [e célból felállított] [*ad hoc*] bizottsága áttanulmányozta az eredeti tervnek megfelelő építkezések várható hatásait és arra a következtetésre jutott, hogy nem rendelkezünk elegendő ismerettel a környezeti kockázatok következményeinek megítélésére.

A bizottság véleménye szerint a vízlépcső rendszer eredeti tervek alapján történő megvalósításával kapcsolatos kockázat nem tekinthető elfogadhatónak. Természetesen nem állítható, hogy a káros hatások biztosan bekövetkeznek, ezért ajánlásaik szerint további alapos és időigényes vizsgálatokra van szükség."

36. A magyar és a csehszlovák miniszterelnök ismételten találkozott 1989. július 20-án egymással, de eredmény nélkül. Közvetlenül ezután a magyar kormány egy második határozatot fogadott el, amely a nagymarosi munkálatok felfüggesztését 1989. október 31-ig hosszabbítja meg. Ez a határozat azonban már messzebb ment, mert elrendelte, hogy ugyanazon a napon a "a folyómeder Dunakilitinél történő elzárásának előkészítő munkálatait" is fel kell függeszteni; ennek az intézkedésnek az volt a célja, hogy felkérje "a nemzetközi tudományos intézményeket és külföldi tudományos intézeteket valamint szakértőket" "a magyar és csehszlovák intézetekkel és szakértőkkel" történő együttműködésre a beruházás ökológiai hatásainak felmérése és egy "műszaki és üzemeltetési vízminőségvédelmi szavatossági rendszer kifejlesztésére és annak kivitelezésére."

37. Az ezt követő időszakban a két ország között különböző szinten folytak a tárgyalások, de azok nem bizonyultak gyümölcsözőnek. Végül 1989. október 4-i levelében a magyar miniszterelnök hivatalosan is javasolta Csehszlovákiának, hogy a beruházás nagymarosi részét hagyják el és hogy a beruházás bósi részével kapcsolatosan felmerülő környezeti ökológiai kockázatok mérséklésére hozzanak létre egy megállapodást. Javasolta, hogy a megállapodást 1990. július 30-ig kössék meg.

A két kormányfő 1989. október 26-án találkozott ismét, de nem tudtak megegyezésre jutni. Egy 1989. október 30-án kelt szóbeli jegyzékben Csehszlovákia megerősítette a tárgyalások során kifejtett álláspontját és azt javasolta Magyarország számára, hogy tárgyaljanak egy olyan megállapodásról amely a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszerrel kapcsolatos műszaki, üzemeltetési és ökológiai biztosítékok rendszerét rögzítené, "azzal a feltétellel, hogy a magyar Fél Dunakiliti térségében haladéktalanul megkezdi a Duna meder feltöltését.". Hozzá tették, hogy a technikai alapelveket tartalmazó megállapodást két héten belül parafálni lehet és magát a megállapodást 1990. március vége előtt kellene aláírni. Az alapelvek rögzítését követően Magyarország "kezdje meg a Duna meder tényleges elzárását." Csehszlovákia a továbbiakban kifejtette hajlandóságát "egy Külön-megállapodás megkötésére, amelyben mindkét Fél elkötelezi magát a rendszer csúcsidőben való üzemeltetésének korlátozása vagy elhagyása mellett." Javasolta ezen kívül az 1983. októberi jegyzőkönyvben megadott határidőkhöz való visszatérést, vagyis "a nagymarosi építkezés határideje így 15 hónappal tolódna el, hogy Magyarországnak ideje legyen az ily módon nyert idő alatt az ökológiai hatásokkal kapcsolatos tanulmányok elvégzésére és javaslatainak időben történő kidolgozására. Csehszlovákia (a jegyzéket) azzal a kijelentéssel fejezte be, hogy amennyiben Magyarország folytatja a szerződés egyoldalú megszegését, Csehszlovákia kénytelen lesz egy ideiglenes megoldás alkalmazását választani.

Ez alatt a magyar kormány október 27-én még egy határozatot hozott, amelyben eláll a nagymarosi létesítmény megépítésétől és megerősíti a Dunakiliti munkák felfüggesztésére hozott korábbi intézkedéseket. Ezután 1989. november 3-án és 30-án kelt szóbeli jegyzékekben Magyarország egy szerződés tervezetét javasolt Csehszlovákia számára, amely tartalmazta korábbi javaslatait a bösi erőmű csúcsra járatásának megszüntetéséről és a nagymarosi gát építésének elhagyásáról. A tervezet tartalmazott egy megállapodást a bösi létesítmény befejezéséről abban az esetben, ha a környezet védelmét szolgáló biztosítékok létrejönnek. Végül felvetette annak lehetőségét, hogy a Felek választott bírósághoz vagy a Nemzetközi Bírósághoz forduljanak abban az esetben, ha a két kormány között a bösi duzzasztómű építésével és üzemeltetésével illetve a teendő környezetvédelmi intézkedésekkel kapcsolatosan nézeteltérés merül fel és az nem szüntethető meg. Magyarország kijelentette, hogy kész azonnal megindítani "a dunakiliti mederelzárás előkészítő munkálatait," ám meghatározta, hogy a folyót addig nem tölti át, amíg a biztosítékokról szóló egyezmény létre nem jön.

38. 1989-1990 telén a politikai helyzet mind Magyarországon mind Csehszlovákiában megváltozott és az új kormányok számos gonddal találták szembe magukat.

1990 tavaszán az új magyar kormány a Nemzeti Megújulás Programjában bejelentette, hogy az egész Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer (Projekt) "tévedés" volt, és ezért a lehető legkorábbi időpontban tárgyalásokat kezdeményez a csehszlovák kormánnyal "a károk jóvátételére és megosztására". 1990. december 20-án a magyar kormány határozatot hozott tárgyalások megkezdéséről Csehszlovákiával az 1977-es szerződés közös megegyezéssel történő felbontásáról és egy megállapodás létrehozásáról amely a megszüntetés következményeivel foglalkozik. 1991. február 15-én a magyar teljhatalmú kormány megbízott ezek alapján nyújtott át partnerének egy szerződés-tervezetet.

Ugyanezen a napon Csehszlovákia elnöke a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszert "totalitárius, gigantomániás emlékműnek" nyilvánította, ami "természetellenes", hangsúlyozta azonban, hogy "a probléma az, hogy [a bösi erőmű] már megépült." A csehszlovák környezetvédelmi miniszter a magyar parlament környezetvédelmi bizottsága

előtt 1991. szeptember 11-én tartott beszédében a maga részéről megállapította, hogy "a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer beruházás öreg és elavult", ám mégis, "akárhány oka van is a szerződés változtatásának, módosításának... nem [lenne] helyes előbb felmondani a szerződést ... és később tárgyalni."

Az ezt követő időszakban Magyarország nem fejezte be azokat a munkálatokat amelyek Dunakilitinél továbbra is feladatai közé tartoztak. Mindazonáltal megtartotta a már megépült létesítményeket és 1991 végén befejezte az üzemvíz csatorna alvízi szakaszának munkáit, amelyeknek elvégzésére az 1977-es szerződés 5. cikkének 5 (b) bekezdése kötelezte.

* *

39. Az ügyben érintett két fél véleménye megegyezik abban, hogy mindketten elismerik, hogy az 1977-es szerződés, a fent említett 1977-es kölcsönös segítségnyújtásról szóló megállapodás és az 1989-es jegyzőkönyv megkötése érvényes volt és azok a fent áttekintett események ideje alatt hatályban voltak.

Ezen túlmenően nem vitatják azt a tényt sem, hogy ezek a szövegek, bármennyire rugalmasak is, nem teszik lehetővé az aláírók számára az ott megfogalmazott munkálatok kivitelezésének egyoldalú felfüggesztését vagy elhagyását, sőt akár új ütemterv szerinti folytatását sem, ha azt mindkét Fél jóvá nem hagyja.

40. A peres eljárás során Magyarország folyamatosan kitarzott álláspontja mellett, miszerint, bár valójában felfüggesztette illetve elhagyta a rendszer egyes munkálatait, magának az 1977-es szerződésnek az alkalmazását soha nem függesztette fel. Magatartásának megindoklásakor lényegében az "ökológiai szükségállapot"-ra hivatkozik.

Magyarország azt hangoztatja, hogy a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer egyes részeit úgy tervezték meg, hogy a bőszi erőmű csúcsidőben üzemelhessen. Az erőmű csupán naponta kétszer bocsátana át vizet, a csúcsgyógyasztás ideje alatt. A csúcsüzemmód követelte meg a Dunakiliti tározót hatalmas méretűvé (60 km²) növelését, de a nagymarosi gátat is, amelynek feladata lett volna az árhatás mérséklése és a Bős alatti vízszintingadozás hatásainak csökkentése. Egy ilyen rendszer, amelyet gazdaságilag hasznosabbnak ítélték meg mint az átfolyó rendszerű erőműveket, elfogadhatatlan mértékű ökológiai kockázatot hordoz.

Magyarország szerint az elsődleges ökológiai károk, amelyeket a rendszer okozott volna a következők: Az eredeti terv szerint a Közös Egyezményes Tervben megfogalmazottak szerint a régi Duna mederbe kerülő víz mennyisége, a mellékágak által szállított vízen felül, nem haladja meg az 50 m³/s-ot. Ezt a mennyiséget vegetációs időszakban 200 m³/s-ra lehet növelni. Lehetséges további vízhozam növelés is, különösen mesterséges árvíz formájában, közelebbről meg nem határozott gyakorisággal. Ilyen körülmények között a talajvíz szintje a Szigetköz nagy részén süllyedne. Ráadásul a talajvíz utánpótlást immár nem a Duna vize szolgáltatná, amely, éppen ellenkezőleg, szívó hatást fejtene ki, hanem a Dunakiliti tározó és a feliszapolódó mellékágak pangó vize. Hosszú távon a víz minősége súlyosan romlik. Ami a felszíni vizet illeti, felvetődik az eutrofizáció kockázata, különösen a tározóban; a régi Duna helyén homokba fojtott folyó lenne, ahol csupán egy vékonyka patak csordogál. Az oldalágak rendszere nagyrészt el lenne vágva a főágtól. A folyami állat- és növényvilág, akárcsak a hordalékkúp élőlényei, kihalásra ítéltetnének.

Ami Nagymarost illeti, Magyarország érvelése szerint, ha a gát megépül, a Duna felvízi medre eliszapolódna, és ennek következtében az ezen a szakaszon működő parti szűrésű kutak által termelt víz minősége romlana. Ráadásul a bósi erőmű csúcsüzeme jelentős napi áringadozásokat okozna a nagymarosi tározóban is, ami különösen a vízi élőhelyek számára jelent veszélyt. Mindezen túl, a nagymarosi gát megépítése és működtetése a gát alatt a folyómeder erózióját hozta volna létre a Szentendrei sziget mentén. Ennek eredményeként itt a folyó vízszintje csökkent volna, ami a Budapest vízellátásának kétharmadát adó parti szűrésű kutak vízhozamának jelentős mértékű csökkenésével járt volna együtt. A szűrőréteg is elvékonyult és talán el is tűnt volna, míg a folyómeder egyes részein finom szemcsés üledék lerakódása várható. E kettős ok miatt az átszűrődő víz minősége jelentősen károsodott volna.

Mindezen előrejelzés alapján, amelyeket egy sor tudományos tanulmány támaszt alá, Magyarország arra a következtetésre jutott, hogy 1989-ben valóban fennállt az "ökológiai szükséghelyzet".

41. Írásos perirataiban Magyarország azzal is vádolta Csehszlovákiát, hogy már 1989 előtt is megsértette az 1977-es szerződés különféle rendelkezéseit - különösen annak a vízminőség és a természet védelmére vonatkozó 15. és 19. cikkét -, minthogy nem volt hajlandó figyelembe venni a ma már nyilvánvaló ökológiai veszélyeket és ragaszkodott hozzá, hogy a munkálatok folytatódjanak, különösen a nagymarosi szakaszon. Ebben az összefüggésben Magyarország úgy tartja, hogy a Közös Egyezményes Tervről szóló 1976. május 6-i megállapodás 3. cikkének 2. bekezdése értelmében Csehszlovákia felelősséggel tartozott volna a beruházás környezetvédelmi vonatkozásainak vizsgálatáért. Magyarország hangsúlyozta, hogy a Csehszlovákia által végzett kutatások nem a megfelelő módon folytak, és hogy az építkezés környezetre gyakorolt várható hatását csupán 1990 szeptemberétől kezdve mérték fel. Mindazonáltal, érvelése végső szakaszában úgy tűnt, hogy Magyarország nem keresi annak módját, hogy ezt a panaszt az 1977-es szerződés alapján reá háruljon munkálatok felfüggesztésének és elhagyásának megokolásául használja fel. Ehelyett inkább úgy állította be az 1977-es szerződés 1989 előtti megsértését - amelyet Csehszlovákia hibájául ró fel - mint egyikét azoknak az elemeknek, amelyek a szükséghelyzet kialakulásához hozzájárultak.

42. Magyarország ezen kívül az elejétől kezdve azt hangoztatja, hogy a jelen ügyben tanúsított magatartását nem lehet csupán a szerződések jogára hagyatkozva megítélni. Azt is észrevételezi, hogy 4. cikkének rendelkezései értelmében a szerződések jogáról szóló 1969. május 23-ai Bécsi Egyezmény nem alkalmazható az 1977-es szerződésre, miután azt korábban kötötték meg, mint ahogy az Egyezmény az érdekelt Felek között hatályba lépett volna. Magyarország a Bíróság jogalkalmazási gyakorlatára hivatkozással azt is elismerte, hogy az Egyezmény sok tekintetben a fennálló szokásjogot tükrözi. Mindazonáltal Magyarország hangsúlyozta az óvatos hozzáállás fontosságát és egyúttal javasolja a Bíróságnak, hogy minden esetben vizsgálja meg, mennyire vágnak egybe az Egyezmény előírásai a nemzetközi szokásjoggal.

43. Szlovákia maga részéről tagadta, hogy egy szerződés alapján létrejött kötelezettség teljesítésének felfüggesztésére vagy megszüntetésére szolgáló alapot a szerződések jogának körén kívül lehetne keresni. Elismerte, hogy a szerződések jogáról szóló 1969-es Bécsi Egyezmény nem alkalmazható az 1977-es szerződésre, ám egyúttal aláhúzta, hogy annak számos rendelkezése a már megelőzően is létező nemzetközi szokásjogot tükrözi és leszögezte, hogy ez különösen érvényes az V. Résznek, a szerződések alkalmazásának

érvénytelenségére, megszüntetésére és felfüggesztésére vonatkozó rendelkezéseire. Szlovákia mindezen túl megjegyezte, hogy miután a Bécsi Egyezmény a két Fél között is hatályba lépett, Magyarország a munkálatok elvégzésének idejét lerövidítő, 1989. február 6-iki jegyzőkönyv aláírásával megerősítette az 1977-es szerződésben lefektetett tényleges kötelezettségeinek elfogadását; és hogy ez arra enged következtetni, miszerint a Bécsi Egyezmény alkalmazható arra az egymásba kapcsolódó megállapodások láncolatából álló "jogi szerződésrendszerre", amelynek az 1989-es jegyzőkönyv is része.

44. A peres eljárás során Szlovákia hosszasan érvelt annak bizonyítása mellett, hogy a szükséghelyzet, amelyre Magyarország hivatkozott, nem képez kellő indokot a szerződések joga által elismertnek nyilvánított szerződéses kötelezettség felfüggesztésére. Ugyanakkor kétségbe vonta, hogy az "ökológiai szükséghelyzet" vagy "ökológiai kockázat" fogalma az államok felelősségének vonatkozásában kielégítő körülmény lehet-e egy cselekedet jogellenes voltának kizárására.

Mindenesetre Szlovákia tagadta, hogy akár 1989-ben, akár azt követően fennállt volna bármiféle "ökológiai szükséghelyzet" ebben az ügyben. Különböző tudományos tanulmányok meggyőző erejét hívta segítségül, amikor azt állította, hogy Magyarország túlzottan lehangoló képet fest a helyzetről. Szlovákia természetesen azt nem tagadta, hogy ökológiai problémák felmerülhettek volna. Azzal érvelt azonban, hogy ezek nagyrészt orvosolhatók lehettek volna. Ennek megfelelően hangsúlyozta, hogy a bösi erőmű csúcsidejében történő üzemeltetésének mikéntjére vonatkozóan még nem született megegyezés, és azt állítja, hogy Magyarország aggályai csak egészen szélsőséges üzemeltetési feltételek mellett megalapozottak. Hasonlóképpen hangoztatja, hogy az eredeti terv is különféle változtatásokon ment keresztül 1977 óta, és hogy azt még tovább is lehetett volna módosítani, például a régi Duna mederbe engedett vízmennyiség tekintetében, vagy a mellékágak vízellátásának biztosítását szolgáló fenékgátak révén.

45. Szlovákia továbbá tagadta, hogy bármilyen módon megsértette volna az 1977-es szerződést – különösen annak 15. és 19. cikkét, – és többek között ragaszkodik ahhoz az állításához, hogy a Közös Egyezményes Terv létrehozásáról szóló 1976. május 6-i megállapodás 3. cikkének 2. bekezdése értelmében – a beruházás környezeti hatásainak kutatása nem kizárólagosan Csehszlovákia feladata lett volna, hanem mindkét fél, attól függően, hogy melyik műtárgy hol helyezkedik el.

Végezetül szemrehányással illeti Magyarországot, hogy az 1977-es szerződés 27. cikkének rendelkezéseit megsértve egyoldalú lépéseket tett a munkálatok felfüggesztésére és elhagyására (lásd feljebb a 18. pontot), amelyeket pedig előzetesen az ebben a cikkben a vitás kérdések rendezésére elrendelt jogorvoslati mechanizmusnak kellett volna alávetni.

* *

46. A Bíróságnak a jelen esetben nem szükséges a szerződések jogáról szóló 1969. évi Bécsi Egyezmény alkalmazhatóságának kérdésénél sokat időznie. Mindössze azt a tény szükséges szem előtt tartania, hogy számos alkalommal módja nyílt megítélni azt, hogy az Egyezményben lefektetett számos rendelkezést a létező szokásjog kodifikálásának lehet tekinteni. A Bíróság nézete szerint ez sok tekintetben érvényes a Bécsi Egyezménynek a szerződések érvényességének megszüntetésével és felfüggesztésével kapcsolatos rendelkezéseire, amelyeket a 60-62. cikkek tartalmaznak (lásd *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South-West Africa) notwithstanding*

Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, I.C.J. Reports, 1971, p. 47 and Fisheries Jurisdiction (United Kingdom v. Iceland), Jurisdiction of the Court, Judgment, I.C.J. Reports 1973, p. 18; lásd még Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1980, pp. 95-96).

A Bíróság nem tévesztette szem elől azt a tényt sem, miszerint a Bécsi Egyezmény mindenképpen alkalmazható az 1989. február 6-án aláírt jegyzőkönyvre, amelynek alapján Magyarország és Csehszlovákia egyetértett azzal, hogy a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer kivitelezési munkálatait fel kell gyorsítani.

47. A Bíróságnak nem szükséges időznie a szerződések jogának és az államok felelősségének viszonyára vonatkozó kérdéssel szemben, amelyekről a peres Felek hosszasan érveltek, miután a nemzetközi jog két ágának nyilvánvalóan egymástól elkülönülő hatóköre van. Azt, hogy egy egyezmény hatályos-e avagy sem, és hogy érvényesen mondták fel vagy függesztették fel, a szerződések jogának alapján kell eldönteni. Más részről viszont annak felmérése, hogy egy egyezménynek a szerződések jogával összeférhetetlennek tartott felmondása vagy felfüggesztése milyen mértékben jár az azt felmondó állam felelősségével, az államok felelősségével foglalkozó joganyag annak területére tartozik.

Vagyis a szerződések jogáról szóló 1969. évi Bécsi Egyezmény korlátozó módon arra szorítkozik, hogy körülírja, milyen feltételek mellett lehet egy szerződést törvényesen felmondani vagy felfüggeszteni; míg az ezen feltételeknek meg nem felelő felmondás vagy felfüggesztés hatásainak vizsgálata ezzel szemben a 73. cikk alkalmazása révén kifejezetten ki van zárva az egyezmény hatálya alól. Mi több, általánosan elfogadott dolog, hogy amikor egy állam jogellenes cselekedetet követ el, nemzetközi felelőssége is felmerül, függetlenül attól, miféle kötelezettségeket hagyott figyelmen kívül. (cf. *A Bulgáriával, Magyarországgal és Romániával kötött békeszerződések értelmezése, második szakasz, szakértői vélemény, Nemzetközi Bírósági Jelentések, 1950, 228. o.*; valamint lásd még a Nemzetközi Jogi Bizottság által első olvasatban az államok felelősségéről ideiglenesen elfogadott jogszabály tervezetet, *Yearbook of the International Law Commission, 1980, II. kötet, 2. rész, 32. oldal*).

48. A Bíróság nem tudja elfogadni Magyarországnak azt az érvét, hogy bár 1989-ben a nagymarosi és dunakiliti munkálatokat felfüggesztette és ezt követően leállította, amelyekért felelős volt, ugyanakkor nem függesztette fel az 1977-es Szerződés alkalmazását és nem vetette el a szerződést. Magyarország magatartása ebben az időben másképpen nem értelmezhető, mint vonakodásának kifejezése az 1977-es szerződés és az 1989-es jegyzőkönyv némely, a Közös Egyezményes Tervben meghatározott rendelkezésének betartásával szemben. Magyarország magatartásának hatása a szerződésben egységesként és oszthatatlanként jellemzett műtárgyrendszer befejezése lehetetlenné vált.

A Bíróság ezen túlmenően megjegyzi, hogy amikor Magyarország, magatartásának igazolására a szükséghelyzetre hivatkozik, kezdettől fogva az államok felelősségéről szóló jog hatálya alá helyezte magát, s ezáltal hallgatólagosan elismerte, hogy amennyiben ilyen körülmények nem álltak volna elő, magatartása jogszerűtlen lett volna. A Magyarország által hangoztatott szükséghelyzet – feltéve hogy annak megállapítására sor kerül – sem engedné meg azt a következtetést, hogy 1989-ben az 1977-es szerződés kötelezettségeinek megfelelően járt el, vagy, hogy ezek a kötelezettségek megszűntek volna reá nézve érvényesek lenni. Csupán annak megerősítését engedné meg, hogy - a körülményekre tekintettel - Magyarországnak nem keletkezett volna nemzetközi felelőssége annak következtében, ahogyan eljárta. Végül a Bíróság rámutat, hogy Magyarország kifejezetten

elismerte, hogy a szükséghelyzet fennállása nem mentesítette volna a másik Fél kárpótlásának kötelezettsége alól.

*

49. A Bíróság most azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy vajon 1989-ben fennállt-e a szükséghelyzet ténye, amely lehetővé tette volna Magyarország számára, hogy nemzetközi felelősségvállalás nélkül felfüggeszse és abbahagyja azokat a munkálatokat, amelyeknek elvégzésére az 1977-es Szerződés és az ahhoz kapcsolódó okmányok által kötelezve volt.

50. A jelen ügyben a Felek egyetértének annak megítélésében, hogy a szükséghelyzet fennállásának megállapítását a Nemzetközi Jogi Bizottság által első olvasatban az államok felelősségéről ideiglenesen elfogadott tervezet 33. cikkében lefektetett feltételek alapján kell végezni. Ez a rendelkezés a következőképpen szól:

"33. Cikk: Szükséghelyzet

1. A szükséghelyzetre az állam nem hivatkozhat nemzetközi kötelezettségeivel összhangban nem álló cselekedete jogszerűtlen voltának kizárása érdekében, hacsak:

- a) az adott cselekedet kulcsfontosságú államérdek súlyos és közvetlen veszéllyel szembeni megőrzésének egyetlen módja volt; és
- b) a cselekedet nem veszélyeztette komolyan annak az államnak kulcsfontosságú érdekeit, amely ellen irányult.

2. A szükséghelyzetre nem hivatkozhat az állam a jogellenesség kizárása érdekében, ha:

- a) a nemzetközi kötelezettség, amelyet az állam nem teljesített, az általános nemzetközi jog kötelező érvényű normája; vagy
- b) a nemzetközi kötelezettség amelyet az állam nem teljesített egy olyan szerződésben van lefektetve, amely kimondottan vagy rejtve, de az adott kötelezettséggel kapcsolatban kizárja a szükséghelyzetre hivatkozás lehetőségét;
- c) ha a szóban forgó állam maga is hozzájárult a szükséghelyzet kialakulásához." (*Yearbook of the International Law Commission*, 1980, II. kötet, 2. rész, 34. oldal)

Kommentárjában a Bizottság a "szükséghelyzetet" az alábbiak szerint határozta meg:

"az a helyzet, amikor egy kulcsfontosságú államérdek súlyos és közvetlen veszéllyel szembeni megőrzésének egyetlen módja olyan magatartás tanúsítása, ami nincs összhangban egy másik állammal szemben szerződésben lefektetett nemzetközi kötelezettséggel" (id. mű, 1. bekezdés).

A Bizottság arra a következtetésre jut, hogy "a szükséghelyzet fogalma... mélyen begyökereződött az általános jogi gondolkodásban" (id. mű 49. oldal, 31. pont).

51. A Bíróság úgy ítéli meg, hogy a szükséghelyzetet a nemzetközi szokásjog elismeri mint egy nemzetközi kötelezettséggel összhangban nem álló cselekedet jogellenes voltának kizárására alkalmas alapot. Megjegyzi azonban, hogy ezt az alapot, a cselekedet jogellenes voltának kizárására csak kivételesen lehet felhasználni. A Nemzetközi Jogi Bizottság hasonló véleményen volt, amikor kifejtette, hogy a tervezet 33. cikkében "nemleges" megfogalmazás mellett döntött

"annak érdekében, hogy ezzel a formális eszközzel is megmutassa, miszerint a szükséghelyzetre való hivatkozás - igazolásként - valóban kivételt kell, hogy képezzen – méghozzá olyan kivételt, amely a cselekedet jogellenes voltának kizárására irányuló egyéb körülményeknél is ritkábban elfogadható..." (id. mű, 51. oldal, 40. pont).

Vagyis a Bizottság szerint a szükséghelyzetre csak bizonyos, igen szigorúan körülírt és halmozottan fennálló körülmények megléte esetén lehetséges hivatkozni; és hogy az érintett állam nem lehet az egyedüli bírója annak, hogy ezek a körülmények valóban fennállnak-e.

52. A jelen ügyre a tervezet 33. cikkében kifejtett alábbi alapvető feltételek vonatkoznak: a nemzetközi szerződésben foglalt kötelezettségét nem teljesítő állam "életbevágó" érdeke kell hogy kiváltsa; ezt az érdeket "súlyos és közvetlen veszély" kell hogy fenyegetse; a szóban forgó cselekedet "az egyetlen lehetséges eszköz" kell hogy legyen az illető érdek megőrzésére; és hogy a cselekedetnek nem szabad "komolyan veszélyeztetnie" annak az államnak az életbevágó érdekeit, amely felé a szerződéses kötelezettség irányul; valamint, hogy a cselekedetet elkövető állam "nem járulhat hozzá a szükségállapot kialakulásához". Ezek a feltételek megfelelnek a nemzetközi szokásjognak.

A Bíróság most annak megítélésére vállalkozik, hogy eldöntse, vajon mindezek a feltételek fennállottak-e akkor, amikor Magyarország felfüggesztette és leállította az 1977-es szerződés értelmében általa kivitelezendő építkezéseket.

53. A Bíróságnak nem esik nehezére annak elismerése, hogy a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer által érintett térség természeti környezetéért Magyarország által kifejezett aggodalom az állam "alapvető érdekével" kapcsolatos, abban az értelemben, ahogyan azt a Nemzetközi Jogi Bizottság tervezetének 33. cikke kifejezésre juttatja.

Kommentárjában a Bizottság jelezte, hogy ebben az összefüggésben az "alapvető érdek" nem korlátozódhat csupán az állam "létére", és hogy végső soron az egész kérdést az adott eset fényében kell megítélni (lásd a *Yearbook of the International Law Commission*, 1980, II. kötet, 2. rész, 49. oldal, 32. pont); ezzel egyidejűleg a szükséghelyzet kiváltására alkalmas helyzetek között felsorolta "[az állam] területének egészén vagy annak egy részén az ökológiai állapotok megőrzésére súlyos veszélyt jelentő helyzeteket" (id. mű, 35. oldal, 3. pont); meghatározta, az államok gyakorlatára hivatkozva, hogy "Főként az utóbbi két évtized fejleménye, hogy az ökológiai egyensúly megőrzése is bekerült az államok "alapvető érdekei" közé." (id. mű, 39. oldal, 14. bekezdés)

A Bíróság emlékeztet rá, hogy a közelmúltban az alábbiak szerint alkalma nyílt annak hangoztatására, milyen nagy jelentőséget tulajdonít a környezet ügyének nem csupán az államok, hanem az egész emberiség számára.

"a környezet nem absztrakció, hanem életteret, életminőséget és az ember tényleges egészségét jelenti, beleértve a még meg nem született nemzedékeket is. Az államok azon általános kötelezettségének megléte, hogy biztosítsa, jogkörük és felügyeletük

területén belül végzett tevékenységeik során más államok vagy nemzeti ellenőrzésükön kívül eső területek környezetének megóvását, ma már a környezettel kapcsolatos nemzetközi jog részévé vált". (*A nukleáris fegyverek fenyegetésének vagy használatának jogszerűsége, Tanácsadói Vélemény, Nemzetközi Bíróság Jelentései, 1996, 241.-242. oldal, 29. pont*)

54. Mindannak ellenőrzése (verifikálás), amit Magyarország hangoztat, azaz a - 1989-es állapotoknak megfelelő - "veszélyek" megléte, azok "súlyos és közvetlen" volta, valamint - egyéb eszközök hiánya miatt, a Magyarország által választott lépések, a munkálatok felfüggesztésének és leállításának nagyon bonyolult folyamata.

Mint azt a Bíróság már jelezte (lásd feljebb a 33. bekezdést), Magyarország több alkalommal is kifejezte "bizonytalanságát", hogy a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer üzembe helyezésének milyen ökológiai következményei lehetnek, hiszen ez volt az oka, amiért kitartóan ragaszkodott az új tudományos tanulmányok elvégzéséhez.

A Bíróság azonban úgy véli, hogy bármily komoly lehetett is ez a bizonytalanság, önmagában nem okozhatta a sürgősségi helyzet részeként szereplő "veszély" meglétét. A "veszély" szó természetesen magában foglalja a "kockázat" fogalmát; pontosan ez az, ami a veszélyt a súlyos kártól megkülönbözteti. Ám a sürgősségi helyzet nem létezhet a "veszély"-nek az adott pillanatban fennálló megléte nélkül; egy esetleges veszélytől való pusztán félelem ebben a tekintetben nem elegendő. Egyébként aligha lehetne másképpen a sürgősségi helyzetet jelentő veszély egyidejűleg "súlyos és közvetlen". A "közvetlen" az "azonnalival" és "közellel" egyenértékű szó és sokkal tovább megy a "lehetőség" fogalmánál. Mint azt a Nemzetközi Jogi Bizottság kommentárjában hangsúlyozta, a "különlegesen súlyos és közvetlen" veszélynek "az adott érdeket az adott pillanatban" kell veszélyeztetnie" (*Yearbook of the International Law Commission, 1980, II. kötet, 2. rész, 49. oldal, 33. pont*). Ez a Bíróság véleménye szerint nem zárja ki, hogy a hosszú távon megjelenő "veszély" "közvetlennek" legyen tekinthető, ha az adott időpontban megállapítást nyer, miszerint hogy az adott veszély megvalósulása bármely távoli időpontban nemkevésbé bizonyos és kikerülhetetlen.

A sürgősségi helyzetre hivatkozó magyar érvelés nem győzte meg a Bíróságot arról, hogy 1989-ben "súlyos", "azonnali" és valós "veszély" állt fenn, és hogy a Magyarország által megtett lépések voltak elkerülésének egyetlen lehetőségei.

Saját érvelésének alátámasztására mindkét Fél tekintélyes mennyiségű szakmai anyagot terjesztett elő. A Bíróság igen gondosan és figyelemmel tanulmányozta át ezeket az anyagokat, amelyekben a Felek kifejtették a beruházás ökológiai következményeivel kapcsolatos ellenkező értelmű nézeteiket. Azonban, mint azt a későbbiekben bemutatja, a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a Külön-megállapodásban feltett kérdésekre adott válaszokhoz nem szükséges feltétlenül annak eldöntése, melyik Fél álláspontja a tudományosan megalapozottabb.

55. A Bíróság a nagymarosi helyzet megítélésével foglalkozik először. Mint az már korábban szerepelt (lásd a 40. pontot), a térség környezete, közelebbről az ivóvíz bázisok, egyrészt a felvízi tározó, másrészt az alvízi medereroszió miatt komoly veszélynek lettek volna kitéve.

A Bíróság megjegyzi, hogy a tározó rovasára írt veszélyek főként hosszú távúak és mindenekelőtt bizonytalanok. Még ha a Közös Egyezményes Terv azt vázolta is, hogy a bősi

erőmű "főként csúcsidőben üzemel és magas vízállás idején állandóan", az üzemelés végső szabályait még nem állították fel (lásd a 19. pontot); ám a beruházás nagymarosi részének üzembe helyezésével kapcsolatos minden veszély szorosan összefügg a rendszer csúcsidejű üzemmódjával és az üzemelés mikéntjével. Ebből következik, hogy még amennyiben megállapítást nyert volna, hogy a tározó végül "súlyos veszélyt" jelentett volna a térségre nézve, – bár a Bíróság tudomására jutott tények alapján nem ez a helyzet –, kénytelenek vagyunk azt a következtetést levonni, miszerint a veszély nem volt "közvetlen" akkor, amikor Magyarország a gát építését felfüggesztette és később leállította.

Ami a folyómedernek a nagymarosi szakasztól lejjebb fekvő részein történő kimélyülését illeti, a veszély sokkal súlyosabbnak és sokkal sürgetőbbnek látszott volna, miután Budapest városának ivóvíz ellátását veszélyeztette volna. A Bíróság azonban rámutat, hogy a folyómedret a Szentendrei sziget mentén, építkezési sóder kitermelése céljából, már 1980-at megelőzően is mélyítették, és hogy a folyómeder ettől az időtől fogva ezen a szakaszon elnyerte azt a mélységet, amelyet az 1977-es szerződés előírt. A Magyarország által vázolt veszély tehát nagymértékben már évek óta fennállt, és ezért 1989-ben nem a beruházásból kifolyóan jelentkezhetett teljes mértékben. A Bíróság azonban hangsúlyozza, hogy még ha feltételezzük is, mint azt Magyarország állítja, hogy a gát megépítése és működése komoly kockázatot jelentett volna, Magyarországnak a beruházás felfüggesztésén és leállításán túl egyéb eszközök is rendelkezésére álltak volna, hogy reagáljon rá. Hasonlóképpen, szükség esetén megoldhatta volna Budapest ivóvízellátását úgy, hogy a folyó felszíni vizét megfelelő módon kezeli. A két Fél kifejezetten elismeri, hogy a lehetőség adva volt, még akkor is, ha - és ez nem hoz létre szükséghelyzetet – a folyóvíz tisztítása, mint a másik lehetséges megoldás, egyértelműen drágább eljárás lett volna.

56. A Bíróság most rátér a bósi részre. Visszautal arra a tényre, hogy Magyarország aggályai ebben a szektorban egyrészt a Dunakiliti tározó felszíni vizeinek minőségével kapcsolatosak, a felszín alatti vizek minőségére gyakorolt hatásokkal együtt, másrészt pedig, még általánosabban fogalmazva, az egész Szigetköz felszíni és felszín alatti vizeinek szintjével, mozgásával és minőségével, továbbá ezeknek a flórára és faunára gyakorolt hatásaival, a Dunának ezen a hordalékkal feltöltött síkságán. (lásd a fenti 40. pontot).

Mind a Dunakiliti tározó, mind az egész Szigetköz esetében a Bíróság úgy látja, hogy az a veszély, amelyről Magyarország beszélt, csupán hosszú távon kellett, hogy a vizsgálat tárgya legyen, de ami még ennél is fontosabb: bizonytalan maradt. Mint ahogy maga Magyarország is elismerte: az a veszély, amitől az ország tart, elsődlegesen néhány, viszonylag lassú természetes folyamat következménye, amelyek hatását nem könnyű előre látni.

Bár a munkálatok ebben a térségben előrehaladottabb állapotban voltak, mint Nagymarosnál, mégsem készültek el 1989 júliusára, és amint azt a Bíróság a 34. pontban leírta, Magyarország 1989 júniusának elején kifejezetten kötelezettséget vállalt arra, hogy tovább folytatja a rendszer építését. A Magyar Tudományos Akadémia ad hoc Bizottságának 1989. június 23-án kelt jelentése – melyre a jelen Ítélet 35. pontja is utalt – nem jelzi, hogy tudatában lettek volna bármilyen valós veszélynek, még egyetlen konkrét veszélynek sem, amelynek megvalósulása elkerülhetetlen lenne hosszú távon. A jelentés következőket állapítja meg:

"A bósi építkezések befejezését követően egy legalább öt éven keresztül tartó megfigyelés mérési adataira lesz szükség a vízlépcsőrendszer ökológiai hatásainak

megbízható előrejelzéséhez. Kétségtelenül szükség van egy, a jelenleginél fejlettebb, átfogó megfigyelési rendszer létrehozására és rendszeres működtetésére. Ebbe bele kell tartoznia a mindezidáig elhanyagolt biológiai mutatók vizsgálatának is, melyek érzékenyen jelzik a környezetben zajló változásokat."

A jelentés a következőképpen zárul:

"Állíthatjuk, hogy a környezeti, ökológiai és a vízminőségre gyakorolt hatásokat mind a mai napig nem vették körültekintően számításba a tervezési és építési munkák során. Az ökológiai folyamatok összetettsége, illetve a mérési adatok és a megfelelő számítások hiánya miatt a környezeti hatások nem értékelhetők.

A meglehetősen kis területen működő, újonnan üzembe helyezett megfigyelési rendszerből származó adatok nem elegendők a – feltehetően hosszabb távon felmerülő – hatások előrejelzésére. Az adatok kibővítéséhez és rendszeresebbé tételéhez egy további, több éves vizsgálat szükséges annak érdekében, hogy a kérdésben meghatározó szerepet játszó vízminőség további romlása csökkenjen. A várható vízminőség egyformán kihat mind a vízi ökoszisztémára, mind a termőtalajra, mind pedig a terület pihenési és turisztikai célú hasznosításra."

A Bíróság azt is megjegyzi, hogy ezekben a jelenlegi eljárásban Magyarország általánosságban elismeri, hogy a Duna vízének minősége annak ellenére javult az elmúlt 20 évben, hogy magát a vizet hipertrofikus hatások érték.

Bármennyire súlyos is lett volna a helyzet, a fent elmondottak tükrében nehéz lett volna az állítólagos veszélyt meglehetősen biztosnak, és így "azonnalinak" látni 1989-ben.

A Bíróság továbbá úgy véli, hogy Magyarország - ebben az összefüggésben is - folyamodhatott volna más eszközökhöz, hogy reagáljon azokra a veszélyekre, amelyekről tartott. Nevezetesen az eredeti beruházás keretein belül Magyarország a jelek szerint megfelelő helyzetben volt ahhoz, hogy – ha csak részlegesen is – ellenőrizze a vízelosztást az üzemvízcsatorna, a Duna régi medre, és a mellékágak között. Nem kerülheti el a figyelmet az sem, hogy a Dunakiliti duzzasztógátat magyar területre telepítették, és az sem, hogy Magyarország építhette fel a régi Duna meder és a mellékágak vízellátásának szabályozásához szükséges létesítményeket. Ezenkívül arról sem szabad megfeledkezni, hogy az 1977-es Szerződés 14. cikke gondoskodott arról, hogy mindkét Félnek lehetősége legyen a Közös Egyezményes Tervben meghatározott mennyiségen felüli víz megszerzésére. A Szerződés továbbá tisztázza, hogy "ilyen esetben a hasznot húzó Szerződő Fél részesedése a villamos energiából csökkenni fog".

57. A Bíróság az előbbieken alapján mind Nagymarosra, mind Bősre vonatkozólag arra a következtetésre jut, hogy azok a veszélyek, melyekre Magyarország, azok valós súlyának felmérése nélkül hivatkozott, 1989-ben nem voltak sem kellően megalapozottak, sem pedig "azonnaliak"; illetőleg Magyarország ebben az időszakban a ráeső munka felfüggesztésén és végleges leállításán kívül más eszközökkel is reagálhatott volna az észlelt veszélyekre. Sőt mi több, tárgyalások zajlottak, amelyek a beruházás felülvizsgálatához, és néhány határidő módosításához vezethettek volna anélkül, hogy a beruházás végleges leállítására szükség lett volna.

volna. A Bíróság ebből arra a következtetésre jut, hogy 1989-ben az 1977-es Szerződés feltételei mellett, a Magyarország számára megfogalmazott kötelezettségek nem vezethettek egy "*summum jus summa injuria*-val annyira jól fémjelezhető" helyzethez (Nemzetközi Jogi Bizottság Évkönyve, 1980, II.kötet, 2.rész, 49.oldal, 31. pont).

Ezenfelül a Bíróság megjegyzi, hogy Magyarország döntött úgy, hogy megkötöti az 1977-es Szerződést – akármilyen politikai körülmények voltak is érvényben a szerződéskötés idején – és Magyarország – egészen a Szerződés 1992. májusában deklarált megszüntetéséig – érvényben és hatályban lévőként értelmezte és kezelte azt. Ahogyan az a Bíróság előtt lévő anyagokból is látszik, számos, mind tudományos, mind technikai jellegű tanulmány is készült magyar és csehszlovák oldalon egyaránt a korábbi időpontokban. Magyarország, feltételezhetően, már a szerződésben foglalt kötelezettségek elfogadásakor tudatában volt a későbbiekben feltárt szituációnak. Magyarország a Bíróság előtt azt állította, hogy ezen tanulmányok inadekvátak voltak, és hogy az ebben az időszakban meglévő ismeretek birtokában nem volt lehetséges a bős-nagymarosi beruházás ökológiai hatásainak teljes körű kiértékelése. A helyzet mindazonáltal az, hogy - bár az 1977-es Szerződés legfőbb célja a villamosenergia-termelést megvalósító vízlépcsőrendszer megépítése, a dunai hajózás fejlesztése és az árvízvédelem volt - a környezetvédelem biztosításának szükségessége nem került el a Felek figyelmét, mint ahogyan ez a szerződés 15, 19. és 20. cikkéből is látszik.

Sőt mi több, a Bíróság nem hagyhatja figyelmen kívül a Magyarország által képviselt álláspontokat az 1977-es Szerződés hatályba lépését követően. 1983-ban Magyarország a szerződésben meghatározott munkálatok lassítását kérte olyan okokból, melyek elsősorban gazdasági, másodsorban pedig ökológiai vonatkozásúak voltak. 1989-ben, amikor – Magyarország szerint – a tudományos ismeretanyag jelentős fejlődésen ment keresztül, Magyarország a munkák ütemének felgyorsítását kérte, majd három hónappal később a munkálatok felfüggesztéséről, azt követően pedig végleges leállításáról döntött. A Bíróság mindazonáltal annak is tudatában van, hogy Magyarországon 1989-ben komoly változások mentek végbe, és hogy az átmenet időszakában a szokásosnál nehezebben lehetett az időről időre felülkerekedő, egymástól különböző nézőpontokat összehangolni.

A Bíróság mindezen elemekből arra a következtetésre jut, hogy a jelen esetben, még ha valóban bebizonyosodna is, hogy 1989-ben szükséghelyzet állt fenn az 1977-es Szerződés teljesítésével kapcsolatosan, Magyarországnak akkor sem lett volna joga arra, hogy szükséghelyzetre hivatkozzék, és ezzel igazolja szerződéses kötelezettségei teljesítésének ellehetetlenülését, mert tetteivel, illetve mulasztásával maga idézte elő a szükséghelyzetet.

58. Ebből az következik, hogy a Bíróságnak nem szükséges mérlegelnie azt, hogy vajon Magyarország az 1989-es eljárásával a Nemzetközi Jogi Bizottság fentebb említett Tervezetének 33. cikke értelmében komolyan megsérti (megsértette)-e Csehszlovákia alapvető érdekeit. Ez a megállapítás semmiképpen sem prejudikálja azt a kárt, amelyet Csehszlovákia, állítása szerint, Magyarország álláspontja miatt szenvedett.

A Bíróságnak nem kell vizsgálnia sem a Magyarország által előadott azon érvet, amely szerint Csehszlovákia már 1989 előtt megsértette az 1977-es Szerződés 15. és 19. cikkét, hozzájárulva ezzel az állítólagos szükséghelyzethez; és nem kell döntést hoznia a Szlovákia által előadott érvről sem, amelynek értelmében Magyarország sértette meg 1989-ben a szerződés 27. cikkében megfogalmazott rendelkezéseket, egyoldalú intézkedések foganatosításával, ahelyett hogy ahhoz a vita megoldási mechanizmushoz folyamodott volna, amelyről az adott cikk már rendelkezett.

*

*

59. A fenti következtetések tükrében a Bíróság, válaszolva ezzel a Külön-megállapodás (lásd a 27. pontot) 2. cikkének 1 (a) bekezdésében feltett kérdésre, úgy látja, hogy Magyarországnak nem volt joga arra, hogy 1989-ben felfüggeszse, majd ezt követően véglegesen leállítsa a nagymarosi beruházást, illetve a bósi beruházás egy részét, melynek elvégzése az 1977-es Szerződés és az ehhez kapcsolódó dokumentumok alapján az ő kötelessége volt.

*

*

*

60. A Külön-megállapodás 2. cikke 1 (b) bekezdésének értelmében a Bíróság feladata másodsorban annak eldöntése, hogy

"(b) volt-e joga a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaságnak arra, hogy 1991 novemberében megkezdje az "ideiglenes megoldás" megvalósítását, és hogy 1992 októberétől működésbe hozza ezt az Európai Közösségek Bizottsága, a Magyar Köztársaság és a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság független szakértői munkacsoportja 1992. november 23-i jelentésében leírt rendszert (a Dunának a vízre és a hajózási vonalra vonatkozó következményekkel járó felduzzasztása csehszlovák területen az 1851,7 folyamkilométernél)".

61. A Bíróság emlékeztet arra, hogy mihelyt Magyarország felfüggesztette a nagymarosi munkálatokat 1989. május 13-án, és kiterjesztette a felfüggesztést a Dunakilitinél zajló munkálatok egy meghatározott részére is, Csehszlovákia tudatta Magyarországgal, hogy kénytelen lesz egyoldalú intézkedéseket tenni, amennyiben Magyarország kitartana a munkálatok megtagadása mellett. Ez az álláspont fejeződött ki, *inter alia*, Csehszlovákia 1989. október 30-i szóbeli jegyzékében, amelyre utalás fentebb, a 37. pontban történt:

"Amennyiben a Magyar Köztársaság elmulaszt eleget tenni kötelezettségeinek, és továbbra is egyoldalúan megsérti a szerződést, illetve az ahhoz kapcsolódó jogi dokumentumokat, akkor a csehszlovák Fél kénytelen lesz ideiglenes, helyettesítő beruházásba kezdeni a Csehszlovák Szocialista Köztársaság területén, a további veszteségek elkerülése érdekében. Ez az ideiglenes beruházás maga után vonná a Közös Egyezményes Tervben meghatározott vízmennyiség átirányítását a bósi duzzasztógáthoz."

Ahogy arra a Bíróság már korábban utalást tett (lásd a 23. pontot fentebb), Csehszlovákia számára különféle alternatív megoldások kerültek szóba. 1990. szeptemberében a magyar hatóságok elé került az a hét feltételes alternatíva, amelyet a pozsonyi Hydroconsult cég dolgozott ki. Mindegyik alternatíva magába foglalta a Felek közötti megegyezést is, egyetlen kivétellel, amelyet ideiglenes megoldásként terjesztettek elő. Ezt Magyarország együttműködése nélkül is meg lehetett valósítani, és később C-variánsként vált ismertté. Más megbeszélések is zajlottak a Felek között anélkül, hogy a viták megoldásához vezettek volna. 1991 márciusában Magyarország olyan információkra tett szert, amelyek szerint érzékelhető előrelépés történt a C-variáns véglegesítésében; emiatt Magyarország azonnal kifejezte aggályait.

62. 1991. április 22-én és július 15-én kormányközi egyeztető tárgyalásokat tartottak.

1991. április 22-én Magyarország javaslatot tett az 1977-es Szerződés alapján elkezdett mindennemű munkálatok 1993 szeptemberéig történő felfüggesztésére, olyan alapon, hogy a Felek közben tartózkodjanak bármilyen egyoldalú cselekedettől, másrészt pedig javasolta, hogy a köztes időben közös vizsgálatok folytatására kerüljön sor. Csehszlovákia fenntartotta azon korábbi álláspontját, amely szerint a tervezett vizsgálatoknak az 1977-es Szerződés keretei között, a munkálatok felfüggesztése nélkül kell végbemenniük.

1991. július 15-én Csehszlovákia megerősítette a bösi erőmű üzembe helyezésével kapcsolatos szándékát, és jelezte továbbá, hogy a rendelkezésre álló adatok lehetővé teszik négy lehetséges, a két kormány együttműködését is megkövetelő forgatókönyv hatásainak becslését. Ezzel egyidejűleg javasolta egy háromoldalú szakértői bizottság felállítását (Magyarország, Csehszlovákia és az Európai Közösségek részvételével) a bösi vízlépcső üzembe helyezésével felmerülő problémák technikai megoldására. Magyarország a maga részéről a következő nézeten volt:

"Az egyetértés teljes hiánya esetén a csehszlovák Fél által egyoldalú megoldásként javasolt úgynevezett C-variáns, avagy "elméleti lehetőség", a magyar területi integritás és a nemzetközi jog olyan súlyos megsértése lenne, amelyhez hasonlóra még a volt szocialista országok elmúlt 30 éves gyakorlatában sem volt példa.";

és a továbbiakban egy kétoldalú bizottság felállítását javasolta a környezeti következmények felmérésére, amennyiben felfüggesztik a csehszlovák területen zajló munkálatokat.

63. Egy 1991. július 24-én kelt levélben Magyarország kormánya a következőkkel fordult a szlovák miniszterelnökhöz:

"A magyar közvélemény és a magyar kormány nyugtalanul és figyelmesen követi a [csehszlovák] sajtó jelentéseit a Szlovák Köztársaság kormánya által a vízlépcsőrendszer ügyében tett egyoldalú lépésekről.

A Duna vízének a Dunakiliti duzzasztógát közelében történő eltereléséhez kapcsolódó egyoldalú előkészítő munkálatok szintén riasztóak. Ezek a lépések ellentétben állnak mind az 1977-es Szerződésben foglaltakkal, mind pedig a nemzeteink közötti jó kapcsolattal."

1991. július 30-án a szlovák miniszterelnök tájékoztatta a magyar miniszterelnököt

"a szlovák kormány és a Cseh és Szlovák Szövetségi kormány döntéséről, mely szerint folytatják a bösi erőmű munkálatait, mint ideiglenes megoldást, a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság területén történő üzembehelyezés megkezdése érdekében."

Ugyanazon a napon Magyarország kormánya szóbeli jegyzékben tiltakozott az ellen, hogy a csehszlovák építővállalat a Duna vízének átszivattyúzásával feltöltötte a felvízcsatornát.

Egy 1991. augusztus 9-én kelt, és Szlovákia miniszterelnökének címzett levélben a magyar hatóságok határozott tiltakozásukat fejezték ki "minden olyan egyoldalú lépéssel szemben, amely ellentétben állhat a két nemzet érdekeivel, illetve a nemzetközi joggal";

utaltak továbbá "az ideiglenes megoldás részleteiről szóló információ lehető leghamarabb történő kézhezvételének kiemelkedő fontosságára". Csehszlovákia a maga részéről egy 1991. augusztus 27-én kelt szóbeli jegyzékben elutasította Magyarország azon érvét, amely szerint, az adott körülmények mellett, a munkálatok folytatása a nemzetközi jog megsértését képezné, és a következő javaslatot tette:

"Feltéve, hogy a magyar Fél benyújt egy konkrét műszaki megoldást a bósi vízlépcsőrendszer üzembe helyezésével, valamint a vízlépcsőrendszer korábbi elemeivel kapcsolatban, melyekre az 1977-es Szerződés és az ehhez kapcsolódó dokumentumok utalnak, a csehszlovák Fél kész a kölcsönösen elfogadott megoldás megvalósítására."

64. A C-variáns építési engedélyét 1991. október 30-án adták meg. 1991 novemberében kezdődött meg a duzzasztógát építése Dunacsúnyban, ahol a Duna mindkét partja csehszlovák (ma szlovák) területen van.

Egy 1991. december 2-i új, kormányközi egyeztető tárgyalás során a Felek egyetértettek egy Közös Szakértői Bizottság felkérésében a bős-nagymarosi beruházás kérdéseinek tanulmányozására, amely bizottságot, Magyarország egyetértésével, szükségesnek tartottak kiegészíteni az Európai Közösség szakértőivel. Mindazonáltal, Magyarország számára a Bizottság munkája elvesztette volna jelentőségét abban az esetben, ha Csehszlovákia folytatná a C-variáns megvalósítását, Csehszlovákia számára pedig a munkálatok – ha csak átmeneti időre is szóló – felfüggesztése volt elfogadhatatlan.

Ezt a találkozót nagyszámú levélváltás, és számos további, a Felek képviselői közötti találkozó követte 1991 végén és 1992 elején. 1992. január 23-án Csehszlovákia kifejezte készségét "az ideiglenes megoldás munkálatainak leállítására és az építkezés közös megegyezés alapján történő folytatására", ha a háromoldalú szakértői bizottság ezt javasolja, és a bósi próbaüzem eredményei "alátámasztják, hogy a negatív ökológiai hatások felülmúlják a működés előnyeit". Mindazonáltal a Felek álláspontja addigra pontosan kikristályosodott, és aligha volt várható bármilyen változás. Magyarország egy 1992. február 14-én kelt szóbeli jegyzékben úgy vélte, hogy a C-variáns ellentétben áll:

"[az 1977-es Szerződéssel] és a határmenti vizek vízgazdálkodására vonatkozó, 1976-ban ratifikált egyezményel.

.....

a szuverenitás, a területi integritás és az államhatárok sérthetlenségének alapelveivel éppúgy, mint a nemzetközi folyóra vonatkozó szokásjogi szabályok és az 1948-as Belgrádi Duna Egyezmény szellemével";

ezenkívül Magyarország úgy látta, hogy a C-variáns kivitelezésének felfüggesztése ebből a szempontból nélkülözhetetlen feltétel volt. Csehszlovákia nézetei szerint a C-variáns elkerülhetetlenné vált mind gazdasági, mind ökológiai, mind pedig hajózási okokból, mivel Magyarország jogellenesen felfüggesztette, majd véglegesen leállította a munkát, amelyekről az 1977-es Szerződés rendelkezett. Bárminemű tárgyalásnak a szerződés keretei között, és – az "ideiglenesként" jellemzett – C-variáns kivitelezésének megkérdőjelezése nélkül kellett volna lezajlania.

65. 1992. augusztus 5-én a Duna Bizottság csehszlovák képviselője egyrészt arról informálta a Bizottságot, hogy a lezárási munkálatok 1992. október 15-én kezdődnek az 1.851,759 folyamkilométernél, másrészt pedig utalt azokra az intézkedésekre, amelyek a lezárással egyidőben fognak történni. A Bizottság magyar képviselője 1992. augusztus 17-én tiltakozását fejezte ki, és további magyarázatot követelt.

1992. őszén a C-variáns kivitelezése felgyorsult. A Duna Dunacsúnynál történő elterelésével kapcsolatos munkálatokat Csehszlovákia 1992. októberének második felére időzítette, amikor a folyó vízének szintje általában a legalacsonyabb. Az Európai Közösségek Bizottságának kezdeményezésére háromoldalú tárgyalásokat hívtak össze 1992. október 21-én és 22-én Brüsszelben, egy szakértőkből álló bizottság felállításának és hatásköre kijelölésének céljával. Erre az időpontra befejeződött a Duna eltorlaszolásával kapcsolatos munkálatok első fázisa (a folyómeder megerősítése és a főcsatorna elkeskenyítése). A meder lezárása 1992. október 23-án kezdődött, majd a tulajdonképpeni torlasz építése 1992. október 24-e és 27-e között folytatódott: uszályokból pontonhíd épült csehszlovák területen a Duna fölött, nagyméretű köveket szórtak a folyóba és ezeket betonba ágyazták, amivel a Duna vízének 80-90 százalékát a bösi erőművet ellátó csatornába terelték. A C-variáns kivitelezése mindazonáltal a víz elterelésével még nem fejeződött be; hátra maradtak bizonyos megerősítő munkálatok mind a duzzasztógát, mind pedig kiegészítő létesítmények építésének tekintetében is.

A Bíróság már korábban hivatkozott a fenti 24. pontban arra a találkozóra, melyet az Európai Közösségek égisze alatt tartottak Londonban 1992. október 28-án. Ennek során a tárgyaláson részt vevő Felek, *inter alia*, megegyeztek abban, hogy kineveznek egy háromoldalú, független szakértőkből álló munkacsoportot, (azaz négy szakértőt az Európai Közösségek, egyet Magyarország, egyet pedig Csehszlovákia jelöl ki) abból a célból, hogy áttekintsék azt a helyzetet, melyet a C-variáns kivitelezése hozott létre, és javaslatokat tegyenek a sürgős intézkedések elfogadásával kapcsolatban. A munkacsoport, miután Pozsonyban és Budapesten egy-egy hetes ülést tartott, 1992. november 23-án nyújtotta be a jelentését.

66. A C-variáns alkotóelemeiről készült összefoglaló leírás a jelen Ítélet 23. pontjában olvasható. A Bíróság elé terjesztett kérdés vizsgálatával kapcsolatban, amelyre a Külön-megállapodás 2. cikkének 1 (b) bekezdése szerint van szükség, az alkotóelemek leírása azonos a fentebb említett, független szakértőkből álló Munkacsoport jelentésében megfogalmazott leírással. Ezenfelül hangsúlyozni kell, hogy a Külön-megállapodás értelmében a C-variáns vizsgálatánál figyelembe kell venni a Dunát lezáró gátnak a "víz áramlására és a hajózásra" gyakorolt hatásait.

A munkacsoport jelentésének a "C-variáns építményei és folyamatban lévő munkálatok helyzete" című szakaszában olvasható az alábbi részlet:

"A bösi terv eredeti létesítményei mindkét országban elkészültek, kivéve azt, amelyik Dunakilitinél lezárja a Dunát, és

(1) befejezés előtt áll a bösi vízierőmű (folyamatban van a turbinák felszerelése és tesztelése).

A C-variáns egy Csehszlovákiában telepített építménykomplexumból áll ... Ezeknek a felépítése a tervek szerint két fázisban fog megtörténni. Az építmények közé tartozik:

- (2) terelő gát, amely meghatározza a Dunába kerülő víz mennyiségét
- (3) a Duna medrét lezáró gát
- (4) ártéri gát (gát az elárasztott területen)
- (5) a Mosoni Duna vízkivételi műve
- (6) az üzemvízcsatorna vízkivételi műve
- (7) műtárgyakat összekötő földgátak illetve töltések
- (8) hajószilip kisebb hajók számára (15m x 80m)
- (9) árapasztó gát
- (10) vízienergia állomás

Az (1)-(7)-es építmények építése az első fázisban, a fennmaradó (8)-(10)-es építményeké pedig a második fázisban, 1993-1995 között történik.

* *

67. Csehszlovákia kitartott azon véleménye mellett, hogy a C-variáns megvalósítása és üzembe helyezése nem minősül nemzetközi értelemben jogszerűtlen cselekedetnek. Ezt az érvet Szlovákia is a magáévá tette. A bírósági eljárás folyamán Szlovákia azt állította, hogy Magyarország döntése a Dunakiliti munkálatok felfüggesztéséről, majd későbbi leállításáról lehetetlenné tette Csehszlovákia számára, hogy az 1977-es Szerződés elképzelései szerint valósítsa meg a munkálatokat, és ez feljogosította arra, hogy egy olyan megoldással álljon elő, amely a lehető legközelebb áll az eredeti beruházáshoz. Szlovákia a "megközelítő alkalmazás" elvére hivatkozott a C-variáns felépítésének és üzemeltetésének igazolására. Kifejtette, hogy ez maradt az egyetlen lehetőség "az 1977-es Szerződés terveinek végrehajtására, és a folyamatos kötelezettségek jóhiszemű megvalósítására".

68. Szlovákia azt a véleményét is fenntartotta, hogy Csehszlovákia köteles volt a Magyarország jogszerűtlen cselekedeteiből származó károk mérséklésére. Kijelentette, hogy ha egy államnak szembe kell néznie egy másik állam jogszerűtlen tetteivel, akkor kötelessége a minimumra csökkenteni veszteségeit és ezáltal azokat a károkat, melyekért a vétkes állam anyagi kártérítéssel tartozik. Továbbá úgy érvelt, hogy "A károk csökkentését szintén jóhiszeműen kell végrehajtani". Ha számításba vesszük a beruházásokat és a kiegészítő gazdasági és környezetvédelmi óvintézkedéseket, akkor Szlovákia számára óriási károkat okozott volna a dunakiliti/bósi munkálatok befejezésének és a rendszer üzembe helyezésének elmaradása. Ezen okból Csehszlovákiának nem csupán joga, hanem kötelessége volt a C-variáns kivitelezése.

69. Bár Szlovákia fenntartja, hogy Csehszlovákia magatartása törvényes volt, úgy érvelt, hogy - még ha a Bíróság más megállapításra is jut - a C-variáns üzembe helyezése, mint ellenintézkedés, ebben az esetben is igazolható.

70. Magyarország viszont azt állítja, hogy a C-variáns az 1977-es Szerződés durva megszegése. Úgy látja, hogy a C-variánssal Csehszlovákia is megszegte egyéb szerződés

szerinti kötelezettségeit is, különös tekintettel "A határvizek vízgazdálkodási kérdéseinek szabályozásáról szóló, Budapesten kötött 1976. május 31-i egyezményre", valamint az általános nemzetközi jog szerinti kötelezettségeire.

71. Magyarország azt állítja, hogy Szlovákia érvei a tények és a jog téves értelmezésére épülnek. Magyarország, *inter alia*, tagadja, hogy a legcsekélyebb mértékben is megsértette volna a szerződés alapján fennálló kötelezettségeit, amivel feljogosította volna Szlovákiát a C-variáns üzembe helyezésére. Úgy látja, hogy a nemzetközi jogban "nem létezik olyan szabály", mint a szerződések "megközelítő alkalmazása"; amiből a "kár[ok] mérséklésének" érve származott. Magyarország azt állítja, hogy ennek kizárólag a veszteségek felméréséhez van köze, és nem szolgálhat mentségül olyan magatartásokra, melyek lényegüket tekintve törvénytelenek. Magyarország továbbá kijelentette, hogy a C-variáns nem tesz eleget azoknak a feltételeknek, melyeket a nemzetközi jog az ellenintézkedések megtételéhez megkövetel, különös tekintettel az arányosság kérdésére.

* *

72. Mielőtt rátérnénk a Felek által előadott érvekre, a Bíróság szeretné egyértelművé tenni, hogy tudatában van azoknak a súlyos problémáknak, melyekkel Csehszlovákiának szembe kellett néznie Magyarország azon döntése következtében, hogy felhagy a vízlépcsőrendszer legnagyobb részének építésével, melyet az 1977-es Szerződés alapján magára vállalt. Csehszlovákia hatalmas beruházásokat hajtott végre, a bősi építkezések már befejezésükhöz közeledtek, az üzemvízcsatorna készen állt, és Magyarország 1991-ben teljesítette a Szerződésben vállalt kötelezettségeit, és megépítette az alvízcsatornát. Amint az a háromoldalú tényfeltáró Bizottság 1992. október 31-i jelentéséből kitűnik, melyre az ítélet 24. bekezdéseiben a Bíróság utalt, ha nem helyezik üzembe a rendszert, az súlyos anyagi veszteségekhez vezet, és komoly gondokat okoz a környezet számára.

73. Csehszlovákia ismételten az 1977-es Szerződés súlyos megsértésének nevezte Magyarországnak a munkálatok felfüggesztésére és végleges leállítására vonatkozó döntését, és hivatkozhatott volna erre, mint a Szerződés megszüntetésének jogalapjára. Ez azonban nem hozta volna közelebb a projekt befejezését. Ezért Csehszlovákia követelte, hogy Magyarország valósítsa meg a Szerződést, és számos alkalommal felszólította, hogy folytassa Szerződés szerinti kötelezettségeinek teljesítését.

Mivel azonban Magyarország ennek szilárdan ellenállt – bár kifejezte hajlandóságát, hogy kész kártérítést fizetni a Csehszlovákiának okozott károkért –, és amikor a tárgyalások a Felek egymással szöges ellentétben álló nézetei miatt megfeneklettek, Csehszlovákia úgy döntött, hogy egyoldalúan üzembe helyezi a bősi rendszert, saját kizárólagos ellenőrzése alatt és saját kizárólagos hasznára.

74. Ez a döntés különféle fázisokon ment keresztül, majd a Külön-megállapodásban a Felek felkérték a Bíróságot annak eldöntésére, hogy Csehszlovákiának "joga volt-e 1991 novemberében folytatni" a C-variáns felépítését, és joga volt-e "1992 októberétől azt üzembe helyezni".

75. Mivel Szlovákia igazolni akarta ezeket a cselekményeket, ennek érdekében a "megközelítő alkalmazás elvét" hívta segítségül, amit Sir Hersch Lauterpacht bíró a következő szavakkal fejezett ki:

"A jognak egészséges alapelve az, hogy amikor egy folyamatos érvényességű jogi dokumentum nem alkalmazható szó szerint valamelyik fél magatartása miatt akkor anélkül, hogy megengednénk, hogy ezen túl hasznot húzzon saját magatartásából, úgy kell alkalmaznunk az adott dokumentumot, hogy a lehető legjobban megközelítse eredeti célkitűzéseit. Ennek érdekében értelmeznünk kell és érvényt kell neki szereznünk, de nem szabad megváltoztatnunk." (*Megengedhető-e a kérelmezőknek a Délnyugat-Afrikai Bizottság általi meghallgatása? Sir Hersch Lauterpacht külön véleménye, A Nemzetközi Bíróság jelentései, 1956, 46. oldal.*)

Szlovákia azt állította, hogy ez a nemzetközi jog egyik alapelve és általános jogelv.

76. A Bíróságnak nem szükséges eldöntenie, hogy létezik-e a nemzetközi vagy az általános joggyakorlatban egy ilyen alapelv, mint a "megközelítő alkalmazás"-é, mivel még ha létezne is ilyen alapelv, a meghatározás alapján kizárólag a szóban forgó Szerződés keretein belül lenne alkalmazható. A Bíróság megítélése szerint a C-variáns nem felel meg ennek a kardinális feltételnek az 1977-es Szerződés kapcsán.

77. Mint azt a Bíróság már megállapította, az 1977-es Szerződés legfontosabb célja, hogy annak 1. cikke alapján biztosítsa a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszernek, mint közös beruházásnak a felépítését, amely a vízlépcsők egységes és oszthatatlan rendszere lett volna. Ezt a szempontot a Szerződés 8. és 10. cikke egyaránt megvilágítja, és kimondja, hogy a bős-nagymarosi vízlépcső fő létesítményei a két ország közös tulajdonát képezik, és ez a közös tulajdon egyeztetve, egységes egészként üzemeltetendő. A meghatározás alapján mindezt nem lehet egyoldalú lépéssel megvalósítani. Annak ellenére, hogy a C-variáns külső megjelenésében mutat némi hasonlóságot az eredeti tervvel, jogi vonatkozásaiban mégis élesen különbözik attól.

78. Ezen felül a C-variáns üzemeltetése gyakorlatilag oda vezetett, hogy Csehszlovákia lényegében a saját hasznára kisajátította a Duna vízmennyiségének 80-90 százalékát, annak a folyó fő medrébe való visszavezetése előtt azon tény ellenére, hogy a Duna nem egyszerűen egy közös nemzetközi vízfolyás, hanem ugyanakkor nemzetközi határfolyó is.

Csehszlovákia úgy érvelt, hogy a C-variáns lényegét tekintve nem különbözik attól, amibe Magyarország korábban beleegyezett, és csak olyan módosításokat hajtott végre, melyek szükségessé váltak Magyarország azon döntése következtében, hogy nem teljesíti a Szerződésben vállalt kötelezettségeit. Tény, hogy Magyarország az 1977-es Szerződés megkötésével beleegyezett a Duna elrekesztésébe és abba, hogy vizét az üzemvízcsatornába tereljék. Magyarország azonban kizárólag a közös működtetés és haszonmegosztás keretein belül járult ehhez hozzá. Ennek a beleegyezésnek a felfüggesztésével, majd visszavonásával Magyarország ugyan megsértette jogi kötelezettségvállalását, és azt demonstrálta ezzel, hogy nem hajlandó részt venni a közös működtetésben, ez azonban semmiképpen sem jelenti azt, hogy Magyarország elveszítette volna azt az alapvető jogát, hogy méltányosan és ésszerűen részesüljön egy nemzetközi vízfolyás erőforrásaiból.

A Bíróság ennek megfelelően megállapítja, hogy Csehszlovákia a C-variáns üzembehelyezésével nem az 1977-es Szerződést alkalmazta, hanem ellenkezőleg: számos kifejezett rendelkezését megsértette és ezzel nemzetközi jogi jogsértést követett el.

79. A Bíróság megjegyzi, hogy 1991. november és 1992. október között Csehszlovákia kizárólag azokat a munkákat végezte el – a saját területén – melyek a C-variáns megvalósításához szükségesek voltak, melyeket azonban el lehetett volna hagyni,

amennyiben a Feleknek sikerül megállapodásra jutniuk, és ennél fogva nem határozták meg előre a végső döntés meghozatalát. Amíg ugyanis a Duna egyoldalú lezárása nem történt meg, a C-variáns alkalmazása sem történt meg a gyakorlatban.

Az ilyen helyzetek nem szokatlanok sem a nemzetközi, sem pedig az országok belső jogában. Ezeket rendszerint megelőzik előkészítő jellegű cselekmények, melyeket nem szabad összetéveszteni magával a cselekménnyel, illetve a jogsértéssel. Helyénvaló dolog tehát különbséget tennünk a jogellenes cselekmény tényleges elkövetése (legyen az akár egyszeri, akár folyamatos) és az említett cselekményt megelőző magatartás között, amely előkészítő jellegű, és amely "nem minősül jogellenes cselekményként" (lásd például az állam felelősségéről szóló 41. cikk tervezetéről írt kommentárt, melynek címe: "A Nemzetközi Jogi Bizottság jelentése a 48. ülészak munkájáról, mely 1996. május 6-tól július 26-ig tartott", *A Közgyűlés hivatalos feljegyzései, 55. ülészak 10. számú kiegészítés (A/51/10)*, 141. oldal, és *A Nemzetközi Jogi Bizottság évkönyve*, 1993. II. kötet, 2. rész, 57. oldal, 14. bekezdés).

* *

80. Szlovákia továbbá fenntartotta, hogy a C-variáns megvalósításával csak a kárenyhítési kötelezettségének tett eleget. Azt állította, hogy: "A nemzetközi jog általános alapelve az egyik Szerződő Fél nem teljesítése miatt kárt szenvedett másik félnek az elszenvedett kár enyhítésére kell törekednie."

Egy ilyen alapelvből az következne, hogy ha a károsult állam nem teszi meg a szükséges intézkedéseket az elszenvedett károk enyhítésére, akkor nem jogosult kártérítésre azon károkért, amelyek így elkerülhetők lettek volna. Bár ez az alapelv ilyen módon a kár számítás alapját képezheti, mégsem igazolhat egy egyébként jogellenes cselekményt.

81. Mivel a Bíróság arra a megállapításra jutott, hogy a C-variáns üzembe helyezése a nemzetközi jog alapján jogellenes cselekménynek minősül, a kár-enyhítési kötelezettség, melyre Szlovákia hivatkozott, további vizsgálatot nem érdemel.

* *

82. Bár Szlovákia nem elsődleges érvként hivatkozott az ellenintézkedések mentségére, mivel a C-variánst nem tekintette jogellenesnek, kijelentette, hogy: "A C-variáns a Magyarország jogellenes cselekményeire adott jogszerű ellenintézkedésnek tekinthető".

A Bíróság a fenti 78. bekezdésben megállapította, hogy Csehszlovákia a C-variáns üzembe helyezésével egy nemzetközileg jogellenes cselekményt követett el. Ezért azt kell eldöntenie, hogy a jogellenességet ki lehet-e zárni azon az alapon, hogy bevezetett intézkedés válaszlépést jelentett Magyarországnak korábbi nemzetközi jogi kötelezettségzegésére.

83. Ahhoz, hogy egy ellenintézkedés jogszerű legyen, meg kell felelnie néhány feltételnek (lásd *Katonai és félkatonai tevékenységek Nicaraguában és Nicaragua ellen [Nicaragua kontra Amerikai Egyesült Államok]*, *Érdem, Ítélet, A Nemzetközi Bíróság Jelentései*, 1986, 127. oldal, 249. bekezdés, lásd még *Az 1978. december 9-i bírósági döntés az Egyesült Államok és Franciaország között 1946. március 27-én létrejött, a légi-közlekedésről szóló megállapodásról*, Egyesült Nemzetek, *A Nemzetközi Bírósági Döntések Jelentései (RIAA)*, XVIII. kötet, a 443. oldaltól; továbbá az állam felelősségéről szóló 47-től az 50-ig terjedő cikkek tervezetei, melyeket a Nemzetközi Jogi Bizottság első olvasatban elfogadott: "Jelentés a Nemzetközi Jogi Bizottság 1996. május 6-tól július 26-ig tartó 48.

ülésszakának munkájáról", *A közgyűlés hivatalos feljegyzései, 51. ülészak, 10. számú kiegészítés (A/51/10), 144-145. oldal).*

Először: egy másik állam korábban elkövetett, nemzetközi jog ellenes cselekményre adandó válasznak ezen állam ellen kell irányulnia. Bár elsősorban nem ellenlépésként került bemutatásra, egyértelmű, hogy a C-variáns válasz volt arra, hogy Magyarország felfüggesztette, majd véglegesen leállította a munkálatokat, és hogy ez Magyarország ellen irányult. A Bíróság véleménye szerint az is ugyanilyen egyértelmű, hogy Magyarország cselekményei nemzetközileg jogellenesek voltak.

84. Másodszor: a sérelmet szenvedett államnak fel kell szólítania a jogellenes cselekményt elkövető államot, hogy hagyjon fel jogellenes cselekményével, vagy pedig tegye jóvá a dolgot. Az eset tényeiből egyértelmű, amint a Bíróság korábban már jelezte (lásd a 61-től kezdődő bekezdéseket), hogy Csehszlovákia többször is felszólította Magyarországot, hogy folytassa Szerződésben vállalt kötelezettségeinek teljesítését.

85. A Bíróság nézete szerint fontos szempontnak minősül, hogy az ellenintézkedés hatásainak arányban kell állniuk az elszenvedett károkkal, számításba véve a kérdéses jogokat.

Az Állandó Nemzetközi Bíróság 1929-ben az Odera-folyón zajló hajózással kapcsolatban a következőket nyilvánította ki:

"[az] érdekközösség egy hajózható folyón olyan általános jog alapjává válik, melynek lényegi eleme a folyómenti államok teljes jogegyenlősége a folyó teljes hosszának használata kérdésében, és minden előnyt jelentő privilégium kizárása a parti államok egymás közötti viszonyában" (*Az Odera-folyó területileg illetékes Nemzetközi Bizottsága, 16. számú Ítélet, 1929., Állandó Nemzetközi Bíróság 'A' sorozat, 23. szám, 27. oldal.*).

A nemzetközi jog mai fejlődése megerősítette ezt az alapelvet a nemzetközi vízfolyások nem hajózási célú használata tekintetében is, amit az is bizonyít, hogy az Egyesült Nemzetek Közgyűlése 1997. május 21-én elfogadta az "Egyezményt a nemzetközi vízfolyások nem hajózási célú használatáról.

A Bíróság úgy látja, hogy Csehszlovákia, azáltal hogy egyoldalúan átvette egy közös természeti erőforrás fölött az ellenőrzést, megfosztva ezzel Magyarországot attól a jogától, hogy méltányosan és ésszerűen részesedhessen a Duna természeti erőforrásaiból – mivel ezeknek a vizeknek az elterelése folyamatosan hatást gyakorol a Szigetköz folyómenti területének ökológiájára –, megsértette az arányosság elvét, amit a nemzetközi jog megkövetel.

86. Továbbá, amint arra a Bíróság már rámutatott (lásd a 78. bekezdést), az a tény, hogy Magyarország az eredeti terv kapcsán beleegyezett a Duna elterelésébe (és a Közös Egyezményes Tervben a Duna vize egy részének ideiglenesen történő elvezetésébe), nem értelmezhető úgy, hogy ezzel feljogosította Csehszlovákiát arra, hogy Magyarország beleegyezése nélkül ekkora vízmennyiséget egyoldalúan eltereljen.

87. A Bíróság ezért úgy ítéli meg, hogy a Dunának a Csehszlovákia által végrehajtott elterelése nem tekintendő jogszerű ellenintézkedésként, mivel aránytalan volt. Ennek megfelelően nem kell tovább menni az ellenintézkedések jogszerűségének további feltételei között, nevezetesen abban, hogy az ellenintézkedés célja az, hogy a tilosban járó államot

nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítésére készítse tehát, hogy az intézkedésnek visszafordíthatónak kell lennie.

* *

88. A fenti következtetések fényében a Bíróság a Külön-megállapodás (lásd a 60. bekezdést) 2. fejezetének 1(b) bekezdésében feltett kérdésre azt a választ adja, hogy Csehszlovákiának 1991 novemberében annyiban állt jogában folytatni a C-variáns munkálatait, amennyiben azokra a munkálatokra korlátozódott, melyek nem határozták meg előre az általa meghozott végső döntést. Ugyanakkor Csehszlovákiának nem volt joga arra, hogy 1992 októberében üzembe is helyezze ezt a variánst.

*

* *

89. Harmadszor: a Külön-megállapodás 2. fejezete 1(c) bekezdésének megszövegezése felkéri a Bíróságot annak meghatározására, hogy

"milyen jogi következményekkel jár a Magyar Köztársaság 1992. május 19-i bejelentése a Szerződés megszüntetéséről".

A Bíróság megjegyzi, hogy felkérést kapott annak eldöntésére, hogy milyen jogi következményekkel jár a Magyar Köztársaság 1992. május 19-i bejelentése a Szerződés megszüntetéséről. Ebből következően a Bíróság ennek a kérdésnek a megválaszolására szorítkozik.

90. A Bíróság emlékeztet arra, hogy 1992. elején az 1977-es Szerződés tisztelt szerződő felei világossá tették a Csehszlovákia által megvalósított C-variánssal kapcsolatos álláspontjukat. Magyarország az 1992. február 14-én átadott szóbeli jegyzékében világossá tette álláspontját, mely szerint a C-variáns az 1977-es Szerződés megsértése (lásd a fenti 64. bekezdést); Csehszlovákia pedig a további tárgyalások feltételeként ragaszkodott a C-variáns megvalósításához. 1992. február 26-án Magyarország miniszterelnöke csehszlovák kollégájához intézett levelében "a nemzetközi jog súlyos megsértésének" nevezte a Duna kilátásba helyezett elterelését, és kijelentette, hogy amennyiben a munkálatokat nem függesztik fel a további vizsgálatok idejére, "a magyar kormánynak nem lesz más lehetősége, minthogy az 1977-es államközi megállapodás felmondásával válaszoljon erre a szükséghelyzetre". Az 1992. március 18-án keltezett szóbeli jegyzékében Csehszlovákia megerősítette, hogy bár készen áll a tárgyalások folytatására "minden szinten", nem tud egyetérteni azzal, hogy " az ideiglenes megoldáson minden munkálatot leállítson".

1992. március 24-én hozott határozatában a Magyar Országgyűlés felhatalmazta a kormányt az 1977-es Szerződés megszüntetésére, arra az esetre nézve, ha Csehszlovákia 1992. április 30-ig nem állítaná le a munkálatokat. 1992. április 13-án az Európai Közösségek Bizottságának alelnöke levelet intézett mindkét félhez, melyben megerősítette, hogy a Bizottság hajlandó elvállalni egy független szakértőkből álló bizottság vezetését, melyben helyet kapnának a két fél képviselői is, annak érdekében, hogy segítsenek a két kormánynak egy kölcsönösen elfogadható megoldás megtalálásában. A Bizottság beavatkozása azon múlik, hogy a két kormány „nem tesz semmiféle olyan lépést... amely befolyásolhatná azokat a lehetséges intézkedéseket, melyeket a jelentés megállapításai alapján kell majd tenni". A csehszlovák miniszterelnök a magyar miniszterelnökhöz küldött 1992. április 23-i levelében

kijelentette, hogy kormánya továbbra is érdekelt a javasolt bizottság felállításában, "minden előzetes feltétel nélkül"; és Magyarország hozzáállását kritizálva visszautasította, hogy az ideiglenes megoldás munkálatait felfüggeszse, ám hozzátette: "véleményem szerint a Duna elrekesztéséig (azaz 1992. október 31-ig) még van idő a vitás kérdések megoldására, a két állam közös megegyezése alapján".

1992. május 7-én Magyarország, ugyanazzal az eltökéltséggel, mellyel a Szerződés megszüntetéséről döntött, javasolta – ezúttal a szlovák miniszterelnöknek –, hogy hat hónapra függeszék fel a C-variáns munkálatait. A szlovák miniszterelnök úgy válaszolt, hogy a szlovák kormány továbbra is kész tárgyalni, de az előzetes feltételeket "nem megfelelőnek tartotta".

91. 1992. május 19-én a magyar kormány átadott a csehszlovák kormánynak egy nyilatkozatot, melyben értesítette arról, hogy Magyarország 1992. május 25-tel megszünteti az 1977-es Szerződést. Ugyanezzel a dátummal a magyar miniszterelnök levelet küldött a csehszlovák miniszterelnöknek, melyben a Szerződés megszüntetése közvetlen okaként azt a tényt nevezte meg, hogy – 1992. április 23-i levelében – Csehszlovákia kifejezte, Csehszlovákia nem hajlandó felfüggeszteni a C-variáns munkálatait az Európai Közösségek Bizottsága közvetítési erőfeszítéseinek idejére. Nyilatkozatában Magyarország kijelentette, hogy nem tudja elfogadni a C-variáns megvalósításának a környezetre és a természet megőrzésére gyakorolt káros hatásait, amelyek gyakorlatilag egyenértékűek az eredeti projekt megvalósítása által előidézett veszélyekkel. Hozzátette, hogy a C-variáns számos nemzetközi megállapodást sért, ezenkívül a Duna természetes folyásának elterelésével megsérti a magyar állam területi integritását.

* *

92. A tárgyalások során Magyarország öt érvet adott elő a Szerződés megszüntetéséről szóló bejelentés jogszerűségének, és így érvényességének bizonyítására. Ezek a következők voltak: a szükséghelyzet fennállása; a Szerződés teljesítésének utólagos lehetetlenülése; a körülmények alapvető megváltozása; az a tény, hogy Csehszlovákia súlyosan megsértette a Szerződést; és végül: a nemzetközi környezetvédelmi jog új normáinak kialakulása. Szlovákia mind az öt érvet vitatta.

93. Az első pontban Magyarország azt állította, hogy mivel Csehszlovákia "hajthatatlan maradt" és folytatta a C-variáns megvalósítását, "az átmeneti szükséghelyzet állandósult, és ez igazolta az 1977-es Szerződés megszüntetését".

Szlovákia a maga részéről – az általa tudományosnak tartott tények alapján – tagadta a szükséghelyzet létezését, és úgy érvelt, hogy még ha valóban létezne is ez a szükséghelyzet, a szerződések jogáról szóló 1969-es Bécsi Szerződés szerint ez akkor sem teremtene jogalapot a Szerződés megszüntetéséhez.

94. Magyarország második érve a Bécsi Szerződés 61. cikkének megszővegezésére támaszkodott, melynek szavai ezt mondják:

"61. Cikk

A teljesítés utólagos lehetetlenülése

1. Valamely részes fél a szerződés teljesítésének lehetetlenülésére, mint a szerződés megszűnésének, vagy az abból való kilépésnek az okára akkor hivatkozhat, ha a lehetetlenülés a szerződés végrehajtásához elengedhetetlenül szükséges tárgy tartós eltűnése vagy megsemmisülése folytán következett be. Ha a lehetetlenülés időleges, erre csak mint a szerződés alkalmazása felfüggesztésének okára lehet hivatkozni.

2. A részes fél nem hivatkozhat a teljesítés lehetetlenülésére, mint a szerződés megszűnésének, az abból való kilépésnek, vagy a szerződés alkalmazása felfüggesztésének okára, ha a lehetetlenülés annak eredménye, hogy e részes fél akár a szerződésből fakadó kötelezettségét, akár a szerződésben részes bármelyik másik féllel szemben fennálló bármilyen más nemzetközi kötelezettségét megszegte."

Magyarország kijelentette, hogy "nem kötelezhető egy gyakorlatilag lehetetlen feladat teljesítésére, nevezetesen egy olyan vízlépcsőrendszernek a saját területén történő felépítésére, amely helyrehozhatatlan környezeti károkat okozna". Kijelentette

"1992 májusára a Szerződés legfontosabb célja – egy gazdaságosan működtethető közös beruházás, amely megfelel a környezetvédelmi szempontoknak, és melyet a két fél közösen üzemeltet –, véglegesen eltűnt, ezért a Szerződés teljesítése ellehetetlenült."

Magyarország nézete szerint "a szerződés végrehajtásához elengedhetetlenül szükséges tárgynak", melynek eltűnését vagy megsemmisülését a Bécsi Egyezmény 61. fejezete megköveteli, nem kell feltétlenül egy fizikai objektumnak lennie, hanem a Nemzetközi Jogi Bizottság szavai szerint lehet "egy jogi helyzet is, amely a jogok és köteleességek fennállásának alapja".

Szlovákia kijelentette, hogy a 61. cikk az egyetlen alap, a teljesítés utólagos lehetetlenülésének felhívására, mint a szerződés megszűnési okára, hogy az említett cikk 1. bekezdése egyértelműen a kérdéses tárgy fizikai "eltűnéséről vagy megsemmisüléséről" beszél, és hogy bármi történjék is, a 2. bekezdés eleve kizárja a lehetetlenülésre való hivatkozást, ha a lehetetlenülés annak eredménye, hogy a részes fél a szerződésből fakadó kötelezettségét ... megszegte."

95. Ami a "körülmények alapvető megváltozását" illeti, Magyarország a szerződések jogáról szóló Bécsi Szerződés 62. cikkére hivatkozott, amely a következőket jelenti ki:

"62. Cikk

A körülmények alapvető megváltozása

1. A szerződés megkötésének idejében fennállott körülményeknek a részes Felek által előre nem látott alapvető megváltozására, mint a szerződés megszűnésének vagy az abból való kilépésnek az okára nem lehet hivatkozni, kivéve, ha:

a) ezeknek a körülményeknek a fennállása lényeges alapul szolgált ahhoz, hogy a részes Felek a szerződést magukra nézve kötelező hatályúnak ismerjék el;

b) a változás hatására gyökeresen átalakul a szerződés alapján még teljesítendő kötelezettségek mértéke.

2) A körülmények alapvető megváltozására, mint a szerződés megszűnésének vagy az abból való kilépésnek az okára nem lehet hivatkozni:

a) ha a szerződés határt állapít meg; vagy

b) ha alapvető változás annak eredménye, hogy az erre hivatkozó részes fél akár a szerződésben részes bármelyik féllel szemben fennálló más nemzetközi kötelezettségét megszegte.

3) Ha a részes fél az előző bekezdések alapján a körülmények alapvető megváltozására, mint a szerződés megszűnésének vagy az abból való kilépésnek az okára hivatkozhat, a megváltozásra, mint a szerződés alkalmazása felfüggesztésének okára is hivatkozhat".

Magyarország számos "lényeges elemet" megnevezett, melyek az 1977-es Szerződés megkötésekor léteztek, melyek azonban szavai szerint a megszüntetésről szóló értesítés napjáig alapvetően megváltoztak. Ezek közé tartozott a "szocialista integráció" eszméje, melynek a Szerződés eredetileg "eszköze" lett volna, ami azonban ezt követően eltűnt; az "egységes és oszthatatlan üzemeltetési rendszer", melyet egy egyoldalú rendszer készült felváltani; az a tény, hogy a tervezett közös beruházás alapját megdöntötte a két állam piacgazdasággá történő váratlan átalakulása; Csehszlovákia magatartása, amely a "keretszerződést" "megváltoztathatatlan normává" változtatta; és végül: a környezetvédelmi szempontoknak megfelelő szerződés átváltoztatása "egy környezeti katasztrófa receptjévé".

Szlovákia a maga részéről azt állította, hogy a Magyarország által meghatározott változások semmit sem változtatnak a Szerződésben eredetileg vállalt kötelezettségek jellegén, ezek tehát nem indokolják a Szerződés megszüntetését.

96. Magyarország továbbá úgy érvelt, hogy a Szerződés megszüntetésére Csehszlovákia súlyos szerződésszegése jogosította fel, és ebben a kérdésben hivatkozott a Szerződések Jogáról szóló Bécsi Szerződés 60. cikkére, amely elrendeli:

"60. cikk

A szerződés megszűnése vagy alkalmazásának felfüggesztése a szerződés megszegése következtében

1. Kétoldalú szerződésnek az egyik részes fél által történt lényeges megszegése feljogosítja a másik részes felet arra, hogy a szerződésszegésre, mint a szerződés teljes vagy részbeni megszűnésének vagy alkalmazása teljes vagy részbeni felfüggesztésének okára hivatkozzon.

2. A többoldalú szerződésnek valamelyik részes fél által történt lényeges megszegése feljogosítja:

(a) a többi felet arra, hogy egyhangú megállapodással teljesen vagy részben a szerződés alkalmazását felfüggeszse, vagy a szerződést megszüntesse:

(i) a többi részes fél és a vétkes állam viszonylatában; vagy

(ii) valamennyi részes fél között;

(b) azt a részes felet, amelyet a szerződésszegés különösen érintett, arra, hogy a saját és a vétkes állam közötti viszonylatban a szerződésszegésre, mint a szerződés alkalmazása teljes vagy részbeni felfüggesztésének okára hivatkozzon;

(c) bármely részes felet - a vétkes államot kivéve - arra, hogy saját vonatkozásában a szerződésszegésre, mint a szerződés alkalmazása teljes vagy részbeni felfüggesztésének okára hivatkozzon, ha a szerződés olyan jellegű, hogy rendelkezéseinek egyetlen részes fél által történt lényeges megszegése gyökeresen megváltoztatja mindegyik részes fél helyzetét a szerződésből eredő kötelezettségeik további teljesítését illetően.

3) E cikk alkalmazása körében a szerződés lényeges megszegése:

(a) a szerződésnek az egyezmény által meg nem engedett egyoldalú felbontását, vagy

(b) a szerződés tárgyának és céljának megvalósításához nélkülözhetetlen rendelkezés megsértését jelenti.

4) Az előző bekezdések nem érintik a szerződésben foglalt és a szerződés megszegése esetére alkalmazandó rendelkezéseket.

5) Az 1-3) bekezdések nem vonatkoznak az ember védelmére vonatkozó, humanitárius szerződésekben foglalt rendelkezésekre, különösen azokra a rendelkezésekre, amelyek megtiltják az ilyen szerződésekkel védelemben részesített személyek elleni megtorlás bármely formáját.

Magyarország külön hangsúlyozta, hogy Csehszlovákia megsértette az 1977-es Szerződést azzal, hogy folytatta a C variáns építését, majd üzembe helyezte azt, és nem teljesítette a Szerződés 15. és 19. cikkében előírt kötelezettségeit. Magyarország kitartott amellett, hogy Csehszlovákia megsértett több nemzetközi egyezményt is (például az 1976 május 31-i Határvizek vízgazdálkodási kérdéseinek szabályozásáról szóló egyezményt) és az általános nemzetközi jogot is.

Szlovákia tagadta, hogy akár Csehszlovákia, akár saját maga súlyosan megszegte volna a víz vagy a természet védelmével kapcsolatos kötelezettségeit, és azt állította, hogy a C-variáns távolról sem a Szerződés megszegése, hanem a Szerződés "lehető legmegközelítőbb alkalmazása". Továbbá tagadta azt is, hogy Csehszlovákia megsértett volna bármilyen nemzetközi egyezményt, vagy az általános nemzetközi jogot.

97. Végül Magyarország úgy érvelt, hogy a később kötelezővé vált nemzetközi, környezetvédelemmel kapcsolatos követelmények lehetlenné tették a Szerződés teljesítését. Magyarország azt állította, hogy az a régebb óta létező kötelezettség, miszerint tilos jelentős károkat okozni egy másik ország területében, átalakult egy *erga omnes* kármegelőzési kötelezettséggé az "óvatosság alapelveinek" megfelelően. Ezen az alapon Magyarország úgy érvelt, hogy a Szerződés megszüntetésére "az kényszerítette rá, hogy a másik fél megtagadta a C-variáns munkálatainak felfüggesztését."

Szlovákia válaszában úgy érvelt, hogy a környezetvédelmi jog egyetlen későbbi fejleménye sem hozott a *jus cogens* alá eső normát, amely előbbre való volna a Szerződésnél. Továbbá úgy érvelt, hogy Magyarországnak az állítása, mely szerint jogában állt megtenni a megfelelő lépéseket, semmiképpen sem igazolhatja a Szerződés megszüntetését a

szerződések joga alapján, hanem sokkal inkább az "önsegély, vagy a represszália nyelvezetéhez tartozik".

* *

98. A Külön-megállapodás 2. fejezetének 1 (c) bekezdésében megfogalmazott kérdés a szerződések jogával foglalkozik, mivel a Bíróság annak meghatározására kapott felkérést, hogy melyek a szerződés megszüntetéséről küldött értesítés jogkövetkezményei. A kérdés az, hogy vajon Magyarország 1992. május 19-én kelt értesítése megszünteti-e az 1977-es Szerződést, vagy pedig nem felel meg a nemzetközi jog követelményeinek, aminek az a következménye, hogy a jegyzék nem érvénytelenítette a Szerződést.

99. A Bíróság korábban már utalt a szerződések jogáról szóló 1969-es Bécsi Szerződés alkalmazhatóságára a jelen ügyben. A Bécsi Szerződés nem alkalmazható közvetlenül az 1977-es Szerződésre nézve, mivel mindkét fél csak a Szerződés aláírása után ratifikálta a (Bécsi) Szerződést. Ebből következően csak a szokásjog deklaratív szabályai alkalmazandók az 1977-es Szerződésre. Amint a Bíróság a fentiekben már megállapította (lásd a 46. bekezdést), erre az esetre sok tekintetben vonatkozik a Bécsi Szerződés 60. 61 és 62. cikke, melyek a szerződés megszűnésével és alkalmazásának felfüggesztésével foglalkoznak. Ebben a kérdésben a Felek is messzemenően egyetértettek.

100. Az 1977-es Szerződés nem tartalmaz rendelkezést a megszüntetéséről. Még csak utalást sem tartalmaz arra nézve, hogy a Felek készek lennének elismerni a felmondás vagy az elállás lehetőségét. Ellenkezőleg: a Szerződés egy hosszú távú, tartós közös beruházási rendszert és egy közös üzemeltetési rendszert hoz létre. Ebből az következik, hogy amennyiben a Felek másként nem állapodnak meg, a Szerződés csak azon korlátozott okok alapján szüntethető meg, melyeket a Bécsi Szerződés felsorol.

*

101. A Bíróság most a Magyarország által előadott első joggalappal kíván foglalkozni, a szükséghelyzettel. Ebben a tekintetben a Bíróság mindössze annyit állapít meg, hogy még ha valóban fenn is áll egy szükséghelyzet, az nem jogalap a szerződés megszüntetésére. Csak a szerződést nem teljesítő állam által a felelősséget kizáró körülményként hívható fel. Még ha jogos is az erre való hivatkozás, ez nem szünteti meg egy szerződést. A szerződés csak arra az időre veszíti el hatályosságát, ameddig a szükséghelyzet fennáll. Valóban megtörténhet, hogy egy szerződés nyugszik, de – amennyiben a Felek közös megegyezés alapján nem szüntetik meg a szerződést –, az továbbra is érvényben marad. Mihelyt a szükséghelyzet megszűnik, a szerződés teljesítésének kötelezettsége újraéled.

*

102. Magyarország a teljesítés utólagos lehetetlenülésének elvére is hivatkozott, ahogyan arra a szerződések jogáról szóló Bécsi Szerződés 61. cikke is rávilágít. Ahogyan azonban Magyarország értelmezi a 61. cikk szavait, az nem felel meg sem ezen cikk feltételeinek, sem pedig azon diplomáciai konferencia szándékainak, amelyik a szerződést elfogadta. A 61. cikk 1. bekezdése megkívánja "a végrehajtás elengedhetetlen tárgy eltűnését, vagy megsemmisülését", hogy valamelyik félnek joga legyen ahhoz, hogy a szerződés teljesítésének lehetetlenülése alapján megszüntesse a szerződést. A konferencia során javaslat született a fejezet hatályának kiterjesztésére azokra az esetekre, melyekben súlyos pénzügyi nehézségek miatt lehetetlenné válnak bizonyos kifizetések (*Az Egyesült*

Nemzeteknek a Szerződések jogával foglalkozó konferenciája feljegyzései, első ülészak, Bécs, 1968. március 26-május 24. A/CONF.39/11. Dokumentum, A plenáris ülés és a teljes bizottság ülésének összefoglaló jelentése, A teljes bizottság 62. ülése, 361-365. oldal). Bár elismerték, hogy ilyen helyzetek előidézhetik egy részes fél nemteljesítése jogellenességének kizárását, a résztvevő államok mégsem tekintették az ilyen helyzeteket megfelelő jogalapnak a szerződés megszüntetéséhez vagy felfüggesztéséhez, és úgy döntöttek, hogy egy szűkebben meghatározott elképzelést fogadnak el.

103. Magyarország úgy érvelt, hogy a Szerződés legfontosabb célja – egy közös gazdasági beruházás megvalósítása, mely összhangban áll a környezetvédelem előírásaival és amelyet a két Szerződő Fél közösen üzemeltet –, véglegesen semmivé foszlott, és ezért a Szerződés teljesítése ellehetetlenült. Nem szükséges, hogy a Bíróság eldöntse, vajon a 61. cikkben használt "cél" kifejezés értelmezhető-e úgy, hogy egy jogi rend fogalmát is felöleli, ugyanis még ha valóban erről is lenne szó, ebben az esetben mégis azt kell megállapítani, hogy az említett rend nem szűnt meg véglegesen. Az 1977-es Szerződés – különös tekintettel annak 15., 19. és a 20. cikkeire, jelenleg is –, minden lehetőséget biztosít ahhoz, hogy a Felek tárgyalások útján bármikor folytassák a gazdasági és az ökológiai imperatívuszoknak megfelelő szükséges módosításokat. A Bíróság hozzátenné, hogy amennyiben a beruházás közös kihasználása nem volt lehetséges, annak eredeti oka az, hogy Magyarország nem végezte el a munkálatok legnagyobb részét, melyekért az 1977-es Szerződés szerint felelősséggel tartozott. A Bécsi Egyezmény 61. cikkének 2. bekezdése kifejezetten előírja, hogy a részes fél nem hivatkozhat a teljesítés ellehetetlenülésére, mint a Szerződés megszüntetésének okára, ha a lehetetlenülés annak eredménye, hogy a részes fél a Szerződésből fakadó kötelezettségét megszegte.

104. Magyarország továbbá úgy érvelt, hogy joga volt számos eseményre hivatkozni, melyek egymást erősítve a körülmények alapvető megváltozását jelentették. Ebben a vonatkozásban ez az alapvető politikai változásokban, a projekt csökkenő gazdasági életképességében, a környezettel kapcsolatos egyre nagyobb tudásban és a nemzetközi környezetvédelmi jog új normáinak és előírásainak megjelenésében konkretizálódik (lásd a fenti 95. bekezdést).

A Bíróság emlékeztet arra, hogy *A halászati jogról* szóló ügyben hozott döntés (*A Nemzetközi Bíróság Jelentései, 1973. 63. oldal, 36. bekezdés*) megállapította:

"a szerződések jogáról szóló Bécsi Szerződés 62. cikke... sok szempontból úgy tekinthető, mint a létező szokásjog kodifikációja, mely a szerződéses viszonyok körülmények megváltozásából eredő megszüntetésére vonatkoztak".

Egyértelmű, hogy a fennálló politikai helyzet az 1977-es Szerződés megkötésére jelentős hatást gyakorolt. A Bíróság azonban emlékeztet arra, hogy a Szerződés az energiatermelés, az árszabályozás és a Duna hajózhatóságának fejlesztése céljából hozott létre egy közös beruházási programot. A Bíróság nézete szerint az uralkodó politikai feltételek ezért nem kapcsolódtak annyira szorosan a Szerződés céljaihoz és szándékaihoz, hogy alapvető szerepet játszottak volna a Felek megegyezésében, és amikor megváltoztak, ezzel radikálisan megváltoztatták volna a még teljesítendő kötelezettségek mértékét. Az 1977-es Szerződés megkötésekor érvényben levő gazdasági rendszerre is ugyanez vonatkozik. Emellett, bár a projekt becsült jövedelmezősége 1992-ben talán kisebbnek tűnt, mint 1977-ben, a Bíróság megállapításai alapján nem bizonyított, hogy a projekt

jövedelmezősége olyan mértékben csökkent volna, hogy ennek következtében a Felek Szerződésben vállalt kötelezettsége radikálisan megváltozott volna.

A Bíróság nem tekinti teljesen előre nem láthatónak a környezettel kapcsolatos tudás fejlődését és a nemzetközi környezetvédelmi jog fejlődését. Sőt mi több: a 15. 19. és a 20. cikk megfogalmazásai lehetővé teszik a változásokhoz való alkalmazkodást, és azt, hogy a Felek számításba vegyék ezeket az új előírásokat, és alkalmazzák azokat a Szerződés előírásainak megvalósítása során.

A Bíróság véleménye szerint azok a megváltozott körülmények, amelyekre Magyarország hivatkozik, nem olyan természetűek, hogy – akár külön-külön, akár összességükben vizsgáljuk azokat – hatásaik radikálisan megváltoztatnák a teljesítendő kötelezettségek mértékét a projekt kivitelezésével kapcsolatban. A körülmények alapvető megváltozásának előre nem láthatónak kell lennie; a Szerződés megkötésekor fennálló körülmények a Felek által vállalt szerződéses kötelezettségek lényegi alapját jelentették. Mi több, a szerződések jogáról szóló Bécsi Szerződés 62. cikkének tagadó és feltételes megfogalmazása világosan jelzi, hogy a szerződéses kapcsolatok stabilitása megköveteli, hogy a körülmények alapvető megváltozásának kimentő oka csak kivételes esetekben kerüljön alkalmazásra.

105. A Bíróság most megvizsgálja Magyarországnak azt az érvét, mely szerint joga volt megszüntetni az 1977-es Szerződést azon az alapon, hogy Csehszlovákia megsértette a Szerződés 15., 19. és 20. cikkeit (valamint számos egyéb egyezményt és az általános nemzetközi jog szabályait is); valamint azért, mert a C-variáns megtervezése, építése és üzembe helyezése szintén az 1977-es Szerződés súlyos megsértésének minősül.

106. Ami Magyarország érvének azon részét illeti, amely más szerződésekre és az általános nemzetközi jog szabályaira hivatkozik, a Bíróság azon a nézeten van, hogy csak magának a szerződésnek egy, a szerződésben részes állam általi súlyos megszegése jogosítja fel a másik felet arra, hogy ennek alapján megszüntesse a szerződést. Az egyéb szerződések vagy az általános nemzetközi jog szabályainak megsértése feljogosítja ugyan a sértett államot arra, hogy megtegyem bizonyos intézkedéseket, amelybe beletartoznak az ellenintézkedések, de ez a szerződések joga szerint nem szolgáltathat jogalapot a szerződés megszüntetéséhez.

107. Magyarország úgy érvelt, hogy Csehszlovákia megsértette a Szerződés 15., 19. és a 20. cikkét azzal, hogy nem volt hajlandó tárgyalásokat kezdeni Magyarországgal arról, hogy az újabb környezetvédelmi tudományos ismeretek és jogfejlődés szerint módosítsák a Közös Egyezményes Tervet. A 15., 19. és a 20. cikkek arra kötelezik a Feleket, hogy folyamatosan meg kell tenniük a vízminőség, a természet és a halászati érdekek védelméhez szükséges megfelelő közös intézkedéseket.

A 15. és a 19. cikkek kifejezetten előírják, hogy a bennük megfogalmazott kötelezettségeket a Közös Egyezményes Tervben meghatározott módon kell megvalósítani. Azért a tényért, hogy a Feleknek nem sikerült megegyezniük ezekben a módozatokban, a Bírósághoz benyújtott dokumentumok alapján nem lehet kizárólag az egyik félre hárítani a felelősséget. A Bíróság nem talált elégséges bizonyítékot arra nézve, hogy Csehszlovákia következetesen megtagadta volna a Magyarországgal folytatandó konzultációkat a környezet megőrzésével kapcsolatos kívánatos vagy szükséges intézkedések megtételéről. A feljegyzések inkább azt mutatják, hogy elvben ugyan mindkét fél jelezte, hogy hajlandó tovább tanulmányozni a kérdést, a gyakorlatban azonban Csehszlovákia nem volt hajlandó

egyetérteni a dunakiliti munkálatok, később pedig a C-variáns munkálatainak felfüggesztésével, míg Magyarország a környezetvédelmi vizsgálatok előzetes feltételeként elvárta a munkálatok felfüggesztését, mivel állítása szerint a munkálatok folytatása eleve meghatározta volna a tárgyalások kimenetelét. Ebben a tekintetben nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy a nagymarosi és a dunakiliti munkálatok felfüggesztésével maga Magyarország járult hozzá egy olyan helyzet kialakulásához, amely nem segítette elő az eredményes tárgyalásokat.

108. Magyarország legfontosabb érve, mely alapján a Szerződés súlyos megsértésére hivatkozott, a C-variáns felépítése és üzembe helyezése volt. Amint a Bíróság a fenti 70. bekezdésben megállapította, Csehszlovákia csak akkor sértette meg a Szerződést, amikor 1992 októberében az üzemvízcsatornába terelte a Duna vizét. Azoknak a létesítményeknek a felépítésével, melyek a C-variáns üzembe helyezéséhez vezettek, Csehszlovákia nem járt el jogellenesen.

A Bíróság nézete szerint tehát Magyarország részéről elszármított dolog volt a Szerződés megszüntetéséről szóló értesítés 1992. május 19-én. Addig a pontig Csehszlovákia nem szegte meg a Szerződést, és ennek következtében Magyarországnak nem volt joga ahhoz, hogy a Szerződés bármiféle ilyen jellegű megszegésére hivatkozzon a Szerződés megszüntetésének jogalapjaként, mint ahogyan azt tette.

109. Ebben a tekintetben meg kell jegyeznünk, hogy Magyarország 1992. május 19-én kelt értesítése szerint az 1977-es Szerződés megszüntetése 1992. május 25-én lépett hatályba, vagyis mindössze hat nappal később. Mindkét Fél egyetért abban, hogy a szerződések jogáról szóló Bécsi Szerződés 65-től 67-ig terjedő cikkei, amennyiben nem a szokásjogot kodifikálják, legalábbis általánosságban bevett nemzetközi jogot tükröznek, és tartalmazzak néhány eljárási alapelvet, melyek a jóhiszemű kötelezettségteljesítésre épülnek. Amint a Bíróság *A WHO és Egyiptom között 1951. március 25-én létrejött egyezmény interpretációjáról* alkotott tanácsadó véleményében megállapította (erre az esetre a Bécsi Szerződés nem vonatkozik):

"Hogy pontosan mely időszakok játszhatnak szerepet a tárgyalási és a konzultációs kötelezettségek betartásakor, és hogy a megszüntetésről szóló értesítésnek milyen időtartamot kell megadnia, az szükségszerűen az adott ügynek megfelelően változik. Ezért általában az adott ügyben részt vevő Felek határozzák meg annak az időszaknak a hosszát, amely alatt jóhiszemű konzultációkat és tárgyalásokat kell folytatniuk." (*A Nemzetközi Bíróság Jelentései, 1980. 96. oldal, 49. bekezdés*)

A Szerződés Magyarország általi megszüntetése az értesítéstől számított hat nap múlva lépett volna hatályba. Ezek alatt a napok alatt Magyarország semmiféle sérelmet nem szenvedett el Csehszlovákia részéről. A Bíróságnak ezért meg kell erősítenie, hogy a Szerződés Magyarország általi megszüntetése elszármított volt.

110. A Bíróság afölött sem tud személt hunyni, hogy Csehszlovákia nemzetközileg jogellenesnek minősülő cselekményt hajtott végre a C-variáns üzembe helyezésével, Magyarország saját korábbi jogellenes lépésének következményeként. Amint azt az Állandó Nemzetközi Bíróság megállapította:

"Továbbá a nemzetközi döntőbíráskodás jogtudományának és a helyi bíráskodásnak is egy általánosan elfogadott alapelve az, hogy az egyik fél nem húzhat

hasznot abból a tényből, hogy a másik fél elmulasztotta valamely kötelezettségének teljesítését, vagy nem orvosolta a helyzetet, amennyiben az elsőként említett félnek valamilyen jogtalan tette akadályozta meg a másik felet a kérdéses kötelezettség teljesítésében, vagy abban, hogy bírósághoz forduljon, amire egyébként lehetősége lett volna." (*A chorzówi gyár esete, az illetékes bíróság 8. számú ítélete, 1927. Állandó Nemzetközi Bíróság, 'A' sorozat, 9. szám, 31. oldal*)

Magyarország saját magatartásával rontotta le jogát a Szerződés megszüntetésére, Ez akkor is így lett volna, ha Csehszlovákia a szándékolt megszüntetésről szóló értesítésben megjelölt időpontig megsértette volna a Szerződés tárgyának vagy céljának elérése szempontjából lényeges rendelkezéseit.

*

111. És végül a Bíróság Magyarországnak azzal az állításával foglalkozik, hogy azért volt joga megszüntetni az 1977-es Szerződést, mert a környezetvédelemmel kapcsolatos nemzetközi jog újabb előírásai eleve kizárták a Szerződés teljesítését.

112. Egyik fél sem vitatta, hogy a környezetvédelmi jog legújabb kötelező erejű normái az 1977-es Szerződés megkötése után léptek hatályba, ezért a Bíróságnak nem kell vizsgálnia a szerződések jogáról szóló Bécsi Szerződés 64. cikkének hatályát. Ugyanakkor a Bíróság rá kíván mutatni arra, hogy a környezetvédelmi jog legújabb normái vonatkoznak a Szerződés alkalmazására, és hogy a Felek megegyezés alapján belefoglalhatják ezeket a Szerződés 15., 19. és 20. cikkének alkalmazásába. Ezek a cikkek nem pontosan meghatározott teljesítési kötelezettségeket tartalmaznak, hanem azt írják elő a Feleknek, hogy kötelezettségeik megvalósítása során biztosítsák, hogy a Duna vízének minősége ne romoljon, a természet védelme biztosítva legyen és hogy figyelembe vegyék az új természetvédelmi előírásokat, amikor megegyeznek a Közös Egyezményes Tervben meghatározandó módokatokról.

Ezeknek az evolutív feltételeknek a Szerződésbe való beillesztése azt jelzi, hogy a Felek felismerték a projekt módosításának potenciális szükségességét. Ebből az következik, hogy a Szerződés nem statikus, és lehetséges a nemzetközi jog később létrejövő normáinak beépítése. A 15. és a 19. cikkek lehetővé teszik, hogy az újabb környezetvédelmi normákat beépítsék a Közös Egyezményes Tervbe.

Az ezzel kapcsolatos felelősség közös volt. A 15., 19. és 20. cikkekben megfogalmazott kötelezettségek természetükből adódóan általánosak, és ezeket konkrét teljesítési kötelezettségekké kell változtatni a konzultációk és a tárgyalások során. Ennek a megvalósítása tehát kölcsönös hajlandóságot igényel arra, hogy jóhiszemű párbeszéd folytassanak a tényleges és a lehetséges környezeti kockázatokról.

Mindezek megvalósítása annál is inkább fontos, mert amint erre a Bíróság *A nukleáris fegyverek alkalmazásának és a velük való fenyegetésnek a jogszerűségéről* alkotott tanácsadó véleményében emlékeztetett: "a környezet nem elvont fogalom, hanem az emberi faj életterét, életminőségét és egészségét jelenti, beleértve ebbe a még meg sem született generációkét is". (*A Nemzetközi Bíróság jelentései, 1996, 29. bekezdés; lásd még a fenti 53. bekezdést is*).

A Szerződés megkötése óta eltelt évek során jelentősen felerősödött a környezet sebezhetőségének tudata, és az a felismerés, hogy a környezeti kockázatokat folyamatosan figyelemmel kell kísérni. Ezek az új aggályok fokozták a 15., 19. és 20. cikkek jelentőségét.

113. A Bíróság úgy látja, hogy a két Fél egyetért abban, hogy a környezetvédelmi aggályokat komolyan kell venni, és hogy meg kell tenni a szükséges óvintézkedéseket, de teljesen eltérő nézetet képviselnek abban a kérdésben, hogy milyen következményekkel jár ez a közös projektre nézve. Ilyen helyzetben hathatós segítséget jelenthet egy harmadik fél bevonása, és ez elősegítheti a megoldás megtalálását, feltéve, hogy mindkét Fél rugalmas magatartást tanúsít.

114. És végül: Magyarország fenntartotta, hogy magatartásával mindkét Fél visszautasította a Szerződést, és hogy egy kétoldalú szerződés, melyet mindkét fél megtagadott, nem maradhat fenn. A Bíróság azonban azon a nézeten van, hogy bár valóban megállapításra került, hogy mind Magyarország, mind pedig Csehszlovákia megszegte az 1977-es Szerződés alapján fennálló kötelezettségeit, ez a kölcsönös jogellenes magatartás nem zárja le a Szerződést, és nem jogalap annak megszüntetésére. A Bíróság precedenst teremtene, zavart okozva a szerződéses kapcsolatok jelentőségének és a *pacta sunt servanda*-szabály integritásának terén, ha arra a következtetésre jutna, hogy egy hatályos államközi szerződés, amelyet a Felek éveken keresztül jelentékeny mértékben alkalmaztak, és hatalmas összegeket fordítottak, egyoldalúan érvényteleníthető lenne azon az alapon, hogy kölcsönösen nem teljesítették azt. Természetesen más lenne a helyzet, ha a Felek közös megegyezéssel úgy döntenének, hogy megszüntetik a Szerződést. Bár ebben az esetben, míg Magyarország meg akarta szüntetni a Szerződést, addig Csehszlovákia következetesen szembeszegült ezzel az elhatározással, és kijelentette, hogy joghatás nélkülinek tekinti ezt a cselekményt.

115. A fent leírt következtetések fényében a Bíróság a Külön-megállapodás 2. cikke 1. (c) bekezdésében feltett kérdésre (lásd a 89. pont) válaszolva megállapítja, hogy 1992. május 19-én elküldött, a Szerződés megszűnéséről szóló magyar értesítés nem rendelkezett megszüntető joghatással az 1977-es Szerződésre és a kapcsolódó megállapodásra.

*

* *

116. A Külön-megállapodás 2. cikkének 2. bekezdésében a Felek felkérték a Bíróságot annak eldöntésére, hogy milyen jogkövetkezményekkel – beleértve a Felek jogaira és kötelezettségeire – jár a Bíróság ítélete, az 1. bekezdésben feltett kérdésekre. A Külön-megállapodás 5. cikkében a Felek megállapodtak, hogy közvetlenül a Bíróság ítéletének kihirdetése után tárgyalásokat kezdenek egymással az ítélet végrehajtásának módjáról.

117. A Bíróságnak először arra a kérdésre kell választ keresnie, hogy Szlovákia, mint Csehszlovákia jogutódja, az 1977-es Szerződés részes felévé vált-e. Magyarország alternatív érvként azt állítja, hogy akkor is, ha a Szerződés, a megszűnéséről küldött értesítés után, életben maradt volna, a Szerződés hatálya 1992. december 31-vel megszűnt annak következtében, hogy "az egyik részes Fél megszűnt". Ebben az időpontban Csehszlovákia jogalanyként megszűnt létezni és 1993. január 1-én megalakult a Cseh Köztársaság és a Szlovák Köztársaság.

118. Magyarország szerint "nincs olyan szabály a nemzetközi jogban, amely az egyik részes Fél megszűnése esetén automatikus jogutódlást biztosít kétoldalú megállapodások esetében", és a szerződés csak abban az esetben marad életben, ha egy másik állam jogutód

lesz úgy, hogy egy megállapodást köt a kétoldalú megállapodás megmaradt részes felével. Míg a Külön-megállapodás Preambulumának 2. bekezdése kijelenti, hogy "a Szlovák Köztársaság egyike a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság két utódállamának, s egyedüli utódállam a Bős-Nagymarosi Tervvel kapcsolatos jogok és kötelezettségek tekintetében", addig Magyarország megpróbált különbséget tenni egyrészt a jogok és kötelezettségek, mint a "tulajdonjog folytonossága" között az 1977-es Szerződés alapján, másrészt pedig maga a szerződés között. Úgy érvelt, hogy a Külön-megállapodás aláírásához vezető tárgyalások során Szlovákia egy olyan szöveget javasolt, amely kifejezetten elismerte volna Szlovákiát "a csehszlovák kormány jogutódjának" az 1977-es Szerződés tekintetében, Magyarország azonban visszautasította ezt a megfogalmazást. Úgy érvelt, hogy soha nem fogadta el Szlovákiát jogutódnak az 1977-es Szerződésben. Magyarország utalt azokra a diplomáciai üzenetváltásokra, melyek során a Felek kölcsönösen átadták egymásnak a listát azon kétoldalú megállapodásokról, melyeket kiemelten szerettek volna, ha hatályban maradnak közöttük, és amelyeket külön-külön meg kellett volna tárgyalni; Magyarország hangsúlyozta, hogy az 1977-es Szerződés tekintetében soha semmiféle megegyezés nem született.

119. Magyarország azt állította, hogy nincs olyan jogutódlási szabály, amely a jelen esetben áthidalhatná a beleegyezés hiányát.

A szerződésekben való államutódlásról 1978. augusztus 23-án elfogadott Bécsi Szerződés 34. cikke kimondja a folyamatosság elvére épülő, "az államok közötti, minden szerződésre kiterjedő automatikus jogutódlás szabályát". Erre a szabályra utalva Magyarország úgy érvelt, hogy nemcsak hogy soha nem írta alá és ratifikálta ezt az egyezményt, de az ebben a cikkben szereplő "automatikus jogutódlás fogalma" nem volt és ma sem elfogadott kinyilatkoztatás az általános nemzetközi jogban.

Magyarország továbbá kijelentette, hogy az 1977-es Szerződés a fent említett Egyezmény 11. cikkének tartalma alapján nem hozott létre "kötelezettségeket és jogokat... két ország határán lévő vízgazdálkodási rendszerre", és megjegyezte, hogy a Szerződés nem érintette a határvonalat alkotó vízfolyást. Tagadta azt is, hogy a Szerződés egy "adott helyre korlátozott" szerződés volt, illetve, hogy az 1978-as egyezmény 12. cikkének tartalma alapján létrehozott volna olyan jogokat, melyek "/az/ adott területhez kapcsolódnak", ezt a szerződést szerinte nem érintette az államok jogutódlása. Magyarország állítása szerint az 1977-es Szerződés nem egyéb, mint egy közös beruházás. Magyarország arra a következtetésre jutott, hogy nem létezik olyan jogalap, melynek alapján a Szerződés túlélhette volna Csehszlovákia megszűnését és nem lehet kötelező érvényű Magyarország és Szlovákia között.

120. Szlovákia szerint az 1977-es Szerződés, melyet Magyarország az 1992. májusi értesítéssel jogellenesen megszüntetett, továbbra is hatályos Szlovákia, mint utódállam és Magyarország között.

Szlovákia elismerte, hogy nem állt fenn megegyezés az utódlásról a Szerződés tekintetében közte és Magyarország között. Ehelyett elsőként a "folyamatosság általános szabályára hivatkozott, amely szétválás esetén érvényes". Másodsorban úgy érvelt, hogy a Szerződés az 1978-as Bécsi Egyezmény 12. cikke alapján "területhez kapcsolódik", és a határvonalal kapcsolatos rendelkezéseket tartalmaz.

121. Első érvének alátámasztása érdekében Szlovákia idézte az 1978-as Bécsi Egyezmény 34. cikkét, amely véleménye szerint a nemzetközi szokásjog kodifikálása, és amely alkalmazandó szabályként írja elő az automatikus jogutódlás elvét a szétváló államok

esetében, amikor a jogelőd állam megszűnik. Szlovákia kitarthat azon állításon, hogy a szétválás esetére az államok gyakorlata inkább a folyamatosság elvét támasztja alá kétoldalú szerződések esetén követendő szabályként. Szlovákia a volt Csehszlovákiához tartozó területek egy része felett jogutód és ebben az esetben ezt a szabályt tartja alkalmazandónak.

122. Szlovákia második érve a "területi, illetve a helyhez kötött jellegű szerződések *ipso jure* folyamatosságának elvén nyugszik". Véleménye szerint ezt a szabályt az 1978-as egyezmény 12. cikke testesíti meg. Ennek a cikknek egy része kimondja:

"12. Cikk

Más területi rendszerek

.....

2. Egy államutódlás, mint olyan, nem érinti:

(a) egy szerződés által egy államcsoport vagy az összes állam előnyére megállapított, bármely terület használatára vagy használatának korlátozására vonatkozó kötelezettségeket, amelyeket a kérdéses területekhez tartozóknak tekintenek;

(b) egy szerződés által egy államcsoport vagy az összes állam előnyére megállapított és egy terület használatára vagy használatának korlátozására vonatkozó jogokat, amelyeket a területhez tartozóknak tekintenek.

Szlovákia szerint "/ez/ a cikk /is/ a Bécsi Egyezmény egyik olyan rendelkezésének tekinthető, amely egy nemzetközileg elfogadott szokásjog kodifikációja". Az 1977-es Szerződésről azt mondják, hogy csak a saját területi hatályára korlátozódik "speciális jellegzetességei..." miatt, "amelyek alapján a helyhez kötött, vagy területi szerződések kategóriájába tartozik". Szlovákia ezenkívül úgy jellemezte a Szerződést, mint amely "rendelkezéseket tartalmaz a határvonallal kapcsolatosan, és egy konkrét területi rendszert hoz létre," amelynek működése az összes Duna menti állam érdekeit szolgálja, és amely egy "diszpozitív szerződés és ez *in rem* jogokat hoz létre, ami független attól, hogy kik voltak azok a jogalanyok, akik eredetileg aláírták. Itt Szlovákia arra támaszkodott, hogy a Nemzetközi Jogi Bizottság elismerte egy "speciális szabály" létezését, mely szerint azokat a szerződéseket, melyeket a Felek "egy konkrét rendszer létrehozása céljából" kötöttek, kötelező erejűnek kell tekinteni az utódállamra nézve (Hivatalos Feljegyzések az Egyesült Nemzetek Konferenciájáról, a szerződésekben való államutódlásról III. kötet, A/CONF/.80/16/2. kiegészítés, 34. oldal). Szlovákia nézete szerint tehát az 1977-es Szerződés nem olyan, amelyet az egyik eredeti szerződő fél megszűnése megszüntetne.

*

123. A Bíróság a jelen eset céljai szempontjából nem tartja szükségesnek, hogy vitába bocsátkozzék arról, hogy vajon az 1978-as Egyezmény 34. cikke egy nemzetközi szokásjogra világít-e rá. A jelen elemzés szempontjából sokkal fontosabb az 1977-es Szerződés természete és jellege. Ennek a szerződésnek a vizsgálata megerősíti, hogy amellet, hogy kétségtelenül egy közös beruházásról van szó, legfontosabb részei mégis azok, melyek egy hatalmas, egységes és oszthatatlan létesítmény-együttes javasolt felépítéséről, üzemeltetéséről szólnak, Magyarország és Csehszlovákia Duna menti érintett területein. A Szerződés ezenkívül egy hajózási rendszert is létrehozott, egy nemzetközi víziútnak egy fontos

szakaszán, így különösen a fő nemzetközi hajózási útvonalat áthelyezte az üzemvízcsatornába. Ezzel elkerülhetetlenül egy olyan helyzetet hozott létre, amely érinti a Duna más használóinak érdekeit is. Továbbá a kívülálló államok érdekeit a 18. cikk ki is mondja, amelyben a Felek vállalták, hogy biztosítják a "zavartalan és biztonságos hajózást a nemzetközi hajózási útvonalon", az 1948. augusztus 18-án, a Duna hajózási rendjének tárgyában megkötött Egyezményben vállalt kötelezettségüknek megfelelően.

A Nemzetközi Jogi Bizottság a 26. ülészakán elfogadott kommentárjában, melyet a szerződésekben való államutódlásról szóló cikk-tervezethez fűzött, megállapította, hogy a "területi jellegű szerződéseket sem a hagyományos doktrína, sem pedig a mai vélemények szerint nem érinti /az államutódlás/. (*Hivatalos Feljegyzések az Egyesült Nemzetek Konferenciájáról a szerződésekben való államutódlásról, III. kötet, A/CONF 80/16/2. kiegészítés 27. oldal, 2. bekezdés*). A 12. cikk tervezete, amely erre az alapelvre rávilágít, ezt követően változtatás nélkül került elfogadásra az 1978-as Bécsi Egyezményben. A Bíróság úgy látja, hogy a 12. cikk a nemzetközi szokásjog egyik szabályára világít rá, és megjegyzi, hogy ezt egyik Fél sem vitatta. Továbbá a Bizottság jelezte, hogy "azok a szerződések, melyek a vizekkel kapcsolatos jogokkal, vagy a folyami hajózással foglalkoznak, általában úgy tekintendők, mint amelyeket területi jellegű szerződések kategóriájába sorolásra jelöltek" (*ugyanott 33. oldal, 26. bekezdés*). A Bíróság megjegyzi, hogy a 12. cikk - a szerződésre való utalás nélkül - csak arról rendelkezik, hogy az államok közötti jogutódlás nem érinti azokat a területi jellegű jogokat és kötelezettségeket, melyeket egy szerződés hozott létre. Úgy tűnik, mintha ez Magyarország álláspontját támasztaná alá, és nem Szlovákiáét. A Bíróság azonban úgy látja, hogy ezt a megszővegezést elsősorban annak a ténynek a figyelembevételével fogadták el, hogy azok a szerződések, melyek határokat vagy területi rendszereket állapítottak meg, sok esetben már nem voltak hatályban (*ugyanott, 26-37. oldal*). Mindazonáltal azok, amelyek érvényben maradnak, kötelező erejűek a jogutód államra nézve.

Mindezeknek a szempontoknak a figyelembevételével a Bíróság megállapítja, hogy az 1977-es Szerződés tartalma alapján úgy tekintendő, mint amely az 1978-as Bécsi Egyezmény 12. cikke értelmében területi rendszert hoz létre. Jogokat és kötelezettségeket állapított meg a Szerződésnek a Dunára vonatkozó részein, ennél fogva a Szerződést magát nem érinti az államutódlás. Ezért tehát az államok közötti jogutódlás érintetlenül hagyja a Szerződést. A Bíróság ezért arra a következtetésre jutott, hogy az 1977-es Szerződés 1993. január 1-én kötelező erejűvé vált Szlovákiára.

124. Ehhez azt is hozzá lehet tenni, hogy Szlovákia kijelentette: már akkor is részt vett a beruházás megvalósításában, amikor még Csehszlovákiához tartozott, mint ahogyan később, a tárgyalások legkritikusabb fázisában is, melyeket Magyarországgal a beruházás sorsáról folytattak. A bizonyítékok azt mutatják, hogy a szlovák kormány a megvalósításra való felkészülésként már az 1977-es Szerződés aláírása előtt döntéseket hozott, és az aláírás megtörténte után újból kifejezte, hogy támogatja a Szerződést. A szlovák miniszterelnök volt az, aki a szövetségi kormány teljhatalmú megbízottjaként részt vett az 1991. április 22-én Budapesten megtartott találkozón, a beruházással kapcsolatban felmerült kérdések megvitatása céljából. Az őt követő miniszterelnök volt az, aki a Szlovák Köztársaság kormányának 1991. július 30-i döntéséről levélben értesítette mind magyar kollégáját, mind pedig a Cseh és Szlovák Köztársaság kormányát arról, hogy hozzákezdenek az "ideiglenes megoldás" megvalósításához (lásd a fenti 63. fejezetet); és aki 1991. december 18-án ismét levelet írt a magyar tárca nélküli miniszternek, melyben megismételte korábbi javaslatát arról, hogy az Európai Közösségek támogatásával állítsanak fel egy közös bizottságot a lehetséges megoldások vizsgálata céljából. A szlovák miniszterelnök 1992. májusában a

magyar miniszterelnöknek is írt a magyar kormány a Szerződés megszüntetésével kapcsolatos döntésének témájában és tájékoztatta őt arról, hogy a szlovák kormány válaszul ilyen döntést hozott.

A 123. bekezdésben megfogalmazott következtetések fényében a Bíróságnak nem kell eldöntenie, hogy vannak-e jogkövetkezményei a Szlovák Köztársaság fontos szerepének, melyet az ügyben játszott. Szerepe azonban mindenképpen említést érdemel.

*

*

*

125. A Bíróság most az ítéletéből eredő egyéb jogkövetkezményekkel foglalkozik.

Az eddigiekben Magyarország bemutatta, hogy a Felek közti jövőbeni kapcsolatokat nem az 1977-es Szerződés határozza meg, már ami a C-variánst illeti. Kijelentette, hogy a határvizek vízgazdálkodását szabályozó 1976-os Egyezmény alapján joga van a Duna vízmennyiségének 50 %-ára, azon a ponton, ahol átlépi a határt Dunacsúny alatt, és úgy látja, hogy a Felek:

"kötelesek tárgyalásokat kezdeni annak érdekében, hogy az 1976-os egyezmény 3 (a) cikkének megfelelően a Dunacsúny és Szap közötti vízjárás közösen meghatározott vízjárás legyen".

Magyarország továbbá jelezte, hogy bármilyen, hosszú távú vízmegosztási rendszert fogadnak is majd el kölcsönös megegyezés alapján, annak "alkalmasnak kell lennie a károk elkerülésére, amit a biológiai sokféleségről elfogadott 1992-es Rio-i Egyezmény is megtilt". Hozzátette, hogy el kell végezni "a C-variáns létesítményeinek jövője szempontjából egy közös környezeti hatásvizsgálatot a régióban, annak megállapítása céljából, hogy a régió fenntartható fejlődése megvalósulhat-e".

126. Magyarország az eredeti beruházás kudarcra miatti anyagi elszámoltathatóság kérdését is felvetette és kijelentette, hogy mindkét Fél elfogadja azt a tényt, hogy a másik Félnek "tulajdonosi és anyagi érdekei fűződnek az eredeti beruházás fennmaradó részeihez, és hogy végre kell hajtani egy elszámolást". Továbbá megjegyezte, hogy:

"A C-variánssal összefüggő magyar területen okozott egyéb károkat is bele kell vonni az elszámolásba..., akár csak az elterelés óta megtermelt villamos energiát",

és hogy

"Az általános helyzet rendkívül összetett, és valamilyen átalány-elszámolással lehetne a legkönnyebben megoldani."

127. Magyarország kijelentette, hogy Szlovákia nemzetközi felelősséget vett magára, és kártérítéssel tartozik azokért a károkért, melyeket a C-variáns üzemeltetésével Magyarországnak okozott. Ebben az összefüggésben a környezeti károk helyreállításának kapcsán utalt a *restitutio in integrum* szabályára, felhíva a figyelmet arra, hogy helyre kell

állítani a "felépített objektumoknak a két ország általi közös üzemeltetését" és "helyre kell állítani a folyó jogellenes elterelése előtti vízszintet". Utalt azoknak a károknak a helyreállítására is, melyeket az állat- és a növényvilág, a talaj, az altalaj, a talajvíz és a vízáadó réteg szenvedett el, szolt a magyar lakosság által elszenvedett károkról, amit a jövő megtervezésének fokozódó bizonytalanságai okoznak (*pretium doloris*), és arról a kárról, amely a két fél közös tulajdonát alkotó berendezéseknek a Duna elterelésének céljából történő jogellenes használatából adódtak.

Végül Magyarország felszólította Szlovákiát "a folyamatosan jogellenes cselekmények beszüntetésére" és arra, hogy "nyújtson garanciákat arra nézve, hogy hasonló cselekményekre a jövőben nem kerül majd sor" majd felkérte a Bíróságot, hogy rendelje el "a C-variáns üzemeltetésének állandó felfüggesztését".

128. Szlovákia a maga részéről úgy érvelt, hogy Magyarországnak pontot kellene tennie saját jogellenes magatartása végére, fel kellene hagynia az 1977-es Szerződés megvalósításának akadályozásával, és számításba véve a Szerződés "rugalmasságát és az általa nyújtott fejlődés lehetőségeit, vagy akár azokat a módosításokat, melyeket a Felek közötti megállapodás alapján végre lehet hajtani, a jövőbeni tárgyalásokat követően. Kijelentette, hogy a közös üzemeltetést olyan alapokon lehetne újból elkezdni, melyekről közösen megegyeznek, és hangsúlyozta a következőket:

"azt a kérdést, hogy Nagymaros az eredeti tervek szerinti helyen épül-e fel, vagy valahol máshol, vagy egyáltalán felépül-e, a Feleknek kell egy későbbi időpontban eldönteniük.

Feltéve, hogy az üzemvízcsatorna, valamint a bősi erőmű és vízlépcső - mindkettő az eredeti Szerződés része, nem pedig a C-variánsé - üzemben marad, gazdaságilag életképes és hatékony, Nagymarost is szem előtt tartva, Szlovákia kész tárgyalni Dunakiliti és Dunacsúny szerepéről.

Szlovákia jelezte, hogy a bősi erőmű nem fog csúcsüzemben működni "amennyiben a környezeti károokra utaló bizonyítékok egyértelműek /lennének/, és azokat mindkét fél elfogadja". Szlovákia megjegyezte, hogy a Felek a jelek szerint egyetértenek abban, hogy végre kell hajtani egy elszámolást, "annak érdekében, hogy a Bíróságnak a felelősség kérdésében tett megállapításai alapján a Felek megpróbáljanak elérni egy általános rendezést." Hozzátette: A Feleknek abban is meg kell egyezniük, hogy az esedékes összegeket milyen formában törlesztik.

129. Szlovákia kijelentette, hogy Magyarországnak kártérítést kell fizetnie azokért a káros következményekért, melyeket kötelezettségszegéseivel okozott, "akár a munkálatok jogellenes felfüggesztéséből, majd végleges leállításából, akár pedig a Szerződés 1992. májusában történt hivatalos visszautasításából származtak", és hogy ezt a kompenzációt a *restitutio in integrum* formájában kell megtenni. Jelezte, hogy "amennyiben a Felek nem tudnak a Szerződésben rögzített formában megegyezésre jutni, a *restitutio in integrum*-nak abban a formában kell megvalósulnia, hogy Magyarországnak egy jövőben időpontban vissza kell térnie a Szerződésben vállalt kötelezettségeihez, és hogy "annak érdekében, hogy a kártérítés 'teljes' legyen..., hogy 'a jogellenes cselekmény következményét eltörölje'... a kártérítés összegével... meg kell toldani a *restitutio*-t..." Szlovákia kártérítésre tart igényt, melynek tartalmaznia kell mind a kamatokat, mind pedig a kiesett nyereséget, és fedeznie kell az alábbi típusú károkat, melyeket iránymutatásul ad meg:

(1) A Szlovákiának a bósi körzetben okozott károk: azon költségek, melyek 1990 és 1992 között Csehszlovákia számára felmerültek, a bős-nagymarosi beruházás létesítményeinek és az ezekkel szomszédos körzetek állagmegőrzése kapcsán; a Duna régi medrének fenntartási költségei azon időszakban, amikor az új hajózási útvonal még nem volt használható 1990 és 1992 között; a csehszlovák hajózási hatóságok által elszenvedett károk, melyek abból fakadtak, hogy az üzemvízcsatorna 1990-től 1992-ig nem volt használható; a C-variáns felépítésének költségei 1990 és 1992 között.

(2) A Szlovákiának a nagymarosi körzetben okozott károk: a hajózás és az árvízvédelem területén okozott károk, melyeket Szlovákia 1992 óta szenvedett el, annak következtében, hogy Magyarország elmulasztotta a munkálatok folytatását.

(3) A villamosenergia-termelés veszteségei.

Szlovákia arra is felszólítja Magyarországot, hogy "szolgáltasson megfelelő garanciákat arra nézve, hogy nem fogja megakadályozni a Szerződés megvalósítását, és a rendszer folyamatos üzemeltetését." Ebből az álláspontból úgy érvelt, hogy joga van ahhoz, hogy "formális biztosítékot kapjon arra nézve, hogy Magyarország nemzetközileg jogellenesnek minősülő cselekményei nem fognak megisméltódni", és hozzátette, hogy "a Duna elrekesztésének fenntartása Dunacsúnynál ilyen típusú biztosíték", hacsak Magyarország nem ad ezzel egyenértékű biztosítékot azoknak a tárgyalásoknak a keretein belül, melyeket a Felek egymással fognak lefolytatni".

130. A Bíróság arra figyelmeztet, hogy a jelen ítéletnek azon része, amely választ ad a Külön-megállapodás 2. cikkének 1. bekezdésében feltett kérdésre, deklaratív jellegű. A Felek *múltbeli* magatartásával foglalkozik és eldönti, hogy magatartásuk 1989 és 1992 között jogszerű vagy jogellenes volt-e, valamint ezen magatartásoknak a Szerződés létezésére gyakorolt hatását vizsgálja.

131. Ezek után a Bíróságnak az előbbi megállapításai alapján meg kell határoznia, hogy a Felek milyen magatartást folytassanak a jövőben. Az ítélet ezen része inkább előíró, mint megállapító jellegű, mivel ez a rész a Felek jogait és kötelezettségeit fekteti le. Ennek az ítéletnek a fényében a Feleknek törekedniük kell a megegyezésre az ítélet végrehajtásának módozatairól, amint abban a Külön-megállapodás 5. cikkében megállapodtak.

* *

132. Ebben a tekintetben különösen fontos az, hogy a Bíróság megállapította: az 1977-es Szerződés hatályban van, ennél fogva uralja a Felek közti viszonyt. A Felek kapcsolatát meghatározzák még olyan, egyéb releváns egyezmények szabályai is, melyeknek mindkét Fél részese, továbbá az általános nemzetközi jog szabályai, és ebben az esetben az államok felelősségének szabályai is; a Felek kapcsolatát azonban mindenképpen az 1977-es Szerződés alkalmazható szabályai határozzák meg, mint *lex speciális*.

133. A Bíróság azonban nem hagyhatja figyelmen kívül azt a tényt, hogy a Szerződést évek óta egyik Fél sem alkalmazta teljes egészében, és a Felek elkövetett és mulasztással megvalósított cselekményei hozzájárultak a ma fennálló ténybeli helyzethez. A Bíróság nem hagyhatja figyelmen kívül a jelenlegi helyzetet, - illetve azokat a gyakorlatban fennálló lehetőségeket és lehetetlenüléseket - amikor a Felek jövőbeni magatartásának jogi követelményeiről dönt.

Ez nem azt jelenti, hogy a tények – ebben az esetben jogellenes cselekményekkel létrejött tények –, határozzák meg a jogot. Az *ex injuria jus non oritur* alapelvét fenntartja a Bíróság azon megállapítása, hogy az a jogviszony, melyet az 1977-es Szerződés hozott létre, továbbra is érvényes, és a jelen esetben nem lehet úgy kezelni, mintha a jogellenes magatartás érvénytelenítette volna.

A lényeg tehát az, hogy azt a ténybeli helyzetet, amely 1989 óta kialakult, a megőrzött és fejlődő szerződéses jogviszony összefüggéseiben belülre kell helyezni, annak érdekében, hogy annak tárgyát és célját, amennyire csak megvalósítható, elérjék. Csak akkor lesz orvosolható a mindkét fél szerződésszegésével létrejött rendellenes helyzet.

134. Ami 1989-ben vagy 1992-ben helyes jogalkalmazás lehetett volna, ha az ügy akkor a Bíróság elé kerül, az 1997-ben a joggal való visszaélés lenne. A Bíróság nem hagyhatja figyelmen kívül azt a tényt, hogy a bösi erőmű már közel öt éve működik; hogy az üzemvízcsatorna, amely az erőművet táplálja, egy lényegesen kisebb tározóból nyeri vizét, melyet nem a Dunakilitinél, hanem a Dunacsúnynál felépített duzzasztógát képez; és hogy az erőmű a vízjárást követő üzemben működik, nem pedig csúcsra járató üzemben, mint azt eredetileg tervezték. A Bíróság ugyanakkor nem hagyhatja figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy Nagymaros nemcsak hogy nem épült fel, hanem a csúcsra járatás mindkét fél általi tényleges elvetésével, felépítésének többé nincs is értelme.

135. Mint arra a Bíróság már korábban rámutatott, az 1977-es Szerződés nem csak energiatermelést szolgáló közös beruházás volt, mivel tervezése alapján más célokat is szolgálnia kellett: a Duna hajózhatóságának fejlesztését, árvízvédelmet és jég szabályozást, valamint a természetes környezet védelmét. Ezek közül egyik sem élvezett abszolút elsőbbséget annak ellenére, hogy a Szerződés a Vízlépcsőrendszer építésében az energiatermelésre helyezte a hangsúlyt, továbbá ezek közül egyik sem veszített fontosságából. Ezen célok elérése érdekében a Felek magatartási, teljesítési és eredményre irányuló kötelezettségeket vállaltak.

136. Kijelenthető, hogy a vízlépcsőrendszer építésével kapcsolatos teljesítési kötelezettségeket - amennyiben még nem teljesítették 1992 előtt - megelőzték az események. Valóságtól elrugaszkodott jogalkalmazás lenne, ha a Bíróság azt rendelné el, hogy teljességgel helyre kell állítani és a dunacsúnyi vízművet le kell bontani, amikor a Szerződés céljait a jelenleg fennálló építmények is megfelelően szolgálhatják.

137. Hogy valóban ez-e a helyzet, azt először és elsősorban a Feleknek kell eldönteniük. Az 1977-es Szerződés szerint annak számos célkitűzését integrált és konszolidált program alapján kell elérni, mely a Közös Egyezményes Tervben kerül kidolgozásra. A Közös Egyezményes Terv 1989-ig rendszeresen átdolgozásra és módosításra került, hogy jobban megfeleljen a Felek kívánásainak. Ezt a Tervet ezenkívül kifejezetten úgy jellemezték, mint a vízminőség megőrzésének és a környezetvédelem céljai megvalósításának eszközt.

138. Az 1977-es Szerződés eleve sem egy merev rendszert fektetett le, jóllehet a bösi és a nagymarosi vízlépcső megépítését maga a Szerződés írta elő. Ennek kapcsán azonban a Felek által képviselt álláspontokat mérlegelés tárgyává kell tenni. Nemcsak Magyarország ragaszkodott a nagymarosi munkálatok leállításához, hanem a tárgyalások során Csehszlovákia is több alkalommal kijelentette, hogy hajlandó mérlegelni a korlátozásokat, vagy akár teljes elvetését a csúcsra járató üzemmódnak. Az utóbbi esetben a nagymarosi gát

megépítése értelmetlenné vált volna. A Szerződés kifejezett rendelkezéseiről tehát a Felek a gyakorlatban elismerték, hogy tárgyalások alapját képezhetik.

139. A Bíróság azon a véleményen van, hogy a Feleknek jog által meghatározott kötelességük, hogy a Külön-megállapodás 5. cikke alapján tartandó tárgyalások során az 1977-es Szerződés összefüggésében mérleget tegyen, hogy milyen módon lehet a Szerződés többértű céljait a lehető legjobban szolgálni, szem előtt tartva, hogy valamennyi célkitűzését meg kell valósítani.

140. Egyértelmű, hogy a vízlépcsőrendszernek a környezetre gyakorolt hatása és következményei kulcsfontosságúak. A Felek által a Bírósághoz benyújtott számos tudományos jelentés – bár következtetések gyakran ellentmondanak egymásnak – bőségesen szolgáltatnak bizonyítékot arra, hogy ezek a hatások és következmények jelentősek.

A környezeti kockázatok értékelésekor a jelenlegi szabványokat kell figyelembe venni. Ezt a 15. és 19. cikk nehogy lehetővé teszi, de kötelezően írja elő, amennyiben ezek a cikkek folyamatos - ennél fogva szükségszerűen fejlődő kötelezettségeket támasztanak a Feleknek a Duna vízminőségének megőrzésére és a természet védelmére.

A Bíróság teljes mértékben tudatában van annak, hogy a környezetvédelem területén elővigyázatosságra és megelőzésre van szükség, mivel a természeti környezetben okozott károk gyakran visszafordíthatatlanok, illetve az ilyen károk helyreállításának velejárója a helyreállítás lehetőségeinek korlátozottsága.

Az emberiség a történelem során, gazdasági és egyéb okok miatt, folyamatosan beavatkozott a természet rendjébe. A múltban ez gyakran a természetre gyakorolt hatások figyelmen kívül hagyásával történt. Az új tudományos ismereteknek köszönhetően, és mivel az emberiség egyre jobban tudatára ébred az őt – a jelenlegi és a jövőbeni generációkat – fenyegető veszélyeknek, melyeket ezeknek a beavatkozásoknak a meg gondolatlan és mértéktelen gyakorlása idéz elő, az elmúlt két évtizedben számos új norma és szabványok fejlődtek ki. Ezeket a normákat nemcsak akkor kell figyelembe venni, és az ilyen új szabványokra nemcsak akkor kell a kellő súlyt helyezni, amikor egy-egy ország egy új tevékenység lehetőségeit mérlegeli, hanem azoknak a tevékenységeknek a folytatása során is, melyeket a múltban kezdett el. Ez szükségessé teszi, hogy a gazdasági fejlődés és a természetvédelem közötti egyensúly megfelelően kifejezésre jusson a fenntartható fejlődés koncepciójában.

A jelen esetben ez azt jelenti, hogy a Felek újra kell gondolják a bősi erőmű működésének a környezetre gyakorolt hatásait. Így különösen, kielégítő megoldást kell találniuk az Öreg-Duna medrébe és mellékágakba juttatandó víz mennyiségére a folyó mindkét partján.

141. Nem a Bíróság dolga annak eldöntése, mi legyen azon a tárgyalások végeredménye, melyeket a Felek egymással fognak lefolytatni. A Feleknek kell megtalálniuk azt az egyeztetett megoldást, amely tekintetbe veszi a Szerződés célkitűzéseit, melyeket együttesen és integrálva kell követni, valamint a nemzetközi környezetvédelmi jog normáit és a Nemzetközi vízfolyások jogának alapelveit. A Bíróság felidézi, hogy mint azt az Északi Tengeri kontinentális talapzat ügyében már kimondotta: "a felek oly módon kötelesek viselkedni, hogy tárgyalásaiknak értelme legyen, ami nem valósul meg, ha fenntartják saját pozícióikat anélkül, hogy kilátásba helyeznék azok módosítását." (A Nemzetközi Bíróság jelentése, 1969. 47. oldal, 85. bekezdés).

142. A jelen esetben a *pacta sunt servanda* szabálya azt követeli meg, hogy – amint arra a szerződések jogáról szóló 1969-es Bécsi Szerződés 26. cikke rávilágít –, a Felek megegyezést találjanak az együttműködést feltételező szerződés összefüggésében.

A 26. cikk két elemet ötvöz, melyek egyformán fontosak. Kijelenti, hogy: "Minden hatályos szerződés kötelezi a részes Feleket, és a szerződést jóhiszeműen kell teljesíteniük". Ez utóbbi elem, a Bíróság nézete szerint ebben az esetben azt jelenti, hogy a szerződés céljait és a Feleknek a megvalósítással kapcsolatos szándékait a szó szerinti értelmezés fölé kell helyezniük. A jóhiszeműség elve arra kötelezi a Feleket, hogy ésszerű módon alkalmazzák azt, azért, hogy a szerződés célja megvalósulhasson.

143. A vita során mindkét fél igényelte az EU Bizottság segítségét. A Felek homlokegyenest ellenkező pozíciója miatt a háromoldalú megbeszélések nem vezettek eredményre. A jelen ítélet után, az előítélet-mentes kétoldalú tárgyalásokon a Felek hasznosíthatják harmadik fél szakértelmét. A Felek készsége egy ilyen segítség elfogadására a jóhiszeműség bizonyítéka lenne, amellyel a kétoldalú tárgyalásokat úgy vezetik, hogy érvényre juttassák a Bíróság ítéletét.

144. Az 1977-es Szerződés nem egyszerűen egy közös beruházási program, de egy rendszert is létrehozott. A Szerződés szerint a zsiliprendszer fő létesítményei a Felek közös tulajdonát képezik; működtetésük egy összehangolt, egységes egészként történik, és a beruházás előnyeiből egyenlő arányban részesednek a Felek.

Mivel a Bíróság arra a megállapításra jutott, hogy a Szerződés hatályban van, és feltételei alapján ez a közös rendszer kulcsfontosságú, ez azt jelenti, hogy hacsak a Felek másként nem állapodnak meg, ezt a rendszert helyre kell állítani.

145. A Szerződés 10. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy a vízlépcsőrendszert, amely a Felek közös tulajdonát képező, összehangolt egységes egészként közösen elfogadott üzemszabályzat szerint azon szerződő fél által felhatalmazott üzemeltető szerv üzemelteti, amely fél területén a létesítmény épült. Ugyanezen cikk 2. bekezdése leírja, hogy csak az egyik fél tulajdonában lévő vízlépcső létesítmények, ugyanezen szerződő fél nevében, önálló üzemeltetés és fenntartás alá esnek, a közösen előírt módon.

A Bíróság azon a véleményen van, hogy a dunacsúnyi létesítményeknek a 10. cikk (1) bekezdése alapján egy közösen üzemeltetett egységnek kell lennie, a beruházás fennmaradó részének működésében játszott sarkalatos szerepe és a vízgazdálkodási rendszer miatt. A dunacsúnyi gát vette át azt a szerepet, amelyet eredetileg a dunakiliti létesítménynek szántak, ezért ugyanolyan státusszal kell rendelkeznie.

146. A Bíróság továbbá arra a következtetésre jutott, hogy a C Variáns jelenlegi üzemeltetése összeegyeztethetetlen a Szerződéssel, azt ennek megfelelővé kell tenni. Magyarország bevonásával, egyenlő mércével mérve az üzemeltetésben, irányításban és a hasznokban, a C-Variánst a de facto helyzetből a Szerződésen alapuló renddé kell átalakítani.

A Bíróság a beterjesztett anyagok alapján arra a következtetésre jutott, hogy a C-variáns üzemeltethető úgy is, hogy megfeleljen az elektromos energiatermelőrendszer gazdaságos működtetésének és kielégítse a lényeges környezeti aggályokat.

A Szerződés 9. cikkének újbóli érvényesítése érdekében - amely meghatározza, hogy a Feleknek a vízlépcsőrendszer használatában és hasznában egyenlően kell részesedniük -

szükségesnek látszik a C-variáns olyan szabályozása, mely azt egy egységes és oszthatatlan üzemeltetési rendszer részévé teszi.

147. Továbbá a közös rendszer visszaállítása optimális módon fogja tükrözni a közös erőforrások használatának elméletét, a Szerződésben említett célok megvalósítása érdekében, a nemzetközi vízfolyások nem hajózási célú használatáról szóló Egyezmény" 5. cikkének 2. bekezdésével összhangban, amely kimondja:

"A nemzetközi vízfolyással rendelkező államok méltányos és ésszerű módon vesznek részt a nemzetközi vízfolyás használatában, fejlesztésében és védelmében. A részvétel magába foglalja mind a vízfolyás hasznosításának jogát, mind az együttműködési kötelezettséget a vízfolyás védelmében és fejlesztésében a jelen Egyezmény által meghatározott módon." (Az 1997. április 11-i közgyűlés dokumentuma, A/51/869)

148. A Bíróság az eddigiekben már utalt arra, hogy nézete szerint mik a következményei annak, hogy az 1977-es Szerződés továbbra is hatályban van. A Bíróság most a Felek által elkövetett, nemzetközi jogellenes cselekmények jogkövetkezményeivel foglalkozik.

149. Az Állandó Nemzetközi Bíróság 1982. szeptember 13-i ítéletében, mely a *Chorzówi gyár* ügyében született, megállapította:

"a kártérítésnek, amennyire csak lehetséges, el kell tüntetnie a jogellenes cselekmény következményét." (*Állandó Nemzetközi Bíróság, A sorozat, 17. szám, 47. oldal*).

150. A kártérítésnek, amennyire csak lehetséges, el kell tüntetnie a jogellenes cselekmény következményeit. A jelen esetben mindkét fél jogellenes cselekményei eltüntetésének legjobb módja, ha helyreállítják együttműködésüket a Duna közös vízerőforrásainak hasznosításában, és ha a sokcélú programot, egységes egész formájában a vízfolyás használata, fejlesztése és megóvása érdekében méltányos és ésszerű módon hasznosítják. A Feleknek lehetőségük van az együttműködő igazgatást helyreállítani a Vízlépcsőrendszer maradványain. E célból nyitva áll számukra, hogy megállapodjanak a dunacsúnyi létesítmény fenntartásában az üzemrend megváltoztatásával a víz és áram elosztása érdekében, és hogy ne építsék meg a nagymarosi vízlépcsőt.

151. Mindkét Fél kérte a Bíróságtól annak megállapítását, hogy az ítélet következtében milyen kártérítési kötelezettségek terhelik őket. A Külön-megállapodás Preambuluma szerint a Felek megegyeztek abban, hogy a bős-nagymarosi vízlépcsővel kapcsolatos jogok és kötelezettségek tekintetében Csehszlovákia kizárólagos jogutódja Szlovákia. Szlovákia nemcsak saját jogellenes cselekményeiért, de Csehszlovákia jogellenes cselekményeiért is kártérítési felelősséggel tartozik, ugyanakkor megilletik a Csehszlovákiát megillető kártérítések is, amit Magyarország jogellenes cselekményei okoztak akár neki, akár Csehszlovákiának.

152. A Bíróságot az eddigiekben nem az okozott károk nagyságának meghatározására, hanem annak jelzésére kérték fel, hogy mi legyen a kártérítés megfizetésének az alapja. Mindkét Fél azt állítja, hogy jelentős anyagi veszteségeket szenvedett, és ezért pénzügyi kártérítésre tart igényt.

A nemzetközi jogban jól megalapozott gyakorlatnak számít az, hogy a károkat elszenvedett állam jogosult a kártérítésre attól az államtól, amely nemzetközileg jogellenes cselekményeivel károkat okozott neki. A jelen ítéletben a Bíróság arra a megállapításra jutott, hogy mindkét Fél elkövetett nemzetközileg jogellenesnek minősülő cselekményeket, és a Bíróság megjegyezte, hogy ezek a cselekmények okozták a Felek által elszenvedett károkat. Ennek következtében mind Magyarország, mind pedig Szlovákia köteles kártérítést fizetni, ugyanakkor mindkét ország jogosult arra, hogy kártérítésben részesüljön.

Ennek megfelelően Szlovákia jogosult a kártérítésre mindazokért a károkért, melyeket Csehszlovákia szenvedett el, mind pedig azokért, melyek őt érték Magyarország azon döntése következtében, mellyel felfüggesztette, majd később elhagyta a nagymarosi és a dunakiliti munkálatokat, miután ezek a cselekmények okozták a bösi erőmű üzembehelyezésének elhalasztását, az üzembehelyezést követően pedig a üzemrendjének változtatását.

Magyarország jogosult a kártérítésre a Duna elterelése eredményeként elszenvedett károkért, miután Csehszlovákia C variáns üzembehelyezésével, majd Szlovákia annak üzemeltetésével megfosztotta Magyarországot a közös vízforrások őt jogosan megillető részétől és ezeket a forrásokat lényegét tekintve a maga hasznára fordította.

153. Tekintve, a mindkét fél oldalán fennálló egymást keresztező jogellenes cselekményeket, a Bíróság szeretné megjegyezni, hogy a kártérítés kérdése kielégítően lenne megoldható egy átfogó rendezés keretében, ha mindkét fél lemondana pénzügyi követeléseiről és ellenköveteléseiről vagy elhagynák azokat.

154. Ugyanakkor a Bíróság szeretné kiemelni, hogy a munkálatok építési költségeinek rendezése elkülönül a kártérítéstől, és az 1977-es Szerződés és a kapcsolatos megállapodások alapján kell megoldani. Ha Magyarország osztozni kíván a Dunacsúnyi vízműrendszer üzemeltetésében és hasznáiban, arányos részt kell fizetnie az építési és üzemeltetési költségekből.

*

*

*

155. A Bíróság ezért

(1) a Külön-megállapodás 2. fejezetének 1. bekezdése kérdésében

A. Tizennégy szavazattal egy ellenében megállapítja, hogy Magyarországnak nem volt joga felfüggeszteni, majd később, 1989-ben teljesen leállítani a nagymarosi beruházás munkálatait és a bösi beruházás rá eső részét, amiért az 1977 szeptember 16-án aláírt Szerződésben és egyéb, ahhoz kapcsolódó dokumentumokban felelősséget vállalt.

MELLETTÉ szavazott: Schwebel *elnök*; Weeramantry alelnök; Oda, Bedjaoui, Guillaume, Ranjeva, Shi, Fleischhauer, Koroma, Vereshchetin, Parra-Aranguren, Kooijmans, Rezek *bíró*, és Skubiszewski ad hoc *bíró*

ELLENE szavazott: Herczegh *bíró*

B. Kilenc szavazattal hat ellenében megállapítja, hogy Csehszlovákiának joga volt folytatni 1991 novemberében az "ideiglenes megoldás"-nak a megvalósítását, a Külön-megállapodás által meghatározott módon.

MELLETTÉ szavazott: Weeramantry alelnök; Oda, Guillaume, Shi, Koroma, Vereshchetin, Parra-Aranguren, Kooijmans *bíró*, és Skubiszewski ad hoc *bíró*

ELLENE szavazott: Schweibel *elnök*; Bedjaoui, Ranjeva, Herczegh, Fleischhauer, Rezek *bíró*;

C. Tíz szavazattal öt ellenében megállapítja, hogy Csehszlovákiának nem volt joga üzembe helyezni 1992 októberétől a fent említett "ideiglenes megoldás"-t.

MELLETTÉ szavazott: Schwebel *elnök*; Weeramantry alelnök; Bedjaoui, Guillaume, Ranjeva, Herczegh, Shi, Fleischhauer, Kooijmans, Rezek *bíró*,

ELLENE szavazott: Oda, Koroma, Vereshchetin, Parra-Aranguren *bíró*, Skubiszewski ad hoc *bíró*

D. Tizenegy szavazattal négy ellenében megállapítja, hogy Magyarországnak az az 1992. május 19-i bejelentése, miszerint az 1977 szeptember 16-án aláírt Szerződést és az ahhoz kapcsolódó dokumentumok érvényességét megszünteti, nem vonta maga után a Szerződés megszűnését.

MELLETTÉ szavazott: Weeramantry alelnök; Oda, Bedjaoui, Guillaume, Ranjeva, Shi, Koroma, Vereshchetin, Parra-Aranguren, Kooijmans *bíró*, és Skubiszewski ad hoc *bíró*

ELLENE szavazott: Schwebel *elnök*; Herczegh, Fleischhauer, Rezek *bíró*;

A Külön-megállapodás 2. fejezetének 2. bekezdése és az 5. fejezet kérdésében

A. Tizenkét szavazattal három ellenében megállapítja, hogy Szlovákia, mint Csehszlovákia jogutódja, 1993 január 1-től az 1977. szeptember 16-án aláírt Szerződésben Csehszlovákia helyébe lépett.

MELLETTÉ szavazott: Schwebel *elnök*; Weeramantry alelnök; Oda, Bedjaoui, Guillaume, Ranjeva, Shi, Koroma, Vereshchetin, Parra-Aranguren, Kooijmans *bíró*, és Skubiszewski ad hoc *bíró*

ELLENE szavazott: Herczegh, Fleischhauer, Rezek *bíró*

B. Tizenhárom szavazattal kettő ellenében megállapítja, hogy Magyarországnak és Szlovákiának jóhiszeműen kell tárgyalnia, figyelembe véve a fennálló helyzetet is, és a Feleknek minden szükséges intézkedést meg kell tenniük annak érdekében, hogy az 1977.

szeptember 16-án aláírt Szerződés céljai megvalósítását biztosítsák, azokkal a módoszatokkal összhangban, amelyekben meg kell állapodniuk.

MELLETTÉ szavazott: Schwebel *elnök*; Weeramantry alelnök; Oda, Bedjaoui, Guillaume, Ranjeva, Shi, Koroma, Vereshchetin, Parra-Aranguren, Kooijmans, Rezek *bíró*, és Skubiszewski ad hoc *bíró*

ELLENE szavazott: Herczegh és Fleischhauer *bíró*

C. Tizenhárom szavazattal kettő ellenében megállapítja, hogy amennyiben a Felek másként nem állapodnak meg, az 1977. szeptember 16-i Szerződés értelmében a Feleknek egy közös üzemeltetési rendszert kell létrehozniuk.

MELLETTÉ szavazott: Schwebel *elnök*; Weeramantry alelnök; Oda, Bedjaoui, Guillaume, Ranjeva, Shi, Koroma, Vereshchetin, Parra-Aranguren, Kooijmans, Rezek *bíró*, és Skubiszewski ad hoc *bíró*

ELLENE szavazott: Herczegh és Fleischhauer *bíró*

D. Tizenkét szavazattal három ellenében megállapítja, hogy amennyiben a Felek másként nem egyeznek meg, Magyarország köteles kártérítést fizetni Szlovákiának azokért a károkért, amelyeket Csehszlovákiának és Szlovákiának okozott azon munkálatok felfüggesztésével és későbbi teljes megszüntetésével, amelyekért felelősséget vállalt; és Szlovákia is köteles kártérítést fizetni Magyarországnak azokért a károkért, melyeket Csehszlovákia okozott az "ideiglenes megoldás" üzembe helyezésével, és azokért is, melyeket Szlovákia okozott annak életben tartásával.

MELLETTÉ szavazott: Schwebel *elnök*; Weeramantry alelnök; Bedjaoui, Guillaume, Ranjeva, Herczegh, Shi, Fleischhauer, Parra-Aranguren, Kooijmans, Rezek *bíró*; és Skubiszewski ad hoc *bíró*

ELLENE szavazott: Oda, Koroma, Vereshchetin *bíró*

E. Tizenhárom szavazattal kettő ellenében megállapítja, hogy a létesítmények felépítésére és üzemeltetésére fordított költségek rendezésének az 1977. szeptember 16-án kötött Szerződés és a hozzá kapcsolódó dokumentumok ide vonatkozó rendelkezéseivel összhangban kell történniük, és megfelelően fel kell mérniük, hogy milyen intézkedéseket kell majd hozniuk a jelen hatályos bekezdés 2 B és C pontjának alkalmazása során.

MELLETTÉ szavazott: Schwebel *elnök*; Weeramantry alelnök; Oda, Bedjaoui, Guillaume, Ranjeva, Shi, Koroma, Vereshchetin, Parra-Aranguren, Kooijmans, Rezek *bíró*, és Skubiszewski ad hoc *bíró*

ELLENE szavazott: Herczegh és Fleischhauer *bíró*

A szöveg angolul és franciául került megfogalmazásra, a hágai Béke Palotában, ezerkilencszázkilencvenhét szeptember huszonötödikén, három példányban. Az angol szöveg tekinthető hitelesnek. Az egyik példányt a Bíróság archívuma kapja, a másik kettőt pedig a Magyar Köztársaság és a Szlovák Köztársaság tisztelt kormánya.

Stephen M. SCHWEBEL, (aláírás)
elnök

Eduardo VALENCIA-OSPINA (aláírás)
jegyző

SCHWEBEL elnök és REZEK bíró a Bíróság ítéletéhez nyilatkozatokat mellékel.

WEERAMANTRY alelnök, BEDJAOUI és KOROMA bíró önálló véleményt csatol a Bíróság ítéletéhez.

ODA, RANJEVA, HERCZEGH, FLEISCHHAUSER, VERESHCHETIN és PARARANGUREN bíró, valamint SKUBISZEWSKI ad hoc bíró különvéleményt csatol a Bíróság ítéletéhez.

S.M.S. (kézjeggyével ellátva)

E.V.O. ((kézjeggyével ellátva)